

Elsi Jaakkola

**TUTKIMUS VANHEMPIEN TIEDOISTA,
ASENTEISTA JA RAJOITUKSISTA, SEKÄ
TIEDONHAKU-, MEDIA- JA
INFORMAATIOLOKUTAIDOISTA KOSKIEN
TELEVISION LASTENOHJELMIA**

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu-tutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Jaakkola, Elsi : Tutkimus vanhempien tiedoista, asenteista ja rajoituksista, sekä tiedonhaku-, media- ja informaatiolukutaidoista koskien television lastenohjelmia

Pro gradu-tutkielma

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimuksen maisteriohjelma

Huhtikuu 2023

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä ja minkälaisia lastenohjelmia vanhemmat ovat pitäneet lapsille sopimattomina ja mitkä ovat olleet vanhempien perustelut esille nousseiden ohjelmien ja ohjelmatyyppeiden katsomisen rajoittamiseen tai kieltämiseen. Tätä varten keräsin 1990-luvulta 2020-luvulle asti julkaistuja tutkimusmateriaaleja, joissa on käsitelty lapsiperheiden sisäisiä, television katseluun liittyviä sääntöjä ja rajoituksia, sekä vanhempien esittämiä mielipiteitä ja ajatuksia koskien lastenohjelmia ja perheessä vallitsevia televisionkäyttötapoja. Tavoitteenani oli löytää toistuvuuksia ja yhteneväisyyksiä vanhempien antamissa lausunnoissa koskien niin lastenohjelmia ja niiden sisältöjä kuin niihin liittyvissä rajoituksissa ja kielloissa. Tarkastelin näitä aineistoja ja niiden pohjalta tehtyjä havaintoja kuvailevaa kirjallisuusanalyysia hyödyntäen muodostaakseni kokonaiskuvan televisio-ohjelmien vastustusta koskevasta ilmiöstä. Tämän jälkeen käytiin selittävää tutkimusta tarkastellakseni tätä ilmiötä ja sen taustoja selittäviä tekijöitä.

Pohdin myös tässä tutkielmassa, millaisten tietojen pohjalta vanhemmat ovat tehneet päätöksensä ja minkälaisia ovat vanhempien omaksumat tiedonhaku-, media- ja informaatiolukutaidot koskien television lastenohjelmia. Näiden kysymysten pohdinnassa hyödynsin Elfreda Chatmanin ja Reijo Savolaisen arkisen tiedonhankintatutkimuksen teorioita, sekä W. James Potterin medialukutaitoamallia.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vanhemmat eivät arvosta väkivaltaisia ja kaupallisilla kanavilla näytettyjä lastenohjelmia niiden käyttöön epäsuotuisan vaikutuksen ja heikkona pidetyn laadun takia. Vanhempien tiedot lastenohjelmia koskien vaikuttivat myös hatarilta ja perustuvan virheellisiin havaintoihin ja selostuksiin. Vanhempien lastenohjelmia koskevien tiedonhaku-, media- ja informaatiolukutaitojen taso on tutkimusaineistosta päätellen ollut epätasainen ja paikoitellen lähes olematon. Päätelmä, johon tulin tämän tutkimuksen lopussa oli, että paras tapa saada luotettavaa tietoa tietyistä television lastenohjelmista on katsoa ohjelmaa yhdessä lapsen kanssa.

Avainsanat: pro gradu-tutkielma, lastenohjelmat, televisiotutkimus, tiedonhakututkimus, mediatutkimus, informaatiotutkimus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.2 Tavoitteet	3
1.3 Tutkimusmenetelmät	4
2. OHJELMIEN VASTUSTUS JA SENSUROINTI: MITÄ JA MIKSI?	9
2.2 Väkivalta	10
2.3 Seksi ja seksuaalisuus	18
2.4 Kaupallisuus ja piilomainonta	21
2.5 Moraali ja käytöstavat	24
2.6 Yhteenveto	27
2.6.1 Katsaus	28
2.6.2 Selitys	34
3. MILLÄ PERUSTEELLA?	38
3.1 Vanhempien tiedonhankinta	44
3.2 Vanhempien media- ja informaatiolukutaidot	47
4. LOPPUPÄÄTELMÄ	64
Lähteet	68

1. JOHDANTO

Median vaikutus lapsiin ja nuoriin on aihe, joka on puhuttanut ihmisiä ja huolestuttanut vanhempia vuodesta toiseen. Eri mediamuotojen vaikutuksesta lasten ja nuorten koulumenestykseen, sivistystasoon, sosiaaliin ja luoviin taitoihin ja psyykeeseen on käyty lukuisia keskusteluita ja tehty monia tutkimuksia. Sävy näissä keskusteluissa ja tutkimuksissa on ollut pitkälti negatiivinen, sillä ne keskittyvät pääosin tutkimaan ja kuvaamaan median huonoja vaikutuksia lapsiin, jotka puolestaan on tavallisesti nähty passiivisina, vaikutuksille alttiina vastaanottajina.

Televisio on ensimmäisiä mediamuotoja, joihin lapsi tutustuu elämänsä alkuvuosina. Television kautta pienempi lapsi saa myös ensikosketuksensa muuhun maailmaan kodin ulkopuolella. Vaikka media on vuosien saatossa monipuolistunut ja monet muut mediamuodot, kuten internet, ovat yleistyneet ja nousseet hallitseviksi mediamuodoiksi television paikalle, sillä on edelleen tukeva sija ihmisten kodeissa ja arjessa.

Lasten televisionkatselua on tutkittu siitä lähtien, kun televisioidut ovat yleistyneet ihmisten kodeissa ja siinä on nähty monia ongelmia. Paavosen ja kumppaneiden (2011, 1563) mukaan lasten television katseluun on yhdistetty ennen kaikkea käytöshäiriöitä, sekä käyttäytymisen säätelyn ongelmia. Televisionkatsomisen on useasti katsottu olevan syy lapsen lisääntyneeseen aggressioon ja

pelokkuuteen, keskittymisvaikeuksiin koulussa ja passiivisuuden yleistymiseen. Aku Kallio (2021, 34) nimeää väitöskirjassaan muiksi negatiivisiksi vaikutuksiksi myös stereotyyppisen ajattelun vahvistumisen, sekä nuorten riskikäyttäytymisen, kuten alkoholin ja huumeiden käytön, lisääntymisen. Valkosen (2012, 72) mukaan myös lasten ylipaino on noussut yhdeksi tarkastelluksi lääketieteelliseksi näkökulmaksi lasten televisiotutkimuksessa.

Kritiikkiä on herättänyt niin televisionkatsomisen määrä, kuin televisio-ohjelmien laatu. Erinäisten lapsille suunnattujen ohjelmien sisältöä on arvosteltu niissä näytettyjen lapsille sopimattomaksi koettujen asioiden tai aiheiden vuoksi. Niiden on katsottu sisältävän elementtejä, jotka ovat lapsen käsityskyvylle ja ymmärrykselle liian hankalia ja haitaksi tämän kehitykselle. Näitä elementtejä ovat esimerkiksi sisällön liiallinen väkivaltaisuus tai seksuaalisuus.

Lapsen televisionkatselun, kuten muunkin mediankäytön, säätely on lapsen elämän alkuvuosina pitkälti vanhempien vastuulla. Lapsi itse voi vaikuttaa enemmän televisionkatselun säätelyyn vasta, kun hänellä alkaa olla enemmän ikää ja hänen medianlukutaitonsa kehittyy paremmaksi. Vanhempien vastuu ei kuitenkaan poistu vielä tässä vaiheessa, vaan heidän on edelleen hyvä tietää, mitä heidän lapsensa katsovat, kuinka paljon ja millaisella mielellä. On kuitenkin monia asioita, joita vanhemmat eivät osaa tai pysty ennakoimaan suunnitellessaan lasten televisionkatseluaikatauluja tai yrittäessään valita lapsille sopivia ohjelmia. Paavosen ja kumppaneiden (2011, 1564) mukaan lapsen voi olettaa joutuvan tekemisiin haitallisten sisältöjen kanssa ollessaan yksin kotona tai sitten naapurissa tai kavereiden luona. Näin käy tavallisimmin lapsen yrittäessä kiertää vanhemman asettamia sääntöjä ja käyttäessä hyväkseen vanhemman poissaoloa.

Lasten televisio-ohjelmien sisällöt ja niiden vaikutus lapsiin voivat myöskin poiketa vahvasti vanhempien odotuksista. Terhi Arola (2010, 4) esimerkiksi muistelee tutkimuksessaan, kuinka hänen kolmevuotias tyttärensä oli pelännyt televisiosta tullutta *Ransu-koiraa*, koirahahmojen möreitä ääniä ja laitteita, joita hahmot käyttivät sukeltamiseen kyseisessä jaksossa. Turvalliseksi tai hyväksi koetun ohjelman päinvastainen vaikutus lapseen voi tulla vanhemmalle yllätyksenä. Yllätys voi syntyä myös päinvastaisesta tilanteesta, jossa huonoksi tai sopimattomaksi luultu sarja ei olekaan sisällöltään sellainen kuin on luultu.

Tavallisimmin sopimattoman aineksen havaitseminen television lastenohjelmassa johtaa siihen, että vanhempi kieltää kyseisen ohjelman katsomisen lapseltaan. Sopimattomaksi koetun aineksen havaitseminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vanhempi tuntisi perin pohjin kieltämänsä ohjelman

muun sisällön tai kontekstin, jossa tämän sopimattomaksi kokema aines on näytetty. Vanhempi voi kuitenkin muodostaa mielipiteensä ja näkemyksensä jostakin lastenohjelmasta esimerkiksi vain muutaman sekunnin pituiselle hetkelle, jonka hän on ohimennen nähnyt televisiosta tai muulle yksittäiselle, vajavaiselle havainnolle. Tämä puolestaan voi johtaa siihen, että mielipide tai näkemys jonkin television lastenohjelman sopimattomuudesta alkaa levitä ja muuttuu ajan myötä totuudeksi ilman, että kukaan tulee kyseenalaistaneeksi sitä ja tutkineeksi aihetta tarkemmin.

Tutkimukseni aiheena on vanhempien omaamat tiedot ja käsitykset heidän kritisoimistaan television lastenohjelmista, heidän perusteensa tiettyjen television lastensarjojen katselun rajoittamiselle tai kieltämiselle, sekä heidän tiedonhankinta-, informaatio- ja medialukutaitonsa televisio-ohjelmien saralla. Olen kiinnostunut selvittämään, millaisten tietojen pohjalta vanhemmat tekevät päätöksensä jonkin lastenohjelman katsomisen kieltämisestä, millaiset tiedot ja käsitykset heillä on kritisoimistaan lastenohjelmista ja millainen heidän todellinen tietämyksensä ja kiinnostuksensa niitä kohtaan on.

1.2 Tavoitteet

Pyrin tässä tutkimuksessa selvittämään, mitä ja millaisia television lastenohjelmia vanhemmat ovat paheksuneet ja kieltäneet lapsiltaan ja millaisten tietojen pohjalta vanhemmat ovat päättelleet tietyn ohjelman sisällön lapsille sopimattomaksi. Tarkoitukseni on myös pohtia, millaisia vanhempien television lastenohjelmia koskevat tiedonhaku-, informaatio- ja medialukutaidot ovat.

Tutkimuskysymykseni tässä tutkimuksessa ovat täten seuraavat: *mitä ja minkälaisia television lastenohjelmia vanhemmat eivät ole antaneet lastensa katsoa? Miksi ja millä perusteella? Millaiset tiedot vanhemmilla on kritisoimiensa lastenohjelmien sisällöistä?*

Tätä tarkoitusta varten tarkastelen ja analysoin 1990-luvulta 2020-luvulle asti laadittuja ja julkaistuja tutkimustekstejä ja kirjallisuutta koskien lapsiperheissä vallinneita television katseluun liittyviä sääntöjä ja rajoituksia, sekä vanhempien näkemyksiä ja mielipiteitä lastenohjelmista ja lasten televisionkatselutottumuksista. Pyrin löytämään näistä aineistoista toistuvia tai yhteneväisiä lausuntoja ja näkemyksiä television lastenohjelmiin ja niiden sisältöihin liittyen, kuten myös mahdollisia toistuvuuksia vanhempien antamissa perusteluissa. Tutkimusaineiston aikahaarukan suuri koko on tarkoituksellinen, sillä sen tarkoitus on sekä varmistaa tutkimusaineiston määrällinen mittavuus, että huomioida tutkittavien ilmiöiden ja näkemysten mahdollinen moninaisuus.

Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa selvittää, miten lastenohjelmien vastustaminen ja niiden katsomisen rajoittaminen ja kieltäminen ovat ilmenneet nimenomaan Suomessa ja mitä eri tekijöitä ja vaikuttimia näiden toimien taustalla on. Vaikka tutkimuksen keskeinen huomio on televisiossa näytetyissä lastenohjelmissa, tulen ajoittain mainitsemaan myös muita lapsille suunnattuja mediasisältöjä, kuten elokuvia ja internetissä julkaistua audiovisuaalista materiaalia esimerkkeinä vanhempien paheksumista sisällöistä. Tutkimuksessa tulee olemaan myös erinäisiä mainintoja siitä, miten lastenohjelmien kieltäminen ja vastustaminen ovat ilmenneet muissa maissa, sekä pohdintoja siitä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia niillä on Suomessa havaittujen toimien kanssa. Tutkimuksen pääasiallinen fokus tulee kuitenkin olemaan juuri suomalaisten vanhempien suhteessa television lastenohjelmiin.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Hyödynnän tässä tutkimuksessa kuvailevaa kirjallisuusanalyysia ja selittävää tutkimusta rinnakkain, sekä tarkastelen joitakin tutkimuksen osa-alueita tiedonhankintatutkimuksen ja media- ja informaatiolukutaidon näkökulmasta.

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa, joka tunnetaan myös nimellä narratiivinen kirjallisuuskatsaus, tavoitteena on tunnistaa ja tiivistää jo aiemmin tutkitusta aiheesta tehdyt tutkimukset, välttää päällekkäisyyksiä ja löytää uusia, tutkimattomia osa-alueita (Ferrari 2015, 230). Hanna Vilkan (2023, 26) mukaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keskiössä on tutkitun ilmiön ymmärtäminen, sekä ymmärretyn kuvaaminen johdonmukaisilla ja vakuuttavilla argumenteilla. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta ohjaavat etukäteen asetetut tutkimuskysymykset ja tutkimusaineistona voidaan käyttää tieteellisten teosten ja artikkeleiden lisäksi myös muunlaisia tekstejä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ei myöskään tarvitse pitää tarkkaa kirjaa tiedonhakatavoista, niin kuin esimerkiksi systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta on toisaalta kritisoitu juuri edellä mainitusta syystä, sillä sen ja subjektiiviselta vaikuttavan aineiston valinnan on katsottu aiheuttavan vääristymiä tutkimustuloksissa. Se on kuitenkin hyväksytty akateemisissa piireissä yhdeksi tutkimusmenetelmäksi ja katsottu sopivaksi aiemmin tehtyjen tutkimusten tiivistämiseen. Vilka (2023, 21) nostaa kuvailevan

kirjallisuusanalyysin vahvuudeksi myös sen, että tutkimusten hakuprosessia voidaan mukauttaa saatujen havaintojen mukaan.

Kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen kuuluu neljä vaihetta: tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston valitseminen, kuvailun rakentaminen ja tuloksen tarkastelu. Kahdelle viimeiselle vaiheelle olen omistanut omat lukunsa alalukuineen.

Pyrin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla vastaamaan kysymyksiin *mitä ja minkälaisia television lastenohjelmia vanhemmat eivät ole antaneet lastensa katsoa*.

Hyödynsin tutkimusaineistoa etsiessäni erinäisiä tietokantoja, kuten Tampereen yliopiston verkkokirjastoa Andoria, Helsingin yliopiston verkkokirjastoa Helkaa, verkkoarkisto Finnaa, sekä Kansallisen audiovisuaalisen instituutin verkkokirjastoa. Kokeilin erilaisia hakulausekkeitä eri tietokannoissa. Monet hauista suoritettiin ilman rajoitusta, mutta joukossa oli myös hakuja, joiden avulla yritin löytää tietyn tyyppisiä tai -kielisiä aineistoja. Rajasin myös jälkikäteen hakutuloksista pois ennen vuotta 1990 tulleet julkaisut, muut kuin suomenkieliset julkaisut, sekä vain osittain nähtävissä tai muutoin vaikeasti saatavissa olevat aineistot.

Valitsin hakulausekkeisiin muun muassa sanat *televisio*, *lastenohjelmat*, sanan *lapsi* ja *lasten* katkaistut muodot *laps** ja *last**, sekä *piirretty* ja *animaatio*. Kaksi viimeistä sanaa tulivat valituksi hakulausekkeisiin siksi, koska valtaosa lapsille suunnatuista televisio-ohjelmista ovat piirrosarvoja, jolloin voidaan olettaa monien vanhempien asettamien rajoitusten ja kieltojen koskevan juuri tämän tyyllisiä ohjelmia. Valitsin myös sanan *moraali* joihinkin hakulausekkeisiin siitä syystä, että eritoten monissa ulkomailta ilmenneissä tapauksissa, joissa television lastenohjelmia kohtaan on osoitettu kritiikkiä ja vastustusta, on vedottu moraaliin ja viitattu sen mahdolliseen puutokseen kyseisissä lastenohjelmissä. Ottamalla termin *moraali* mukaan pyrin selvittämään, millainen rooli sillä on suomalaisvanhempien mielipiteissä ja ajatuksissa television lastenohjelmia koskien. Sana *sensuuri* valikoitui mukaan sillä perusteella, että joitakin lastenohjelmia tai niiden yksittäisiä jaksoja on sensuroitu erinäisissä maissa, mukaan lukien myös Suomessa, koska niiden sisältöä on pidetty lapsille sopimattomana. Myös tämän sanan käyttämisen tarkoituksena oli selvittää, miten ilmiö on mahdollisesti näkynyt Suomessa ja miten sitä on kommentoitu tutkimusaineistoissa.

Kokeilemani ja käyttämäni hakulausekkeet olivat moninaisia ja niiden tuottamat tulokset myös hyvin vaihtelevia. Haut saattoivat olla täysin tuloksettomia, sisältää runsaasti tutkimukselle hyödyttömiä aineistoja tai sisältää kourallisen tutkimuksen kannalta kiintoisia aineistoja. Alustavat

haut antoivat osviittaa sille, mitä sanoja kannattaa käyttää hauissa ja minkä sanojen käyttäminen johtaisi hedelmättömiin tuloksiin. Esimerkiksi hakulausekkeet *sensuuri AND piirretty AND televisio AND last** ja *sensuuri AND televisio AND moraali AND väkivalta* eivät johtaneet minkäänlaisiin tuloksiin, kun taas hakulausekkeilla *laps* AND televisio* ja *televisio AND lastenohjelmat* tuottivat huomattavasti hedelmällisempiä hakutuloksia. Hakusanat *sensuuri* ja *moraali* osoittautuivat haun kannalta hyödyttömiksi ja pitkät hakulausekkeet tuottivat vähemmän tai ei ollenkaan hyödyllisiä osumia kuin lyhyet.

Valitsin hakutulosten pohjalta lopulta yksitoista kirjallista tekstiä. Kaikki hakutuloksista valikoidut tekstit ovat olleet yhtä teosta lukuun ottamatta kasvatuksellisia, terveydellisiä tai sosiaalisia tutkimusteoksia koskien lasten ja nuorten suhdetta televisioon ja muuhun viihdemediaan, sekä perheiden sisäisiä sääntöjä ja ajatusmalleja television käyttöä koskien. Muista poikkeava teos oli Jari Lehtisen teos *Animaation historia* (2013), joka käsittelee animaation kehitystä vuosikymmenien saatossa ja animaatioalan tärkeitä nimiä. Teoksesta kuitenkin löytyi tärkeitä huomioita koskien lasten televisio-ohjelmiin kohdistuvaa kritiikkiä ja vastustusta, minkä tähden teos valikoitui osaksi tutkimusaineistoa.

Pyrin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla nostamaan esille tutkimusaineistoissa useasti toistuvia käsitteitä, ajattelutapoja ja ilmiöitä koskien vanhempien suhtautumista television lastenohjelmiin, jonka jälkeen kerään ne yhdeksi kokonaisuudeksi. Näin luon selkeän ja johdonmukaisen kokonaiskuvan vanhempien suhteesta television lastenohjelmiin ja heidän käsityksestään niiden sisällöistä.

Selittävä tutkimus on Hanna Vilkan (2007,19) mukaan sitä, että tutkija antaa tutkittavana olevasta aiheesta perusteltuja lisätietoja tai esittää siihen vaikuttavia syitä selityksensä avulla. Pyrin selittävän tutkimusmenetelmän avulla esittämään selityksen kuvailevasta kirjallisuuskatsauksessa synty. Tarkoitus on täten selittävän tutkimuksen avulla kertoa, *miksi ja millä perusteella* vanhemmat päättävät jonkin lastenohjelman olevan lapselleen sopimaton. Tähän tutkimuskysymykseen palaan myös osiossa, jossa siirryn tutkimaan vanhempien media- ja informaatiolukutaitoja koskien television lastenohjelmia.

Koska tutkimukseni keskiössä on aiempien lasten television ja muun median käyttöä koskevien tutkimusten tutkiminen ja uuden tietokokonaisuuden luominen näiden tutkimusten antamien tietojen pohjalta, koen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen olevan sopiva tutkimusmenetelmä tälle

tutkimukselle. Näen kuvailevan kirjallisuuskatsauksen myös antavan minulle enemmän tilaa monipuolisempaan ja vapaamuotoisempaan tiedonhakuun, eli pystyn hyödyntämään tutkimuksessani myös muita lähteitä kuin tieteellisiä tekstejä.

Tiedostan kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen liittyvät riskit, kuten tutkimuksen mahdollinen yksipuolisuus tai henkilökohtaisten mielipiteitteni ja ajatusteni aiheuttamat mahdolliset vinoumat. Kuten olen jo aiemmin tuonut esille, ensimmäistä ongelmaa olen pyrkinyt ehkäisemään hyödyntämällä eri vuosikymmeninä julkaistuja tutkimustekstejä saadakseni mahdollisimman laajan otoksen tutkimastani aiheesta. Tämän tutkimuksen aihe on myös minulle entuudestaan tuttu ja minulla on ollut jonkinlaisia näkemyksiä siitä, miten tutkimani ilmiö on näkynyt muualla maailmassa, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa. Olen myös aiemmin kuullut joistakin Suomessa tapahtuneista seikoista, jotka liittyvät tutkittuun aiheeseen ja jotka aion myös mainita tässä tutkimuksessa. Tutkimukseni sävy tulee olemaan analysoiva ja pohdiskeleva, mutta pyrin pitämään kaikki mahdolliset voimakkaat henkilökohtaiset mielipiteet poissa tästä tutkimuksesta.

Selittävän tutkimuksen puolestaan koen tuovan lisää syvyyttä syihin tutkimuksessa korostuvien asioiden takana ja tukevan tutkimani ilmiön ymmärtämistä. Selittävän tutkimuksen harjoittamisessa aion hyödyntää kirjallisuusanalyysissa tehtyjä havaintoja ja päätelmiä.

Koska tarkastelen tämän tutkimuksen tiettyjä osa-alueita tiedonhankintatutkimuksen ja media- ja informaatiolukutaidon näkökulmasta, aion teoreettisena viitekehyksenä hyödyntää ja soveltaa Elfreda Chatmanin ja Reijo Savolaisen arkielämän tiedonhankintatutkimuksia koskevia teorioita ja ajatuksia, sekä myös Reijo Kupiaisen ja Sara Sintosen mediakasvatukseen ja medialukutaitoon liittyvää teosta ja siinä esiteltyä medialukutaidon kognitiivista mallia.

Elfreda Chatmanin arkisen tiedonhankintatutkimuksen ytimessä ovat olleet pienyhteisöt ja vähemmistöt, joiden arkielämän tiedonhankintaa määrittelevät vahvasti “pienen maailman”, eli paikallisen pienyhteisön tai vähemmistöryhmän sisäiset normit ja odotukset. Savolaisen ja kumppaneiden (2019, 143) mukaan Chatmanin tutkimukset osoittavat, että hänen haastattelemansa ryhmät, kuten esimerkiksi amerikkalaiset siivooja-vahtimestarit, nojaavat suurimmalta osin arkielämän tiedonhankinnassaan informaaliin vertaistietoon ja pysyttelevät tiukasti omaa elämänaluetta koskevissa aihealueissa. Chatman on myös kehittänyt käsitteen elämänpiiri (*life in the round*), sekä normatiivisen käyttäytymisen teorian.

Savolainen ja kumppanien (sama, 145-146) mukaan normit ja maailmankuva, sosiaaliset tyypit, sekä tietokäyttäytyminen määrittävät arjen toimintaa “pienessä maailmassa”. Sosiaalisilla tyypeillä tarkoitetaan niitä “pieneen maailmaan” kuuluvia yksilöitä, joiden omaamat tiedot tiedetään luotettaviksi ja hyviksi. Tietokäyttäytyminen on puolestaan “pienen maailman” sisäisten normien ja käytäntöjen mukaista toimintaa, jonka määränpäänä on tiedon hankkiminen. Elämänpiiri-käsitteellä taas viitataan siihen, kuinka saman yhteisön jäsenet vaikuttavat vahvistavasti toistensa näkemyksiin ja mielipiteisiin.

Reijo Savolaisen arkielämän tiedonhankintamalli perustuu Savolaisen ja kumppaneiden (sama, 147) mukaan elämäntavan käsitteeseen. Savolaisen mallin mukaan elämäntavan voidaan katsoa perustuvan yksilön valintoihin esimerkiksi ajankäytön ja asioiden priorisoinnin suhteen. Näiden valintojen kautta ihminen tulee luoneeksi kognitiivisen järjestyksen, joka on kyseisen yksilön muodostama käsitys siitä, miten asiat ovat ja millaisia niiden tulisi myös vastaisuudessa olla. Kun asiat eivät mene kognitiivisen järjestyksen mukaan, syntyy häiriö, johon kukin yksilö reagoi omalla tyylillään, joka lopulta vaikuttaa myös yksilön tiedonhankintaan.

Vaikka vanhempia ei voikaan mieltää pienyhteisöksi tai vähemmistöksi, he kuitenkin ovat omanlainen ryhmänsä. Lapsiperheiden elämään kuuluu moninaisia sääntöjä ja rajoituksia, joiden tarkoituksena on varmistaa lapsen hyvinvointi. Useilla vanhemmilla on samankaltaiset odotukset koskien lapsille suunnattujen sisältöjen, tässä tapauksessa television lastenohjelmien, laatua ja soveliaisuutta. Vanhempia ei myöskään välttämättä kiinnosta niinkään jonkin television lastenohjelman taiteelliset ominaisuudet tai sen kehittelyyn ja kirjoittamiseen liittyneet seikat, vaan he ehkä haluavat vain tietää, onko lapsen turvallista katsoa kyseistä ohjelmaa.

Lastenkasvatukseen liittyvien ajatusten ja ohjeiden, medialukutaitonsa, sekä lapsille kohdistettujen sisältöjen ja niiden pohjalta tehtyjen havaintojen ja puheiden perusteella vanhemmat muodostavat näkemyksensä siitä, millaisia television lastenohjelmien tulisi olla ja mitä lasten olisi suotavaa katsoa nyt ja vastedes. Mikäli vanhempi myöhemmin tulee havainneeksi itse tai kuulleeksi joltakulta jotain sopimatonta jonkin lastenohjelman sisällöstä, vanhemman on jotenkin saatava tilanne hallintaansa järjestyksen palauttamiseksi ja lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Näiden huomioiden nojalla koen Chatmanin normatiivisen käyttäytymisen teorian ja elämänpiiri-käsitteen, sekä Savolaisen arkielämän tiedonhankinnan mallin elämänhallintaa, elämänhallinnan

tyyliä ja kognitiivista järjestystä koskevien osien olevan sopivia sovellettavaksi tätä tutkimusta varten.

Edellä mainituilla tutkimusmenetelmillä pyrin tarkastelemaan moniäänisesti ja kattavasti esittämiäni tutkimuskysymyksiä, sekä vastaamaan niihin mahdollisimman selkeästi ja johdonmukaisesti.

2. OHJELMIEN VASTUSTUS JA SENSUROINTI: MITÄ JA MIKSI?

Syyt erinäisten lastenohjelmien kritisointiin ja vastustamiseen ovat lukuisat. Monesti vanhempien motiivi tietyn lastenohjelman kieltämiselle on oman lapsen hyvinvointi. Valkosen mukaan (2012, 145) vanhempien asettamien sääntöjen tarkoitus on suojella lasta television mahdollisilta kielteisiltä vaikutuksilta. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tiukemmat rajoitukset on television katselulle asetettu. Rajoittamiseen ja kieltämiseen voivat kuitenkin vaikuttaa myös vanhempien omat arvot ja käsitykset, joista lastenohjelman sisältö poikkeaa. Lastenohjelma voi esimerkiksi sisältää aiheita, jotka eivät ole vanhemman mielestä sopivia tietynikäiselle lapselle tai lapselle ylipäänsä. Tällaisten syiden taustalla on ohjelman sisällön herättämä moraalipaniikki.

Moraalipaniikki syntyy Wernerin (1993,121) mukaan silloin, kun jokin tapahtuma tai ihmisryhmä koetaan uhaksi vakiintuneille arvoille ja eduille. Moraalipaniikki on tavallisesti erityisen suurta silloin, kun kyseessä on lasten ja nuorten tavat ja käyttäytyminen, sekä muut heidän kehityksensä suuntaan vaikuttavat tekijät. Media on monesti ollut ihmisten mielestä syyppänä lasten ja nuorten käytöksessä ja voinnissa havaittuihin epäsuotuisiin muutoksiin.

Jokainen perhe on erilainen ja asettaa omanlaisensa rajat ja säännöt, koskien myös television ja muun viihde-elektroniikan käyttöä. Kysymys kuuluu, minkä syiden nojalla vanhemmat ovat tavallisimmin kieltäneet jonkin television lastenohjelman katsomisen? Mitkä piirteet ovat olleet vanhemmista erityisen häiritseviä? Millä tavalla he ovat kokeneet nämä piirteet häiritseviksi? Kuinka yleisiä vanhempien esittämät ajatukset ja mielipiteet television lastenohjelmia koskien lopulta ovat?

Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa syitä, joiden nojalla vanhemmat ovat paheksuneet erinäisiä lastenohjelmia tai ohjelmatyyppejä, ja joiden katsomista he ovat päättäneet rajoittaa tai kokonaan

kieltää lapsiltaan. Alaluvut on luotu ja nimetty niiden syiden mukaan, jotka on mainittu useasti tutkimusaineistossa lapsille sopimattomana tai haitallisena koettuna elementtinä.

Näiden alalukujen kautta luon alustavan analyysin tutkimusaineiston pohjalta, sekä vastaan kysymyksiin *mitä ja minkälaisia television lastenohjelmia vanhemmat eivät ole antaneet lastensa katsoa ja millä perusteella*. Lopuksi kokoan alaluvuilla toistuvasti esille nousseet käsitteet ja ilmiöt, aineiston sisällöistä tehdyt havainnot, sekä kaikkien edellä mainittujen tekijöiden pohjalta tehdyt johtopäätökset, luon niiden pohjalta synteesin ja sen pohjalta katsauksen, jonka jälkeen pyrin selittävän tutkimuksen kautta selvittämään syyn kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ilmeneville tuloksille.

2.2 Väkivalta

Tässä alaluvussa aion tarkastella väkivaltaisiin lastenohjelmiin liittyviä pelkoja ja huolia, lastenohjelmia, joita on syytetty liiallisesta väkivallasta, sekä lapsien väkivaltaisten lastenohjelmien katseluun liittyviä havaintoja. Väkivallasta puhuttaessa tarkoitan tässä yhteydessä nimenomaan fyysistä väkivaltaa, eli lyömistä, potkimista, ampumista tai muuta vastaavaa toimintaa.

Väkivalta on ollut puhutuimpia aihealueita mediasisällöstä ja sen pelätystä vaikutuksesta keskustellessa. Lasten ja nuorten lisääntyneen häiriökäyttäytymisen syyksi on monesti epäilty ja syytetty erinäisiä sarjoja, pelejä tai sosiaalisessa mediassa julkaistua materiaalia. Satu Valkonen (2012, 75) on todennut, että kasvottoman median vastuuseen laittaminen on jossain määrin helpompaa kuin yrittää ymmärtää selittämättömiä väkivallantekoja problematisoimalla yhteiskunnallista tilannetta ja lasten hyvinvointia syvällisemmin. Myöhemmin on alettu paremmin ymmärtää, että väkivaltaisten lasten käytöksen takana on median lisäksi monia muita tekijöitä, kuten kotioloit tai mielenterveydelliset ongelmat. Satu Valkonen (sama, 110) katsoo tarpeelliseksi korostaa, että väkivaltaa sisältävät ohjelmat, etenkin väkivaltaviihde, vaikuttavat voimakkaimmin psyykeeltään hauraisiin, sosiaalisesti irrallisiin ja jo ennestään väkivaltaisiin lapsiin. Väkivaltainen mediasisältö voi kuitenkin olla haitallista ja jopa vaurioittavaa lapselle, jolla ei ole tarpeeksi ymmärrystä tai tietoa käsitellä katsomansa ohjelman sisältöä. Tästä syystä erinäisille mediasisällöille, kuten peleille, televisio-ohjelmille ja elokuville, on asetettu ikärajoitus ja eri tahot, kuten koulut, asiantuntijat ja erilaiset järjestöt ja yhtiöt, kehottavat vanhempia kiinnittämään huomiota lapsen mediankäyttötapoihin.

Lasten on pääosin pelätty joko pelästyvän ja traumatisoituvan väkivaltaa sisältävistä ohjelmista tai oppivan niistä epätoivottuja käytösmalleja. Näistä syistä johtuen vanhemmat ovat tavallisesti tarkkoja siitä, etteivät lapset katso ohjelmia, joiden katselun voisi olettaa tekevän heistä joko pelokkaita tai aggressiivisia.

Väkivalta on ollut merkittävimpiä, ellei jopa merkittävin syy jonkin televisio-ohjelman katsomisen kieltämiselle. Lähes kaikissa tutkimusaineistoissa korostuu eritoten väkivaltaisten ohjelmien katsomisen rajoittaminen tai kieltäminen vanhempien toimesta. Esimerkiksi Annikka Suonisen tutkimuksen (1993, 67) mukaan lasten televisionkatselua koskevista säännöistä televisioväkivallan katselun kieltäminen on ehdottomin. Tutkimuksen mukaan melkein poikkeuksetta jokaisessa perheessä väkivaltaisten televisio-ohjelmien katselu on ollut lapsilta kiellettyä. Sama seikka toistuu Valkosen (2012, 138) tutkimuksessa, jossa vanhempien sanotaan kieltävän lapsiltaan väkivaltaisten piirrettyjen ja väkivaltaa sisältävien aikuisten ohjelmien, kuten poliisi-, sairaala- ja saippuasarjat.

Esimerkkinä liiallisen väkivaltaisena pidetystä lastenohjelmasta voitaisiin käyttää yhdysvaltalaista animaationsarjaa *He-Man and the Masters of the Universe*. Sarja luotiin vuonna 1985 edistämään leluhyhtiö Mattelin lelujen myyntiä. Sarja kertoo prinssi Adamista, joka puolustaa kotiplaneettaansa Eterniaa ja siellä sijaitsevaa Harmaakallon linnaa lihaksikkaan, miekkaa heiluttavan sankarin He-Manin muodossa pahalta Skeletorilta. *He-Mania* on näytetty Suomessa vuosina 1986–1992 toimineella Kolmoskanavalla ja sarjasta on ollut myös useita VHS- ja DVD-julkaisuja.

He-Man on mainittu erinäisissä tutkimusteksteissä ohjelmana, jonka katsomista vanhemmat ovat joko jossain määrin rajoittaneet tai kieltäneet kokonaan lapsiltaan sen oletetun väkivaltaisuuden vuoksi. Vanhemmat, jotka ovat kieltäneet lapsiltaan *He-Manin* katselun, ovat pelänneet näiden oppivan ohjelmasta väkivaltaista käytöstä, kuten tönimistä tai hakkaamista. Annikka Suonisen tutkimuksissa (1992 ja 1993) ilmenee useampaan otteeseen vanhempien kokema paheksunta *He-Mania* kohtaan ja heidän tapansa rajoittaa tai kokonaan kieltää sen katsominen lapsiltaan.

Annikka Suonisen tutkimustekstissä (1993, 67) mainitaan toiseksi esimerkiksi väkivaltaisuudestaan paheksutuksi lastenohjelmaksi yhdysvaltalainen animaationsarja *Tom ja Jerry*. Animaattorikaksikon Hanna-Barberan luoma ja 1940-luvulla ensi kerran alkanut sarja kertoo kissasta ja hiirestä, jotka ottavat alati yhteen voimakkaan, fyysisen komedian merkeissä. Tämä väkivaltaiseksi mielletty komedia on ollut syynä siihen, etteivät vanhemmat ole halunneet lastensa katsovan kyseistä sarjaa.

Myös Jari Lehtisen teoksessa mainitaan, kuinka vanhemmat, kasvattajat ja psykologit ovat Suomessa aikoinaan olleet jyrkästi *Tomia ja Jerryä* vastaan juuri edellä mainitun syyn takia. Lehtisen (2013, 137) mukaan 1970- ja 1980-lukujen keskustelussa Tomista ja Jerryä tehtiin sarja, joka “nimettiin syylliseksi kaikkeen mahdolliseen alkaen siitä, miksi nuoret potkivat mummoja”. *Tom ja Jerry* on tuomittu väkivaltaiseksi ja raa’aksi myös monissa muissa maissa, mikä on johtanut tiettyjen kohtausten tai jopa kokonaisten jaksujen sensurointiin. Vielä 2010- ja 2020-luvuilla on kirjoitettu tutkielmia ja artikkeleita, joissa pohditaan *Tomin ja Jerry*n vaikutusta lasten käyttäytymiseen ja sitä, onko sarjan näyttäminen lapsille lainkaan sopivaa. Keskustelu aiheesta on täten jatkunut usean vuosikymmenen ajan ilman suurempia muutoksia. Monet mieltävät sarjan vieläkin liian aggressiiviseksi ja brutaaliksi lapsille, eivätkä tahdo lastensa katsovan sitä.

Liiallisesta väkivaltaisuudesta vanhempien toistuvasti syytettyjä television lastenohjelmien listalla tutkimusteksteistä päätellen olleen myös taistelevista ja ajoneuvoiksi muuttuvista ulkoavaruuden roboteista kertova *Transformers* (Arola 2008, 47), sillä kyseistä sarjaa on kuvattu Arolan haastattelemien vanhempien taholta väkivaltaiseksi ja tarpeetonta uhoamista sisältäväksi.

Annikka Suonisen artikkelissa (1992) nousee esille kiintoisa seikka koskien tytöille ja pojille suunnattuja lastenohjelmia. Artikkelissa ilmenevien seikkojen perusteella vaikuttaa siltä, että tytöille kohdistettuja, tavallisesti vähemmän fyysistä väkivaltaa sisältäviä ohjelmia on pidetty sisällöltään harmittomampina kuin pojille kohdistettuja seikkailun ja toiminnan täyteisiä ohjelmia. Poikien on myös katsottu olevan tyttöjä taipuvaisempia ottamaan vaikutteita katsomistaan lastenohjelmista leikkeihinsä. Tämä on merkinnyt esimerkiksi erilaisten taisteluliikkeiden matkimista leikeissä. Suoninen korostaa myös toisessa teoksessaan (1993, 56-57), kuinka leikityimpiä televisio-ohjelmia ovat juuri poikien suosiossa olevat toimintasarjat, joiden antamaa fyysistä toimintaa tarjoavaa mallia on helppo jäljitellä leikissä.

Suoninen valottaa tutkimuksissaan myös sitä, kuinka pojat saattavat omaa rohkeuttaan todistellakseen tai vanhempiaan uhmatakseen katsella esimerkiksi aikuisille suunnattuja seikkailu- ja toimintaohjelmia tai kotona kiellettyjä lastenohjelmia. Valkosen mukaan (2012, 218) jännittävien sisältöjen voi ajatella vetoavan lapsiin siksi, että se on vastoin vanhempien asettamia kieltoja, sekä kiellettyä ja arjen elämän normien vastaista. Suonisen tutkimuksen (1993, 38) mukaan tällainen käytös on sukupuolellisesti jaottunutta, sillä tytöt ilmaisevat poikia herkemmin televisio-ohjelman herättämää pelkoaan ja lakkaavat poikia helpommin katsomasta heitä pelottanutta ohjelmaa.

Tyttöjen televisionkatselun nähdään olevan täten harmittomampaa kuin poikien ja poikien oletetaan helpommin katsovan väkivaltaiseksi mielletäviä ohjelmia.

Suoninen (1992, 232) kiinnittää huomiota tekstissään myös siihen seikkaan, että vanhemmat kiinnittävät herkemmin huomiota nimenomaan hyökkävään, fyysiseen väkivaltaan, mutta eivät pidä esimerkiksi *Pikku Ponit*-ohjelmaa väkivaltaisena, vaikka ohjelmassa oli uhkaavia tilanteita, jossa hahmo esimerkiksi pakotettiin johonkin tai jonka vapautta rajoitettiin jollain tapaa. Voidaan pohtia, johtuuko tämä siitä, että näitä asioita tapahtuu lastenohjelmassa, jonka vanhemmat ovat hyväksyneet vai siksi, koska kyseisissä tapauksissa ei selkeästi pahoinpidellä ketään. Fyysisen väkivallan puute ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö edellä kuvatun kaltaisella ohjelmalla olisi jonkinlaista negatiivista vaikutusta lapseen.

Suonisen lisäksi myös Essi Arolan tutkimuksessa nousee esille erinäisten animaatiotarjojen vaikutus eritoten poikien leikkeihin. Essi Arola tuo muun muassa esille, kuinka lähes kaikki haastatellut lapset ovat kertoneet leikkivänsä animaatiotarjoja (2008, 56) ja kuinka etenkin pojille taisteluleikit ovat yleisiä.

Toisaalta Arolan (2008, sama) mukaan Kalliala on todennut taisteluleikkien kuuluvan poikien leikkien luonteeseen ja että vaikutteita sellaisiin on otettu ennen vanhaan muun muassa sarjakuvista ja kirjoitetusta fiktiosta. Werner (1996, 131) puolestaan huomauttaa, että pikkupoikien väkivaltaisia televisioaiheisia leikkejä arvostellessa jätetään tavallisesti huomioimatta, että näiden leikkien voidaan katsoa olevan uusia variantteja niin sanotuista ”ikiaikaisista” leikkiteemoista, joista perinteikkään on hyvän ja pahan välinen taistelu. Tämä osoittaa, että television on ymmärretty olevan vain yksi vaikuttaja monien joukossa lapsien leikeissä.

Aggressiivisen käyttäytymisen lisäksi toinen mediaväkivallan mahdollinen kielteinen vaikutus voi olla lapsen ahdistuminen ja pelkotilat (Werner 1996, 127). Tällaiset vaikutukset voivat näkyä lapsissa esimerkiksi painajaisunia ja muita unihäiriöitä, sekä lisääntyneenä arkuutena ja pelokkaina eleinä.

Vaikka väkivaltaisten ohjelmien pelätään aggressiivisen käytöksen lisäämisen lisäksi pelottavan lapsia, tutkimusteksteissä on ollut huomattavasti vähemmän havaittavissa vanhempien huolta jälkimmäisenä mainittuun ongelmaan. Liiallista väkivaltaa sisältäviä ja väkivaltaista käytöstä mahdollisesti lisänneiden lastenohjelmien esimerkkejä on lukuisia eri tutkimusteksteissä, mutta

pelkoa herättäneitä sarjoja on ollut hajanaisemmin ja vaihtelevammin. Vanhemmat tai lapset eivät ole teksteissä nimenneet useasti juuri tiettyä lasten televisiosarjaa, joka olisi herättänyt lapsissa pelkoa, vaan pelon kohteet ovat vaihdelleet tai olleet tietyn kategorian ohjelmia. Jälkimmäiset eivät myöskään ole välttämättä olleet lastenohjelmia, kuten esimerkiksi aikuisille suunnatut toiminta- ja salapoliisiohjelmat. Näiden ohjelmien katsomisen vanhemmat tavallisimmin kieltävät lapsiltaan paitsi niiden sisältöjen, myös muun muassa niiden näyttöajan takia, joka tavallisimmin menee päällekkäin lapsen nukkumaanmenoajan kanssa.

Terhi Arolan mainitsemien *Karvakuonojen* lisäksi nimellisen maininnan pelottavana lastenohjelmana ovat saaneet esimerkiksi Essi Arolan tutkimuksessa *Transformers*, sekä Valkosen tutkimuksessa alun perin Japanista peräisin oleva näytelty supersankarisarja *Power Rangers*, Hanna-Barberan *Scooby-Doo*, sekä animaatioelokuva *Viidakkokirja II*. Nämä ovat kuitenkin olleet pääosin lasten esittämiä mielipiteitä erilaisista lastenohjelmista ja -elokuvista, eivätkä vanhempien esittämiä näkemyksiä. Joitakin vanhempien esittämiä huomioita tosin on, kuten Suonisen tutkimuksessa (1993, 24), jossa haastateltu äiti ilmoittaa lasten pelkäävän *Ville Vallatonta*. Vanhempien tarkemmat huomiot ja pohdinnat koskien pelottavista television lastenohjelmista vaikuttavat kuitenkin jääneen ilmeisesti jossain määrin toiseksi väkivaltaista käytöstä opettavia ja lisääviä lastenohjelmia koskevalle keskustelulle.

Valkosen (2012, 232) mukaan lapsia ovat pelottaneet lastenohjelmien lisäksi hyvin paljon aikuisten ohjelmat, joissa on ollut väkivaltaa tavalla tai toisella tai sitten jotain muuta uhkaavaksi koettua. Valkosen tutkimuksen mukaan noin 25% niistä lapsista, jotka kertoivat haastattelussa televisiopelostaan, ovat viitanneet pelon kohdistuvan yleisesti aikuisten ohjelmassa olevaan sisältöön. Osa Valkosen haastattelemissa lapsista on maininnut pelänneensä erilaisia televisiossa näkyneitä eläimiä, kuten haita, krokotiileja tai tarantelloja. Valkonen (sama 231) kertoo lasten televisioon kytkeytyviin eläinpelkoihin liittyneen tuhoutumisen, syödyksi tulemisen tai kuoleamisen pelkoa. Aikuisille suunnattujen ohjelmien katselu on toisaalta lapsille monesti jo oletusarvoisesti kiellettyä tai hyvin rajoitettua ja lapsia tavallisimmin kiinnostavat omalle ikäpolvelle suunnatut ohjelmat, jolloin niitä katsotaan aikuisten ohjelmia enemmän.

Valkonen (sama, 239) huomauttaakin, että selvästi suurin osa lasten televisioon kohdistuvista peloista kytkeytyy selkeästi lastenohjelmien tai -elokuvien hahmoihin tai ohjelmiin. Yhdeksi pelottavaksi hahmoksi nimetään esimerkiksi *Muumilaakson tarinoiden* (*Tanoshii Mūmin Ikka*, 1990-1992) hyytävä Mörkö, joka jäädyttää kaiken mihin hän koskee ja johon liittyi haastateltujen

lapsien taholta pelottavia muistoja tai unia. Essi Arolan (2008, 25) mukaan lapsia on voinut pelottaa ulkonäkönsä takia myös *Pikku Kakkonen*-ohjelmassa näkynyt ja radiokuunnelmissa kuultu tuhma peikkohahmo Rölli. Yhdeksi esimerkiksi lapsia pelottaneesta television lastenohjelman hahmosta voidaan vielä nimetä Yle TV2:lla näytetyssä *Aasi, Morso ja Mouru*-nukkesarjassa näkynyt Morso, jonka ulkomuotoa monet ovat pitäneet kauhistuttavana.

Yhdeksi lapsia pelottaneeksi lastenohjelmaksi voidaan mainita myös *Pikku Kakkosella* näytetty opetuksellinen animaatiopätkä *Varokaa heikkoa jäätä* (1986), jonka avulla lapsille on yritetty opettaa jäälle menemisen vaaroista, sekä siitä, kuinka tulee toimia, jos jää pettää jalkojen alta. Vaikka animaatiossa ei näytetäkään väkivaltaa, sen musiikki ja äänitehosteet, varsinkin Nalle-hahmon huuto tämän pudotessa jäihin, ovat pelottaneet lukuisia lapsia kautta aikojen.

Edellä esitetyt huomiot ja havainnot osoittavat, ettei television lastenohjelman tarvitse olla väkivaltainen ollakseen lasten mielestä pelottava. Kaikenlaiset asiat lastenohjelmassa, kuten äänitehosteet tai hahmon outo ulkomuoto, voivat kauhistaa lapsia, eivätkä vanhemmat osaa välttämättä ennakoita, mikä näistä elementeistä voisi pelottaa lasta. Arola on tuonutkin tutkimuksessaan esille, että Valkosen ja monen muunkin tutkijan mukaan (Arola 2008, 45) perheiden asettamat rajoitukset tai näkemykset lastenohjelman sisällön sopivuudesta eivät vaikuta siihen, miten lapset itse kokevat jonkin ohjelman. Elementit, jotka voisivat tuntua lapsesta pelottavilta tai oudoilta, eivät ole aina ennakoitavissa ja siksi niihin on vaikeampi puuttua. Vanhemmat eivät välttämättä ole edes tietoisia ohjelman vaikutuksesta lapseen.

Valkosen (2012, 255) mukaan vanhemmista selvä enemmistö, 35 eli noin 70%, on sitä mieltä, ettei lapsi näe koskaan televisioon liittyvää pahaa unta. Monet haastatelluista lapsista ovat kuitenkin kertoneet painajaisista, joita lasten televisio-ohjelmat ovat aiheuttaneet. Tutkimuksen mukaan vanhemmat ovat olleet tietämättömiä niin televisiopeleista kuin televisio-ohjelmien aiheuttamista painajaisista. Tämän seikan voisi katsoa vahvistuvan myös Essi Arolan (2008, 60) tutkimuksessa, jonka mukaan suurin osa vanhemmista ei ole kokenut tutkimuksen kohteena olleiden animaatiotarjojen pelottaneen heidän lapsiaan, mutta jossa puolet lapsista kertoo pelänneensä ainakin jotain niistä. Tämä on kiintoisaa ottaen huomioon, että Arolan tutkimuksessa (sama, 27) huomautetaan televisiopelkojen olevan yksi yleisimmin ilmenevistä mediakokemuksista.

Vielä voitaisiin nostaa esille Essi Arolan (sama, 15) tutkimuksessa mainittu Helsingin ja Tampereen yliopistojen yhteistyönä tekemä tutkimus, joka on koskenut lasten unihäiriöiden ja televisionkatselun välistä yhteyttä. Tutkimuksen mukaan lapset, jotka olivat katsoneet aikuisten

televisio-ohjelmia, olivat selkeästi kärsineet unihäiriöistä. Sitä vastoin lastenohjelmilla ei vaikuttanut olleen osaa unihäiriöihin. Tämä tulos luo lisää ristiriitaisuuksia pohdintaan, onko lastenohjelmilla vaikutusta lasten uniin vai ei.

On selkeää, että jos lapsi katsoo liian myöhään ja toistuvasti ikäänsä nähden sopimattomia tai liiallisia ärsykejä sisältäviä televisio-ohjelmia, se aiheuttaa nukahtamisvaikeuksia muun muassa ahdistuksen ja ylivilittynyyden takia. Lastenohjelmien vaikutusta lasten unihäiriöihin voitaisiin kuitenkin pohtia aiemmin esitettyjen havaintojen pohjalta uudelleen. Aiemmin esitettyjen huomioiden pohjalta voitaisiin toisaalta esittää argumentin, että lastenohjelmien vaikutusta lasten unihäiriöihin ei ole havaittu samalla tavalla kuin aikuisille suunnattujen ohjelmien.

Televisiopelkoja tarkastelevien tutkimusten tuloksissa voi nähdä selkeää ristiriitaisuutta. Pelkojen olemassaolosta kyllä tiedetään, mutta niitä havaitaan hyvin vaihtelevasti. Eri tutkimuksissa televisio-ohjelmien lapsissa herättämät pelot ja ahdistuksen tunteet havaitaan eri tavoin ja niiden olemassaolosta esitetään moninaisia näkemyksiä.

Valkosen tutkimuksessa esitetyt lausunnot antavat aiheita epäillä, etteivät vanhemmat tunnista tai kiinnitä pelkoon samalla tavalla huomiota kuin aggressiiviseen käytökseen. Arolan havainto *Karvakuonoihin* liittyen puolestaan osoittaa, etteivät vanhemmat aina tiedä, mikä voisi saada lapsen tuntemaan pelkoa. Vanhemmat ovat tutkimusteksteissä osanneet nimetä erinäisiä ohjelmia, joita ovat pitäneet liian väkivaltaisina ja opettavan lapsille aggressiivista käytöstä, mutta huomattavasti harvemmin on ollut havaittavissa jonkinlainen maininta vanhemman pelottavana pitämistä ohjelmista lasten jakaessa enemmän mielipiteitään tällaisista ohjelmista. Yksi harvoista maininnoista tulee yhdeltä Essi Arolan haastattelemista vanhemmista, joka on kertonut, että *Pokémon* ja *Transformers* on todettu pelottaviksi ja siksi perheessä on päätetty, ettei näitä ohjelmia katsota (2008, 44).

Edellä esitettyjen huomioiden mukaan vanhemmat eivät tunnista yhtä helposti lapsia pelottavia kuin väkivaltaisista käytöstä lisääviä television lastenohjelmia. Koska aikuisille suunnatut toiminta-, salapoliisi- ja kauhuohjelmat tiedetään valmiiksi liian pelottavaksi lapsille, niiden näyttämistä lapsille osataan tavallisesti välttää, mutta lastenohjelmien pelottavuus riippuu siitä, mitä mieltä yksilö on. Äänekäs, aggressiivinen käytös voi myös olla monesti helpommin päältä päin havaittavissa kuin pelko. Wernerin (1996, 127) tutkimustekstistä ilmeneekin, että aiemmin lapsen

mediaväkivaltaan liittyvää pelkoa ja ahdistusta on tutkittu aikoinaan selkeästi vähemmän väkivaltaiseen käyttäytymiseen verrattuna, sillä niitä on ollut vaikeampi mitata ja tutkia.

Toisaalta voidaan pohtia, ovatko vanhemmat aivan niin tietämättömiä lastensa kokemista televisiopeloista ja niiden aiheuttamista painajaisunista kuin mitä Valkosen tutkimuksen pohjalta voitaisiin ymmärtää. On erinäisiä tutkimuksia ja opinnäytetöitä, jonka keskiössä ovat olleet juuri lasten televisio-ohjelmista syntyneet pelot, kuten esimerkiksi Marjo Pennosen *5-6-vuotiaiden televisionkatselu ja televisiopelot* (2006), sekä Piia Korhosen *Lasten TV-ohjelmiin liittyvät pelot, painajaisunet ja pelonhallinta* (2008). Näissä tutkimuksissa ilmenee, että useimmat haastatelluista vanhemmista ovat olleet tietoisia televisio-ohjelmien herättämistä pelon tunteista lapsissa ja näiden pelkojen synnyttämistä painajaisunista. Tämä havainto on lähes päinvastainen Valkosen tutkimuksessa esitetyn huomion kanssa, jonka mukaan vanhemmat eivät koe lapsiensa juuri näkevän television lastenohjelmiin liittyviä painajaisia.

Myös muun muassa Essi Arolan haastatteleman vanhemman esittämä huomautus *Pokémonin* ja *Transformerien* pelottavuudesta todistaa, että vanhemmat ovat kiinnittäneet huomiota myös mahdollisiin televisiopelkoihin ja nämä televisiopelot ovat voineet olla syynä jonkin lastenohjelman katselun rajoittamiselle tai kieltämiselle.

Suomessa on myös ollut ainakin yksi uutisoitu tapaus, jossa jonkin television lastenohjelman sisällön on koettu väkivaltaisuutensa tai siihen vihjaavan sävyn pelottavan lapsia ja josta on valitettu useamman henkilön toimesta. Vuonna 2013 Pikku Kakkosessa näytetyssä *Kuunalle*-animaatiossa on kohtaus, jossa metsästäjä osoittaa haulikolla suoraan televisioruutuun uhatessaan sillä toista hahmoa. Tämä kohtaus herätti jossain määrin kohua vanhempien keskuudessa ja Yle sai erinäisiä valituksia sitä koskien. Tapauksesta uutisoitiin muun muassa Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä.

Edellä kuvailtu tapaus osoittaa, että vaikka väkivaltaisen toiminnan matkiminen onkin ollut huolenaiheena enemmän esillä kuin pelon herääminen, jälkimmäisenä mainittu on myös monelle vanhemmalle tärkeä vaikutin tiettyjen lastenohjelmien katsomisen kieltämisessä. Väkivaltaisen toiminnan matkiminen ja aggressiivinen käytös kuitenkin mainitaan useissa tutkimusteksteissä useasti ja samoja sanamuotoja ja ajatuksia toistaen vanhempien huolenaiheeksi verrattuna televisio-ohjelmien herättämiin pelkotiloihin, joihin liittyviä havaintoja ja huolia on tuotu esille vaihtelevammin.

Tutkimusaineistoista tehtyjen havaintojen ja erinäisten muiden huomioiden pohjalta voisi päätellä, että vanhempia on huolestuttanut useammin se, että väkivaltaiseksi mielletyt lastenohjelmat opettaisivat lapsille väkivaltaa kuin se, että ohjelmassa näytetty väkivalta pelottaisi lapsia. Lapsessa herännyt pelko, tai vain pelon mahdollisuus, mainitaan kyllä joitakin kertoja erinäisissä teksteissä ja lasten televisiopeloista on olemassa erinäisiä tutkimuksia, mutta tutkimusaineistoista esille nousee useammin ja yhteneväisemmin se, kuinka vanhemmat eivät halua lapsien ottavan mallia väkivaltaisten lastenohjelmien hahmojen toimintatavoista. Lapset ovat kyllä saattaneet pelätä jotain televisio-ohjelmaa, mutta pelkoa herättänyt lastenohjelma ei välttämättä ole sisältänyt väkivaltaa, kuten Terhi Arolan esiin nostamassa Karvakuonojen tapauksessa. Pelkoa ovat voineet herättää myös aikuisille suunnatut televisio-ohjelmat, joiden sisältö ei välttämättä ole ollut alun perinkään lapsiystävällistä ja jolle lapset ovat voineet passiivisesti altistua.

Edellä mainituista havainnoista voidaan vetää myös se johtopäätös, että pojille suunnattujen toiminnantäyteisiä lastenohjelmien katselua on rajoitettu tai kielletty vanhempien taholta ankarammin kuin tytöille suunnattuja, pehmeämpiä ja feminiinisempiä arvoja edustavia lastenohjelmia. Vanhemmille on ollut selkeästi hyvin tärkeää, etteivät lapset opi väkivaltaisia tapoja television lastenohjelmista ja siksi pienetkin viittaukset väkivaltaiseen käytökseen johtavat katselukieltoon. Huoli siitä, että väkivaltainen sisältö pelottaisi lapsia, on myös ollut olemassa, mutta mallin ottaminen television lastensarjasta huomataan herkemmin kuin sarjan herättämä pelko lapsessa.

2.3 Seksi ja seksuaalisuus

Tässä alaluvussa tarkastelen lastenohjelmia, joiden sisältöä on kritisoitu liian seksuaaliseksi kohdeyleisölle, sekä seksuaalissävytteisiin sisältöihin liittyviä huolia.

Seksuaalisten sisältöjen arviointien mittana on sen mahdollinen haitallisuus lapsen seksuaaliselle kehitykselle. (Valkonen 2012, 110.). Koska lapsen käsitys ja kokemus seksistä ja seksuaalisuudesta on huomattavasti rajallisempi kuin aikuisella, on tärkeää, ettei lapsi altistu sisällölle, jolle ei ole vielä valmis.

Tutkimusteksteissä ei noussut esille mitään tiettyä television lastenohjelmaa, joka olisi tullut vanhempien kieltämäksi liiallisen seksuaalisen sisältönsä takia. Seksuaalissävytteisten ohjelmien

kielto on koskenut pitkälti aikuisille suunnattuja ohjelmia, joiden katsominen lasten toimesta ei ole ollut muutoinkaan suotavaa erinäisistä muista syistä.

Vanhempia voi kuitenkin häiritä lastenohjelmissä sisältö, jonka voisi tulkita lapsille sopimattomaksi sisällön liiallisen seksuaalisuuden tai seksiä ja seksuaalisia suuntautumisia sisältävän tiedon takia. Esimerkiksi suomalaisranskalainen animaatioelokuva *Muumit Rivieralla* (2014) on tullut joidenkin vanhempien kritisoimaksi muun muassa kahden koirahahmon välisestä suhteesta. Koska pelkästään kissoista pitävällä Surku-koiralla ja sen kissaksi naamioidulla koiraystävällä on molemmilla miehen ääni ja näiden hahmojen välit elokuvassa ovat hyvin lämpimät, nämä vanhemmat ovat tulkinneet näiden hahmojen olevan homoseksuaaleja. On kuitenkin vaikeasti tulkittavissa, kuinka moni vanhempi ajattelee näin, sillä tapauksesta on uutisoitu pitkälti vain iltapäivälehdissä ja artikkeleissa esitellyistä vanhempien kirjoitelmista vain yksi viittasi koirakaksikkoon.

Muualla maailmassa television lastenohjelmien oletettuun ylenpalttiseen seksuaalisuuteen tunnutaan kiinnittäneen paljon enemmän huomiota. Yhdysvalloissa muun muassa erinäisiä television lastenohjelmia on syytetty seksuaalissävytteisistä aineksista, sekä seksuaalipropagandan levittämisestä. Näiden syytösten kohteeksi on joutunut esimerkiksi *Paavo Pesusieni* (Spongebob Squarepants, 1999.) Merenalaisessa Tangalan kaupungissa asuvasta pirteästä pesusienestä kertova sarja on aikanaan saanut osakseen paheksuntaa erinäisten konservatiivien ja oikeistolaisten uskovaisten taholta. Nämä tahot ovat kokeneet Paavon olevan homoseksuaali hahmon pirtsakan luonteen ja vähemmän miehekkäinä nähtyjen tapojen takia ja uskoneet Paavon olemuksen tekevän ohjelmaa katsovista lapsista homoseksuaaleja. Todisteena Paavon homoseksuaalisuudesta on käytetty myös erästä sarjan jaksoa, jossa Paavo ja hänen paras ystävänsä Patrik Tähtönen löytävät hylätyn simpukkavauvan ja alkavat pitää tästä huolta. Paavo ottaa osakseen äidin roolin Patrikin ollessa isä ja kaksikko käyttäytyy jakson ajan kuin tilannekomedian pariskunta.

Samankaltaisia syytöksiä on saanut myös osakseen taaperoikäisille suunnattu amerikkalaisbrittiläinen ohjelma *Teletapit* (Teletubbies, 1997). Monivärisen nelikon violetin jäsenen Tiivi-Taavin on väitetty olevan homoseksuaalisuuden roolimalli värityksensä, päässään olevan antenninsa muodon ja mukanaan kantamansa käsilaukun takia. Tiivi-Taavin mahdollisesta vaikutuksesta lapsiin on keskusteltu ja tarkasteltu paitsi Yhdysvalloissa, myös Suomessa ja Puolassa. Suomessa Teletappi-kysymyksen nosti esille vuonna 1998 poliitikko Sulo Aittoniemi, joka epäili sarjan aiheuttavan mielenterveydellisiä ongelmia pienille lapsille. Puolassa konservatiivivaltuuston

lapsivaltuutettu Ewa Sowinska koki vuonna 2007 tarpeelliseksi tutkia, levittääkö sarjaa homopropagandaa. Vielä samana vuonna hän tuli johtopäätökseen, ettei tämä ollut sarjan tarkoitus.

Myös Jim Hensonin luomassa yhdysvaltalaisessa nukkesarjassa *Seesamtiessä* (Sesame Street, 1969-) esiintyvät kaverukset ja kämppäkaverit Ernie ja Bert ovat herättäneet kautta vuosien keskustelua mahdollisen seksuaalisuutensa ja suhteensa luonteen vuoksi. Hahmojen on spekuloitu olevan pariskunta esimerkiksi hahmojen nukkumajärjestelyn vuoksi. Sesame Workshop, sekä erinäiset muut sarjan parissa työskennelleet henkilöt ovat kuitenkin jatkuvasti kieltäneet hahmojen olevan mitään muuta kuin ystäviä.

Erinäiset muut viittaukset sukukypsyyteen ovat herättäneet paheksuntaa vanhemmissa myös viime vuosina. Vuonna 2022 ilmestynyt, Pixarin ja Walt Disney Picturesin tuottama animaatioelokuva *Punainen* (Turning Red) kertoo 13-vuotiaan kiinalaiskanadalaistyön Meilinin kasvukivuista. Meilinin tunnemyrskyjä ja uusia tuntemuksia symboloi jättimäisen kultapandan muoto, joka ottaa vallan Meilinin käydessä läpi vahvoja tunteita.

Kultapanda on selkeä vertauskuva teini-ikäisen tunnemaailmalle, mutta sen on katsottu olevan myös vertauskuva kuukautisten alkamiselle tai seksuaaliselle toiminnalle. Elokuvasa nähdyt naisten siteet ja puheet kuukautisten alkamisesta ovat häirinneet erinäisiä vanhempia Yhdysvalloissa, kuten myös elokuvan esiteini-ikäisten tyttöjen uhmakkuus ja puheet kypsyydestä ja itsenäisyydestä. Näiden elementtien vuoksi jotkut yhdysvaltalaiset vanhemmat ovat kokeneet elokuvan lapsille sopimattomaksi.

Vaikka Suomessa on julkaistu artikkeleita koskien edellä mainituista mediasisältöjen seksuaalisista elementeistä käytyjä keskusteluja, Suomessa ei ole vastaavanlaisia keskusteluja noussut samanlaisella tavalla esille. *Muumit Rivieralla*-elokuvan osakseen saaman paheksunnan ja Sulo Aittoniemen *Teletappeja* osoittaman huolen lisäksi Suomessa paheksunnan ja huomion kohteeksi on joutunut TV2:lla näytetyn *Katinkontti*-ohjelman kissahahmo Katti Matikainen, jonka on aikoinaan koettu olevan liiaksi lapsiperheiden isien mieleen. Katti Matikaisen tapauksessa kyse ei kuitenkaan ole ollut niinkään huoli lapsien altistumisesta sopimattomalle mediasisällölle, vaan Katti Matikaisen hahmon herättämistä tunteista perheen isissä.

Jossain määrin on uutisoitu ja keskusteltu myös lasten musiikkiohjelman *Mimin ja Kukun* nimikkohahmojen näyttelijöiden välisestä suhteesta. Mimi-tytön näyttelijä Majka Nurminen ja

Kuku-leijonan näyttelijä Voima Kulmala, aiemmin Anna Kulmala, ovat olleet rekisteröidyssä parisuhteessa vuodesta 2014 ja kertoneet avoimesti seksuaalisesta suuntautumisestaan. Pariskunta on myöhemmin kertonut joutuneensa kärsimään työpaikkakiusaamisesta edellä mainittujen seikkojen tähden. Joillekin vanhemmille ja erinäisille muille sarjasta tiettävälle musiikkiduo välisen suhteen ja seksuaalisen suuntautumisen esilletuonti uutisissa on tuntunut taas seksuaaliasioiden tyrkyttämiseltä.

Edellä esitettyjen havaintojen johdosta voidaan vetää johtopäätös, että vaikka seksuaalisuuden ja seksin mahdollinen näyttäminen tai niihin viittaaminen lastenmediassa ovat voineet mahdollisesti häiritä suomalaisia vanhempia, nämä eivät ole olleet ensisijaisena huolenaiheena television lastenohjelmia koskevissa keskusteluissa. Todisteena tästä voidaan pitää seksuaalissävytteisinä pidettyjen lastenohjelmien esimerkkien puutosta tutkimusteksteissä.

Havaintojen pohjalta voi myös muodostua helposti sellainen vaikutelma, että seksuaalinen sisältö on puhuttanut huomattavasti enemmän muun muassa yhdysvaltalaisia vanhempia ja erilaisia ääriryhmiä kuin suomalaisia vanhempia. Lasten televisionkatselutottumuksia ja -sääntöjä tarkastelevissa tutkimuksissa ei ole ollut mainintoja lastenohjelmista, joita vanhemmat pitäisivät sisällöltään liian seksuaalisina, eikä Suomessa ole uutisoitu tai keskusteltu seksuaaliseksi tulkitun sisällön aiheuttamasta tyrmistyksestä samalla tavalla kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Tämä ei tietenkään tarkoita, ettei Suomessa käytäisi jonkinlaista keskustelua aiheesta tai että ei olisi ketään, joka tulkitsisi jonkin television lastenohjelman sisällön liian seksuaaliseksi. Internetin keskustelupalstoilla on luettavissa erinäisiä mielipiteitä lastenmedian oletettavasta seksuaalisesta sisällöstä ja viihdelehdet saattavat tuoda esille näitä mielipiteitä, niin kuin esimerkiksi *Muumit Rivieralla*-elokuvan ja Katti Matikaisen tapauksessa.

2.4 Kaupallisuus ja piilomainonta

Tässä alaluvussa tarkastelen kaupallisia lastenohjelmia, näihin ohjelmiin liittyviä huolenaiheita, sekä vanhempien mielipiteitä ja näkemyksiä kaupallisten lastenohjelmien ominaisuuksista.

Werner (1996, 162) kuvailee tutkimuksessaan sellaisia televisio-ohjelmia, joiden ensisijainen tarkoitus on edistää ohjelmassa näytettyjen lelujen ja muiden tuotteiden myyntiä “täyspitkiksi mainoksiksi”. Tällaisia ohjelmia ovat muun muassa *Transformers*, *Halinallet (Care Bears)*, *Pikku Ponit (My Little Pony)*, *Katuhait (Street Sharks)*, *Bratz* ja *Beyblade*. Ohjelmapituisilla mainoksilla

on pyritty edistämään paitsi lelujen, myös konsolipelien, pelikoneiden, sarjakuvien, välipalojen, sekä monien muiden lapsille suunnattujen tuotteiden myyntiä. Näitä lastenohjelmia on tavallisimmin näytetty kaupallisilla kanavilla, kuten MTV3, Nelonen ja SubTV.

Vanhempien kokema huoli kaupallisista lastenohjelmista on koskenut useasti näiden ohjelmien laatua, jota harvemmin on pidetty hyvänä. Huoli kaupallisten ohjelmien laadusta ei ole uusi. Jari Lehtinen (2013, 248) kertoo yhdysvaltalaisesta aktivistista Peggy Charrenista, joka perusti vuonna 1968 Action for Children's Television-järjestön, lyhyemmin ACT, kyllästyttyään huonolaatuisiin kaupallisiin lastenohjelmiin. Järjestön päämääränä oli taata, että lapsille olisi tarjolla korkealuokkaista ja sivistävää televisio-ohjelmaa ilman yletöntä mainontaa. Lehtisen (sama, 250) teoksessa nimetään yhdeksi järjestön hyväksymäksi sarjaksi jo aiemmin mainittu, nukketaitelija Jim Hensonin luoma lukemaan ja laskemaan opettava lastenohjelma Seesamtie (*Sesame Street*, 1969-).

Tätä tutkimusta varten tarkastelemieni tutkimusaineistoista päätellen suomalaisvanhempien kaupallisten kanavien lastenohjelmia koskevat huolenaiheet ovat ensisijaisesti liittyneet ohjelmien mahdollisesta vaikutuksesta lapsen käytökseen. Esimerkiksi Annikka Suoninen tuo esille tutkimustekstissään (1992, 232), kuinka ohjelmaa arvostelleet eivät olleet juuri välittäneet *He-Manin* taiteellisten tai teknisten ominaisuuksien heikkolaatuisuudesta, vaan olivat olleet pääasiallisesti huolissaan väkivaltaisista tavoista, joita lapset voisivat ohjelmasta oppia.

Väkivallan ja kaupallisuuden linkittyminen toisiinsa näkyy myös Satu Valkosen tutkimuksessa (2012, 139). Valkosen tutkimuksessa ilmenee, että vanhemmat ovat kokeneet kaupallisten kanavien lastenohjelmien laadun huonoksi ja sisällön väkivaltaiseksi. Tämä on johtanut siihen, että osa vanhemmista on pyrkinyt rajoittamaan tai kokonaan kieltämään kaupallisten kanavien lastenohjelmien katsomisen lapsiltaan. Vaikka Valkosen tutkimuksessa nousee esille vanhempien huoli kaupallisten kanavien lastenohjelmien kehnosta laadusta, väkivalta nousee jälleen esiin vanhempia vaivaavana tekijänä.

Väkivallan lisäksi vanhempia tuntuu häirinneen levottomuus, jota kaupallisten kanavien lastenohjelmien katselu lapsessa herättää. Kaupallisilla kanavilla esitetyt lastenohjelmat ovat tavallisesti nopeatempoisia, ja niissä on paljon välkkyviä valoja ja kovia ääniä. Näiden ominaisuuksien on usein katsottu olevan syynä lapsien lisääntyneeseen energisyyteen ja rauhattomuuteen. Vanhemmat ovat esimerkiksi havainneet lasten äänitelevän epätavallisesti ja

liikkuneen holtittomasti tietyn sarjan katselun jälkeen. Muun muassa Essi Arolan ja Valkosen haastattelemat vanhemmat ovat esittäneet tällaisia kuvauksia.

Sekä Valkosen tutkimuksessa, että Myös Essi Arolan tutkimuksessa (2008) nousee useasti esille kaupallisia, vanhempien paheksuvia tai kieltämiä lastenohjelmia käsitellessä japanilaiset animesarjat *Pokémon* (1997) ja *Digimon* (1999). Kummassakin sarjassa lapsipäähenkilöt seikkailevat kuvitteellisessa maailmassa hirviökumppaneidensa kanssa ja käyvät lukuisia kamppailuja toisia hirviöitä tai pahoja voimia vastaan. Hirviökumppanit voivat myös kehittyä ja tulla isommiksi ja vahvemmiksi taistellessaan. *Pokémon*-animesarja perustuu samannimiseen pelisarjaan, kun taas *Digimon*-animesarja perustuu Digital Monster-taskupeliin. *Pokémonia* on näytetty MTV3:lla ja *Digimonia* Nelosella.

Kummassakin edellä mainitussa tutkimuksessa haastatellut vanhemmat ovat tuoneet esille, kuinka jommankumman ohjelman katsominen on tehnyt lapsesta levottoman tai aggressiivisen, mikä on johtanut jommankumman sarjan katsomisen rajoittamiseen tai kieltämiseen.

Kumpaakin sarjaa on myös kritisoitu laadullisista syistä. *Digimonia* on esimerkiksi kritisoitu Suomessa ensimmäisten kahdenkymmenennenkuuden jakson dubbauksesta, eli jälkiäänityksestä. Sarjan dubbaamisesta vastasi aluksi Agapio Racing Team, jonka työn laatua on pidetty niin *Digimonin*, kuin monen muunkin lasten animaation osalta ala-arvoisena. Neloselle lähetettiin runsaasti kritiikkiä koskien *Digimonin* dubbauksen laatua, minkä johdosta dubbauksen toteutus siirrettiin lopulta Tuotantotalo Wernelle. *Pokémonia* puolestaan on kritisoitu sen iskulauseesta “*gotta catch 'em all!*” (suom. *kaikki kerätään!*), sillä sen on koettu olevan lapsiin kohdistuvaa piilomainontaa ja yllyttävän lapsia ostamaan tuotesarjaan kuuluvia tuotteita.

Pokémon on aikoinaan herättänyt paheksuntaa ja järkytystä myös Japanissa. Tämä johtui jaksosta nimeltä *Denno Senshi Porygon*, jonka rajusti välkkyvät visuaaliset efektit aiheuttivat sadoissa lapsissa epilepsiakohtauksia, ja joka toimitti lukuisia ihmisiä sairaalaan. Tapaus vaikutti negatiivisesti Nintendoon ja johti ohjelman poistamiseen televisiosta neljäksi kuukaudeksi. Sarja palasi myöhemmin televisioon, mutta kyseistä jaksoa ei ole sittemmin näytetty. Ulkomaiden televisiokanavilla tätä jaksoa ei ole näytetty koskaan Japanissa syntyneen kohun takia. Lisäksi sarjaa englanniksi dubannut lisenssiyhtiö 4Kids Entertainment on aikoinaan leikannut sarjan englanninkielisestä versiosta pois erinäisiä jaksvoja, joissa on ollut esimerkiksi aseita, seksuaalissävytteistä sisältöä tai muuta yhtiön lapsille sopimattomaksi kokemia elementtejä.

Tutkimuksista ilmenee selkeästi, että vanhemmat ovat rajoittaneet ja kieltäneet lapsiltaan kaupallisten kanavien lastenohjelmien katselun huomattavasti jyrkemmin kuin Yleisradion lastenohjelmien. Valkosen haastattelemat vanhemmat eivät ole nähneet Yleisradion lastenohjelmia samalla tavalla ongelmallisina kuin kaupallisten kanavien lastenohjelmia, joiden sisältöä on pidetty kamalana ja vaikutusta lapseen epäsuotuisana. Eräs Valkosen haastattelemissa vanhemmista esimerkiksi on ollut sitä mieltä, että on aivan eri asia katsoa Yleisradion kuin muiden kanavien lastenohjelmia (2010, 139).

Myös Terhi Arolan tutkimuksessa (2010, 17-18) ilmenee, että lähes kaikki haastatellut vanhemmat lapsineen ovat katsoneet lastenohjelmia TV2:lta muiden kanavien jäädessä vähemmälle huomiolle ja että TV2:n lastenohjelmia on vanhempien taholla pidetty selvästi luotettavimpina ja laadukkaimpina. Lisäksi Essi Arolan tutkimuksessa haastatellut vanhemmat ovat kertoneet rohkaisevansa lapsiaan vaihtamaan kanavaa, kun televisiosta on tullut kaupallisia lastenohjelmia. Essi Arolan haastattelemat vanhemmat ovat käyttäneet myös vähemmän imartelevia adjektiiveja kuvatessaan tutkimuksen keskiössä olleita, kaupallisten kanavien lastenohjelmia, kuten keinotekoinen, epämiellyttävä, ärsyttävä ja äänekäs (2008, 5).

Näiden havaintojen pohjalta voidaan päätellä, että suomalaisvanhempia on huolestuttanut ensisijaisesti kaupallisten kanavien lastenohjelmien vaikutus lapsen käytökseen. Kaupallisten kanavien ohjelmien laatuun on myös kohdistunut kritiikkiä, mikä ilmenee erinäisinä huomautuksina tutkimusteksteissä. Huoli laadusta on kuitenkin vaikuttanut jääneen jossain määrin lisääntyvän väkivallan ja levottomuuden aiheuttaman huolen varjoon. Väkivaltaisuus ja kaupallisuus vaikuttaisivat myös linkittyvän vahvasti toisiinsa, sillä kaupallisten kanavien lastenohjelmia moititaan useasti väkivaltaisiksi tai levotonta, ylienergistä käyttäytymistä tai temppuilua aiheuttaviksi. Laadullinen jakautuminen Yleisradion ja kaupallisten kanavien lastenohjelmatarjonnan välillä vanhempien näkökulmasta katsottuna on silmiinpistävä.

2.5 Moraali ja käytöstavat

Tässä alaluvussa käsittelen pääosin fyysisen väkivallan ulkopuolelle jääviä, negatiivisesti lapsen käytökseen vaikuttavia tekijöitä, sekä lastenohjelmia, joissa on ilmennyt tällaisia tekijöitä.

Aikuiset toivoisivat lasten katsovan televisiota siksi, että televisio-ohjelmat tarjoaisivat lapsille tietoa, sekä moraalisia opetuksia (Arola 2008, 18.) Television lastenohjelmissa voi kuitenkin olla elementtejä, jotka voivat vanhempien mielestä opettaa lapsille huonoja tapoja ja joiden vaikutus lapsiin on päinvastainen kuin mitä vanhemmat ovat toivoneet. Tällaisia elementtejä ovat esimerkiksi ruma kielenkäyttö, alkoholin ja tupakan käyttäminen tai vanhentuneet tai muuten halventavat kielelliset tai visuaaliset ilmaisut. Valkosen tutkimuksessa (2012, 138) esimerkiksi nousee esille, että väkivaltaisten ohjelmien lisäksi vanhemmat kieltävät lapsilta sellaisten ohjelmien katselun, jossa kiroillaan.

Sopimattomasta kielenkäytöstä on Suomessa kritisoitu muun muassa MTV3:lla esitettyä yhdysvaltalaisista Marsin vapaustaistelijahiiristä kertovaa animaatio-sarjaa *Prätkähiiret* (1993-1996), jonka suomenkielinen versio on ollut tunnettu hyvin aikuisesta ja ronskista huumorista, sekä ajoittain monimielisestä sanailusta.

Pikku Kakkosessa esitetty musiikkiohjelma *Herra Heinämäen Lato-orkesteri* (1999) on aikoinaan saanut kritiikkiä osakseen stereotyyppisenä koetusta, intiaanipäähinettä käyttävästä orkesterinjäsenestä. Tämä kritiikki johti aikanaan siihen, että *Herra Heinämäen Lato-orkesteria* lakattiin näyttämästä televisiossa ja sarjan jaksot poistettiin Yle Areena-palvelusta.

Muumit Rivieralla-elokuva on myös herättänyt paheksuntaa erinäisten vanhempien keskuudessa alkoholinkäytön ja uhkapelaamisen vuoksi. Elokuvasa Muumipappa ystäväystyy taiteellisen markiisi Mongagan kanssa ja ajautuu juopottelemaan ja hurvittelemaan tämän kanssa ympäri Rivieraa. Myöhemmin Muumimamma lääkitsee kohmelosta kärsivää parivaljakkoa. Niiskuneiti puolestaan suuntaa kasinolle voittaakseen rahaa uusia bikineitä varten. Myös kielenkäyttö oli elokuvassa vanhempien mielestä sopimatonta hahmojen puhuessa tappamisesta ja kuolemasta Muumipeikon haastaessa Niiskuneidin huomiosta kilpailevan hurmurin Clarkin kaksintaisteluun. Joillekin vanhemmille tällainen sisältö ei ollut lapsille sopivaa tai Muumien arvomaailman mukaista. Ilta- ja aamulehdet nostivat esille vanhempien pöyristyksen julkaistessaan artikkeleita, joissa esiteltiin vanhempien kirjoittamia näkemyksiä.

Myös muissa maissa on reagoitu voimakkaasti erinäisten lastenohjelmien tai lapsille suunnattujen mediasisältöjen loukkaaviin tai huonoon käytökseen yllyttäviin elementteihin. Aiemmin mainittu *Tom ja Jerry* on tullut kritisoiduksi paitsi väkivaltaisuuden, myös rasistisina pidettyjen elementtien vuoksi. Vanhentuneista, rasistisina pidettävistä elementeistä on kritisoitu myös Disneyn vanhaa

animaatiotuotantoa, sekä Warner Brothersin tuottamaa koomista *Merrie Melodies*-animaatiosarjaa. Tämä kritiikki on johtanut rasistiseksi tai muutoin paheksuttavaa käytöstä sisältäneiden yksittäisten jaksosten sensurointiin, rajoitettuun näyttämiseen tai siihen, ettei pätkiä ole näytetty missään muodossa erinäisissä maissa. Esimerkkinä *Merrie Melodies*-sarjan aikoinaan Yhdysvalloissa pahennusta herättäneestä voitaneen mainita sarjan vakihahmoihin kuuluva nopea meksikolaishiiri Speedy Gonzales, joka nähtiin stereotyyppisenä kuvauksena meksikolaisista. Tähän syyhyn vedoten Speedy Gonzales-jaksoihin yksinoikeuden saanut yhdysvaltalainen Cartoon Network-kanava lakkasi näyttämästä niitä. Hahmo oli kuitenkin hyvin suosittu eteläamerikkalaisten keskuudessa ja uskollisten fanien järjestämien kampanjoiden myötä Speedy Gonzales-pätkiä alettiin jälleen näyttää televisiossa vuonna 2002.

Vielä yhdeksi esimerkiksi ulkomailla sattuneesta tapauksesta voisi nostaa esille Warner Bros. Animationin tuottama animaatiosarja *Tiny Toons* (1990-1992), jonka eräässä jaksossa nimeltä *Elephant Issues* esitetään kolme erilaisista paheista tai huonoista toimintatavoista varoittavaa tarinaa. Yhdessä tarinoista nähdään, kuinka kolmen poikapäähahmon muodostama joukko juo pihistämänsä kaljapullon sisällön, mikä johtaa alkoholisoitumiseen ja holtittomaan käytökseen tuhoisin seurauksin. Tämä tarina herätti kuitenkin monissa tyrmistystä sen käsittelemän aiheen ja synkkänä pidettyjen käännteiden takia, minkä johdosta jakson esittäminen lopetettiin. Vaikka olenkin halunnut tässä alaluvussa keskittyä nimenomaan väkivaltaisuuden ulkopuolelle jäävään huonoon käytökseen, väkivaltaisuutta ei voi kuitenkaan aivan kokonaan sulkea pois.

Huonon käytöksen ja väkivaltaisuuden välillä on kuitenkin olemassa linkki, joka ilmenee lähes kaikissa tutkimusteksteissä. Annikka Suonisen tutkimuksessa esimerkiksi eräät haastatellut vanhemmat kertovat siitä, kuinka yrittävät perustella kiukuttelevalle lapselleen, miksi heillä ei katsota He-Mania. Yksi mainituista syistä on, että sarjassa lyödään ja “jos lyödään, se sattuu ihmiseen, et me ei haluta kattoo sellasta” (1993, 75). Lausunnon voisi nähdä viittaavan siihen, että lapsen pelätään oppivan lyömään televisio-ohjelman näyttämän mallin mukaan. Tähän ajatustapaan viittaa myös väkivaltaa koskevan alaluvun lopussa esittämäni johtopäätös.

Näiden havaintojen johdosta voidaan vetää johtopäätös, että väkivaltaisuuden ja levottomaksi tekevien elementtien lisäksi suomalaiset vanhemmat paheksuvat hyvin paljon moraalien tai hyvien käytöstapojen vastaisia sisältöjä. Huonot käytöstavat ovat kuitenkin jossain määrin linkitettävissä myös väkivaltaan, sillä väkivaltaisuus nähdään tavallisesti huonona käytöksenä ja seikkana, jota vanhemmat eivät halua lastensa oppivan. Huono käytös voi tästä syystä merkitä paitsi alatyylisiä

kielenkäyttöä tai alkoholin ja tupakkatuotteiden käyttöä, myös väkivaltaista käytöstä. Näitä sisältöjä vastustetaan siksi, että niiden pelätään opettavan lapsille epäsuotuisia asenteita tai käytöstapoja.

2.6 Yhteenveto

Tässä alaluvussa kokoan yhteen aiemmilla alaluvuilla useasti toistuneet käsitteet ja ilmiöt, sekä tutkimusaineistojen pohjalta tehdyt havainnot ja johtopäätökset. Luon näiden tekijöiden pohjalta kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla synteessin, joka luo kokonaiskuvan vanhempien ja television lastenohjelmien välisestä suhteesta. Selittävän tutkimuksen kautta pohdin selitystä sille, miksi tietyt seikat korostuvat kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ja mitä siitä syntyneet tulokset voivat merkitä.

Tässä tutkimustekstin osassa on hyödynnetty alla olevia teoksia ja artikkeleita.

Essi Arolan pro gradututkimuksessa *“No mulle tulee siitä semmonen pirtee olo” Animaatiosarjojen vaikutukset 8-vuotiaisiin lapsiin* (2008) tarkastellaan tarkkaan rajattujen, kaupallisilta kanavilta näytettyjen animaatiosarjojen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista vaikutusta kahdeksanvuotiaisiin lapsiin. Äänessä ovat paitsi lapset, myös vanhemmat ja opettajat.

Terhi Arolan opinnäytetyö *Lasten televisio: ilmainen lapsenvahti vai virikkeitä tarjoava kotiopettaja* (2010) käsittelee vanhempien osuutta lasten televisionkatselukokemuksen muotoutumisessa. Haastateltavana ovat olleet pääosin vanhemmat.

Aku Kallion pro gradu-tutkimuksessa *Lasten televisionkäytön valvonta perheiden vuorovaikutuksellisina käytänteinä* (2021) tutkitaan vanhempien osallisuutta mediankäytössä, sekä vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta televisionkatselua koskien.

Annikka Suonisen *Televisio lasten elämässä* (1993) on 37. osa Jyväskylän yliopisto Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja-sarjasta, jossa tarkastellaan television roolia lapsiperheissä.

Suonisen teoksessa käsitellään muun muassa lasten televisio-ohjelmiin liittyviä mieltymyksiä ja inhokkeja, vanhempien asettamia rajoituksia ja sääntöjä television katselua koskien, sekä edellä mainittuihin asioihin vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa ovat olleet äänessä sekä lapset, että vanhemmat.

Suonisen artikkeli *Pikkutyttöjen televisionkatselu: pikkukakkosta ja pitsiprinsessoja* on julkaistu Sari Näreen ja Jaana Lähteenmaan toimittamassa teoksessa *Letit liehumaan: tyttökulttuuri murroksessa* (1992). Artikkelissa tutkitaan päiväkotikäisten tyttöjen suhdetta televisioon. Lisäksi tekstissä verrataan tyttöjen ja poikien televisio-ohjelmia koskevia mieltymyksiä, sekä tapoja, joilla ohjelmat vaikuttavat kummankin ryhmän leikkeihin ja muihin sosiaalisiin tilanteisiin. Satu Valkosen tutkimusteos *Television merkitys lasten arjessa* (2010) ja Anita Wernerin *Lapset ja televisio* (1996) ovat kummatkin lasten televisiotutkimusta monesta eri näkökulmasta käsitteleviä teoksia. Ensiksi mainitussa myös haastateltiin suomalaisperheitä koskien heidän televisionkatselutottumuksiaan ja erilaisia tuntemuksia, joita eri televisio-ohjelmien katselu vanhemmissa tai lapsissa herättää.

Näissä tutkimusteksteissä voi havaita erilaisia painotuksia ja sävyjä eri aiheita koskien. Suonisen artikkelissa ja Wernerin teoksessa esimerkiksi voi havaita vahvan sukupuolitutkimuksen näkökulman, kun taas Valkosen teoksessa on sosiaalisia ja yhteiskunnallisia korostuksia. Aku Kallion tutkimustekstissä nousee esille myös tekninen näkökulman tutkimuksen käsitellessä myös muiden mediamuotojen ja -välineiden, kuten internetin ja erilaisten älylaitteiden, osaa perheen televisionkäytössä, sekä lasten ja vanhempien omaksumia taitoja näiden muotojen ja välineiden osalta. Osassa tutkimusteksteistä voidaan kuulla myös tutkijoiden omia näkemyksiä ja kokemuksia selkeämmin kuin toisissa, joissa tekstin sävy on edelleen analysoiva, mutta neutraalimpi.

Näiden teosten ja artikkeleiden avulla uskon rakentavani selkeän ja johdonmukaisen kuvan tutkimukseni aiheesta.

2.6.1 Katsaus

Kokosin ja luin tutkimusta varten kirjallisia tekstejä, joissa käsiteltiin lasten televisio-ohjelmia ja niitä koskevia sääntöjä tai ajatuksia, joita vanhemmilla on saattanut näistä ohjelmista olla. Monissa valitsemisani teksteissä tarkasteltiin myös sitä, millaisia eri lasten television katseluun liittyviä tutkimuksia on tehty, mistä näkökulmista ja millaisin johtopäätöksin.

Lasten television katseluun vaikuttavat monet eri tekijät. Näitä tekijöitä ovat lapsen ikä ja sukupuoli, perheen sisäiset, sosiaaliset rakenteet, vanhempien koulutuksellinen ja taloudellinen

tausta, sekä vanhempien ja lasten omat mieltymykset ja ajatukset. Näiden tekijöiden pohjalta muotoutuvat televisionkatselua koskevat säännöt ja rajoitukset.

Säännöt ja rajoitukset voivat perheittäin vaihdella hyvinkin vahvasti. Se, mikä on yhdessä perheessä sallittua, voikin olla kiellettyä toisessa. Tiettyjä yleispiirteitä lasten televisionkatselua koskevissa säännöissä vaikuttaisi kuitenkin olevan. Nämä yleispiirteet säännöissä vaikuttaisivat koskevan pääsääntöisesti kaikkia myöhään illalla näytettäviä, aikuisille suunnattuja ohjelmia, joissa on esimerkiksi väkivaltaa, seksiä tai muita elementtejä, jotka voisivat pelottaa tai hämmentää lasta. Väkivaltaan ylipäänsä on ohjelmatyyppiin katsomatta suhtauduttu pääosin kielteisesti vanhempien taholta.

Television rooli on myös erilainen nykyajan mediaympäristössä. Television rinnalle on tullut moninaisia muita mediamuotoja, jotka tavalla tai toisella ovat vaikuttaneet siihen, mitä televisiosta katsotaan ja miten siitä katsotaan. Kallion (2021, 20) mukaan Noppari onkin sanonut, että 2010-luvulla televisionkäyttöä on leimannut perinteisten medialaitteiden sekoittuminen.

Televisiokatselutavat ja -tottumukset ovat muuttuneet erinäisten älylaitteiden yleistymisen myötä, mikä näkyy esimerkiksi television katselussa missä tahansa sijainnissa ja televisio-ohjelmien katsominen esimerkiksi kännykästä.

Huolimatta siitä, että internet on nykyisin vallitsevin mediamuoto ja tietokone ja älylaitteet ovat jossain määrin syrjäyttäneet perinteisen television, televisiolla ja televisio-ohjelmilla on edelleen roolinsa ihmisten arjessa. Muuttuneet katselutavat- ja tottumukset eivät ole kuitenkaan vaikuttaneet televisiota ja sen ohjelmistoa koskeviin huolenaiheisiin, jotka vaikuttaisivat olevan monessa mielessä samoja kuin mitä television yleistyttyä kotitalouksissa.

Käsitys, joka minulle on syntynyt tuloksia tarkastellessa, on että suomalaisvanhempia ovat häirinneet kaikkein eniten väkivaltaa ja huonona pidettävää käytöstä sisältävät, kaupallisilla kanavilla näytetyt lastenohjelmat ja he pyrkivät rajoittamaan tai kokonaan kieltämään tällaisten ohjelmien katsomisen lapsiltaan. Tavallisimmat syyt rajoittaa tai kieltää tällaisten lastenohjelmien katselu ovat niiden epätoivottu vaikutus lasten käytöksessä tai pelkkä huoli siitä, että ohjelmalla olisi tällainen vaikutus. Epätoivotulla käytöksellä viitataan tavallisimmin joko levottomaan, ylienergiseen tai väkivaltaiseen, muita vahingoittavaan toimintaan. Valkosen mukaan (2010, 140) televisiossa nähdyn haitallisuus puntaroidaan sen perusteella, miten lapsi käyttäytyy katsomisen jälkeen. Tämä tarkoittaa täten sitä, että vanhempien tulee nähdä lastensa käytöksessä jotain selkeästi

poikkeavaa, ennen kuin he kiinnittävät huomiota television lastenohjelmiin ja niiden sisältöihin. Johtopäätös television vaikutuksesta lapsen käytökseen on myös helpompi tehdä, mikäli poikkeava käytös tosiaan ilmenee heti tai melko pian sen katselun jälkeen.

Valkosen tutkimuksessa käy myös ilmi, etteivät vanhemmat aina tiedä, kuinka jokin lastenohjelma tai muu televisiosta nähty asia on vaikuttanut heidän lapsiinsa. Lapset eivät välttämättä kerro suoraan, mikäli jokin ohjelma on esimerkiksi pelottanut tai aiheuttanut painajaisia, jolloin vanhemmat eivät ole olleet tietoisia ohjelmien vaikutuksesta. Myös Wernerin tutkimuksessa ilmenee, että väkivaltaista käytöstä on aiempina vuosina tutkittu lasten kokemaa pelkoa ja ahdistusta enemmän, koska sen on ajateltu olevan helpommin havaittavissa. Werner kuitenkin tuo esille myös sen seikan, että mediaväkivallan ja lasten aggressiivisuuden tutkimukseen liittyy suuria menetelmällisiä ongelmia esimerkiksi televisioväkivallan määrittelyn vaihtelevuuden ja todellisen väkivaltaisen käyttäytymisen ja aggressiivisten taipumusten mitattavuuden vaikeuden vuoksi (1996, 116-117). Werner (sama, 12-13) toisaalta tuo esille oman tutkimuksensa sisältöä selittäessään, että eri mediamuotojen vaikutusta koskevien tutkimusten tulosten ristiriitaisuus voidaan selittää sillä, että tutkijat ovat käyttäneet erilaisia menetelmiä ilmiön eri osien tutkimiseen ja että vaikutus on ollut erilainen eri ympäristöissä ja yhteiskunnissa.

Näiden huomioiden nojalla voidaan ajatella, että niin televisiopelkojen kuin televisiosta johtuvan aggressiivisuuden mitattavuuteen liittyy tuloksia ja näin ollen myös näkemyksiä mahdollisesti vääristäviä ongelmia. Kummankin ongelman olemassaolo ja laajuus on tiedostettu, mutta erinäiset tutkimukset ovat antaneet toisinaan huomattavan vaihtelevia ja toisistaan poikkeavia tuloksia, kuten voidaan huomata Valkosen tutkimuksen ja Pennosen ja Korhosen opinnäytetöiden välisistä aiemmin mainituista ristiriidoista. Wernerin huomautus tutkimustulosten ristiriitaisuudesta toisaalta avaa sen mahdollisuuden, että kyseessä on ollut vain eri aspektien korostuminen eri tilanteissa, yhteiskunnissa ja aikakausina.

Sävy lapsen ja television välistä suhdetta käsittelevissä keskusteluissa ja tutkimuksissa tuntuu olleen ja olevan vieläkin varsin negatiivinen. Lapsien ja nuorien mediankäytön määrään kiinnitetään edelleen paljolti huomiota huonojen vaikutusten noustessa positiivisia vaikutuksia useammin esille. Lähes kaikissa teksteissä on nostettu esille, kuinka lasten on nähty olevan televisiotutkimuksessa, myöhemmin myös mediatutkimuksessa, vaikutteille täysin alttiita ja toistavan kaikkea näkemäänsä ja kuulemaansa. Mediatutkimukset ovat perinteisesti yleensäkin keskittyneet nimenomaan tutkimaan medioiden vaikutuksia vastaanottajiin ja heidän suojaamisensa joukkotiedotuksen

mahdollisilta haittavaikutuksilta (Suoninen 1993, 13). Huolimatta siitä, että nykyisin tiedostetaan paremmin muiden ympäristötekijöiden osuus lapsen tai nuoren henkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen television ja muun median lisäksi, lapsen epätoivotun, tavallisesti aggressiivisen käytöksen syyksi epäillään arkielämässä usein liiallista tai vääränlaista television tai muun median katselua.

Tosin Aku Laitisen (2021, 21-22) mukaan Tripp (1992) on sanonut, että lasta ei ole nähty vain passiivisena vastaanottajana, vaan myös aktiivisena toimijana, joka ottaa näkemistään televisio-ohjelmista asioita, joita tarvitsee erilaisten tarpeiden täyttämiseksi. Myös Werner (1996, 26) toteaa, että lasten aktiivisuus näkyy siinä, mitä medioita ja mediasisältöjä he valitsevat ja että jopa aivan pienikin lapsi kääntää huomionsa pois epäkiintoisaksi kokemastaan mediasisällöstä.

Monet muutkin tutkijat ovat tiedostaneet edellä esitetyt seikat ja viime vuosina television ja lapsen välistä suhdetta onkin tarkasteltu yhä useammin myös positiivisemmasta näkökulmasta. Terhi Arola (2010, 8-9) tuo esille, että Raisa Koivusalo-Kuusivaaran (2009) tutkimuksen mukaan audiovisuaalinen media, mihin lasketaan muun muassa televisio, omalta osaltaan tukee lasten sosiaalisten ja kulttuuristen taitojen kehitystä. Tutkimuksessa tiedostetaan myös liiallisen katselun haitat, sekä läsnä olevan aikuisen tärkeys, mutta siinä kuitenkin nähdään audiovisuaalisen median hyvät puolet lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä koskien.

Huolimatta siitä, että lasten television katselun positiivisten vaikutusten tutkiminen on lisääntynyt, televisiotutkimuksessa tuntuvat vallitsevan tietyt, sävyiltään negatiiviset ikuisuusaiheet, kuten esimerkiksi väkivaltaviihde.

Lasten televisiotutkimuksessa väkivaltaviihde ja sen vaikutus lapseen on ollut yksi vanhimmista ja tutkituimmista aihealueista. Aiheesta on koettu huolta hyvin pitkälti kaikissa median muodoissa. Werner (1996, 113) huomauttaakin tutkimustekstissään, ettei mikään toinen lasten ja median suhteen piirre ole saanut osakseen yhtä paljon mielenkiintoa kuin mediaväkivallan vaikutus. Aihe puhuttaa vielä tänäkin päivänä ja sitä koskevat huolenaiheet ovat pitkälti samat kuin mitä ne ovat vuosikymmeniä sitten olleet. Valkonen (2012, 71) toteaa, että eritoten väkivaltaa ja aggressiota käsittelevässä, lasta koskevassa televisiotutkimuksessa samoja kysymyksiä toistetaan yhä uudestaan.

Valkosen mielestä (2012, sama) on olemassa kaksi syytä siihen, miksi televisioväkivallan tutkimusta ylläpidetään ja toinen näistä syistä on hänen mukaansa Steinbockin (1983) esittämä voimakas lastensuojelullinen pyrkimys. Tämä pyrkimys on luonnollinen ottaen huomioon, että

lasten kehitykselle haitallisia aineksia tavallisesti pyritään löytämään ja poistamaan mahdollisten vahinkojen välttämiseksi. Väkiältä on asia, joka on nähty usein lapsien kehitykselle vahingollisena tekijänä ja siksi siihen puututaan niin herkästi.

Mediaväkivallan vaikutuksesta lapsiin riittää moninaisia teorioita ja tulkintoja, joista osassa vaikutukset on nähty myös positiivisina. Werner (1996, 114-115) esittelee tutkimustekstissään muun muassa katharasiteorian, jossa televisioväkivallan vaikutukset esitetään myötämielisessä valossa. Teorian mukaan ihmisten on päästävä purkamaan sisällään olevia aggressiivisia tunteita ja että eläytyminen televisiossa esitettyihin tapahtumiin olisi hyvä keino tässä ongelmassa. Werner mainitsee myös oppimisteorian, stimulointiteorian ja tottumisteorian, joissa television ja väkivaltaviihteen vaikutus lapsiin aiemmin mainitusta teoriasta poiketen nähdään pitkälti negatiivisessa valossa. Oppimisteorian mukaan televisiota katsovat lapset ottavat mallia katsomiensa ohjelmien hahmoista ja imitoivan heidän käytöstään. Stimulointiteoriassa television väkivaltaohjelmien nähdään kiihottavan katsojien aggressiivisia tuntemuksia ja johtavan täten helpommin väkivaltaisiin tekoihin. Tottumisteoriassa katsojien puolestaan koetaan ajan ja lisääntyneen väkivaltaohjelmien katselun myötä turtuvan ympärillä olevaan väkivaltaan ja puuttuvan todellisiin, väkivaltaisiin tilanteisiin yhä harvemmin.

Arolan (2008, 27) mukaan Hietala (2007) on sanonut väkivaltaohjelmien vaikutuksen lapsiin ja nuoriin puhuttavan erityisesti silloin, kun lapsi tai nuori on syyllistynyt väkivaltarikokseen. Tässä kohtaa voitaneen nostaa uudelleen esille jo aiemmin mainittu Valkosen toteamus, jonka mukaan ihmisten on helpompi syyttää kasvotonta mediaa tragediasta kuin lähteä syvällisemmin tarkastelemaan nykyistä yhteiskunnallista tilannetta. Väkivaltaiseen tekoon sortuvan, henkisesti huonovointisen lapsen tai nuoren mielialaan ja valintoihin ovat voineet vaikuttaa syyt, joista vain tämä itse on ollut tietoinen.

Televisiolla on kieltämättä suuri vaikutus lasten sosiaaliseen elämään, sillä niiden vaikutus näkyy selkeästi lasten keskusteluissa ja leikeissä. Wernerin (1996, 129) mukaan lapset ottavat elävässä elämässä eniten leikkimalleja juuri mieluisiksi kokemistaan ohjelmista. Suoninen (1993, 54-55) puolestaan tuo esille, kuinka televisiokokemuksen ulospurkaminen leikin kautta on tärkeä osa pienen lapsen televisiotulkintaa. Myös Essi Arola (2008, 26) huomauttaa tutkimuksessaan, että lapset keskustelevat paljonkin katsomistaan televisio-ohjelmista, minkä myös Suoninen (1993, 53) tiedostaa sanoessaan, että televisio-ohjelmat ovat helppo ja yleisesti hyväksyttävä puheenaihe, josta lapset keskustelevat sekä ystäviensä, että entuudestaan tuntemattomien lasten kanssa. Television

lastenohjelmien ja muun median tarjonnan vaikutusta lapseen ja ainakin joihinkin tämän sosiaalisiin kanssakäymisiin ei voida täten kieltää.

Suonisen (1993, 55) mukaan lapsilla niin sanotusti yleisin televisioleikin muoto on yksittäisten, alkuperäisestä kontekstista irti otettujen sanojen, lauseiden tai laulunpätkien hokeminen. Tämä seikka tuo selkeän selityksen sille, miksi vanhemmat eivät tahtoisi lastensa katsovan sellaisia lastenohjelmia, joissa ilmenisi loukkaavia, vanhentuneita tai muutoin huonoa käytökseen yllyttäviä ilmaisuja. Monissa tutkimusteksteissä kuitenkin nousee hokemia useammin esille fyysisen toiminnan matkiminen.

Kuten aiemmin on jo tuotu esille, television lastenohjelmien on katsottu vaikuttaneen poikien leikkeihin huomattavasti vahvemmin kuin tyttöjen. Muun muassa Suonisen, Valkosen ja Essi Arolan tutkimusteksteissä tuodaan esille, kuinka television lastenohjelmat ovat näkyneet poikien leikeissä esimerkiksi taisteluleikkeinä tai muutoin lisääntyneenä ääntelynä ja liikehdintänä. Poikien televisionkatseluun on liittynyt myös tyttöjä useammin väkivaltaisten tai pelottavien ohjelmien katselua uhmamielessä tai oman rohkeuden todisteluksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö lastenohjelmilla olisi vaikutusta myös tyttöjen leikkeihin. Esimerkiksi Essi Arolan tutkimuksessa käy ilmi, että tytöt ovat ottaneet leikeissään vaikutteita italialaisesta keijuista kertovasta animaatiisarjasta *Winx-klubi* (*Winx Club*, 2004-). Arola tuo myös esille, että lähes kaikki tutkimusta varten haastatelluista ja havainnoiduista lapsista ovat kertoneet leikkivänsä animaatiisarjoja (2008, 56). Myös Valkosen (2012, 171-172) nousee esille esimerkkejä television vaikutuksesta tyttöjen leikeissä, kun Valkosen haastattelema tyttö kertoo katsovansa *Muumeja*, sekä *Viirua ja Pesosesta* ja leikkivänsä näiden ohjelmien innoittamia leikkejä. Nämä seikat osoittavat lähes kiistattomasti, että vaikka television lastenohjelmien vaikutus leikkeihin näkyy erityisen selkeästi poikien keskuudessa, niillä on ollut roolinsa myös tyttöjen leikeissä.

Television katselusta johtuvan väkivaltaisen, levottoman tai huonon käytöksen lisääntymisen lisäksi vanhemmat ovat olleet jossain määrin huolissaan myös television lastenohjelmien laadusta.

Laadullinen tyytymättömyys on tavallisimmin koskenut kaupallisten kanavien lastenohjelmia, joiden katselu on ollut joko rajoitettua tai kokonaan kiellettyä. Monet vanhemmat ovat kokeneet kaupallisten kanavien lastenohjelmien paitsi väkivaltaisiksi, äänekkäiksi ja mieltä kiihdyttäväiksi, myös laadultaan ala-arvoisiksi. Ala-arvoisuus on nähty esimerkiksi opetuksellisuuden puutteena. Muun muassa Essi Arolan (2008, 45) tutkimukseen haastattelemat vanhemmat ovat kritisoineet tutkimuksen kohteena olleita kaupallisia animaatio-ohjelmia siitä, että niissä on ollut vain

taistelemista ilman mitään merkityksellistä sanomaa. Ainoa selkeä poikkeus tässä näkemyksessä on nähtävissä jo aiemmin viitatussa Annikka Suonisen artikkelin kohdassa, jossa vanhempien sanotaan kiinnittävän huomiota *He-Manissa* vain väkivaltaan välittämättä laisinkaan sarjan teknisistä tai taiteellisista heikkouksista. Wernerin tutkimuksessa (1996, 163) puolestaan on havaittavissa pienempiä ristiriitoja vanhempien näkemyksissä kaupallisista lastenohjelmista osan vastustaessa jyrkemmin ja osan salliessa ne ainakin sillä ehdolla, että kaupallisiin lastenohjelmiin liittyvien tuotteiden ostaminen pysyy kohtuullisena.

Tiettyjen lastenohjelmien nimet ovat toistuneet useasti tutkimusteksteissä vanhempien kertoessa mielestään sopimattomista ja tästä syystä osittain tai kokonaan kielletyistä ohjelmista. Näitä lastenohjelmia ovat olleet *He-Man*, *Pokémon*, *Digimon* ja *Transformers*. Kaikkien edellä mainittujen sarjojen on koettu vanhempien taholta olleen syyllisiä joko levottomaan tai väkivaltaiseen käytökseen tai ainakin siihen yllyttävään tyyliin, sekä laadulliseen ala-arvoisuuteen. Kaikkia edellä mainittuja ohjelmia yhdistää myös se, että niitä on esitetty kaupallisilla kanavilla, joiden katsomista vanhemmat pyrkivät useammin lapsiltaan rajoittamaan. *He-Man* poikkeaa muista sarjoista vain sillä, ettei sen katselun ole koettu herättävän lapsissa pelkoa, vaan vanhempien esittämä kritiikki ohjelmaan liittyen on koskenut pitkälti vain väkivaltaa.

Näin ollen voidaan todeta, että suomalaisvanhemmat ovat karsastaneet ja kieltäneet lapsiltaan eniten sellaisia television lastenohjelmia, jotka ovat olleet väkivaltaisista tai joita on näytetty kaupallisilla kanavilla. Syy tähän vieroksumiseen on näiden ohjelmien havaittu vaikutus lasten käytökseen tai ohjelmien ontoksi ja tyhjäksi koettu sisältö.

2.6.2 Selitys

Kuten edeltävästä kirjallisuuskatsauksesta voidaan havaita, tuloksissa korostuvat erityisen paljon kasvatukselliset ja valistukselliset seikat. Suurin osa vanhempien asettamista lasten televisio-ohjelmiin liittyvistä kielloista tai rajoituksista on liittynyt jollain tavalla lapsen käytöksen ohjailuun, tavallisesti epätoivottuna pidetyn käytöksen vähentämiseen ja oikeanlaisten tietojen ja moraalien opettamiseen.

Niin kuin kirjallisuuskatsauksessa on jo käynyt ilmi, televisiolla on perinteisesti katsottu olevan huono vaikutus lapsiin. Perinteisen näkemyksen mukaan lapset ovat passiivisia vastaanottajia, jotka

imevät kaiken televisioruudulta näkemänsä. Vaikka näkemys on liioiteltu ja virheellinen ja lapset nähdään nykyisin aktiivisempina ja sosiaalisempina median kuluttajina, siinä on kuitenkin pieni osa totuutta. Mitä pienempi lapsi on, sitä heikommin tämä erottaa todellisuuden ja fantasian toisistaan ja sitä helpommin tämä saattaa kokea televisio-ohjelmien tapahtumat aidoiksi ja ruveta jäljittelemään joitakin näkemiään asioita. Essi Arola (2008, 24-25) on muun muassa sanonut, että lapsi saattaa uppoutua niin syväälle televisio-ohjelman maailmaan, että tämä unohtaa ohjelman olevan fiktiota. Yksi Arolan haastattelemissa vanhemmista myös tuo tutkimuksessa esille, että hänen lapsensa saattaa järjellä ymmärtää jonkin ohjelman olevan keksitty, muttei ehkä tunteella (sama, 53).

Tavallisimmin lapset vaikuttavat jotenkin ymmärtäneen ainakin lasten animaatioiden olevan fiktiota, mikä on todettu muun muassa Wernerin (1996, 128) tutkimuksessa, jossa hän toteaa animaatioiden olevan ainoa ohjelmatyyppejä, jonka mediataidoiltaan vielä kehittymätön lapsi tietää selkeästi olevan keksittyä. Sitä vastoin näytellyt ohjelmat, joissa on näkynyt oikeita ihmisiä, ovat saattaneet hämmentää lasta ja saattaneet hänet epävarmaksi siitä, onko televisiossa näytetty ohjelma totta vai ei.

Kenties juuri todellisuuden ja fiktion välisen eron ymmärtämiseen liittyvistä syistä televisioväkivalta on saanut eniten huomiota osakseen lasten ja television välistä suhdetta tutkiessa ja herättänyt vanhemmissa eniten huolta. Arolan (2008, 54) tutkimuksessa useimmat haastatelluista lapsista ovat kuitenkin osanneet kertoa, että television animaatio-ohjelmat eivät ole todellisia.

On mielenkiintoista, että vanhemmat tavallaan ymmärtävät lastensa jotenkin tajuavan, etteivät televisio-ohjelmat ole todellisia. Tästä huolimatta jonkinlainen pelko siitä, että lapsi näkisi televisio-ohjelman maailman ja tapahtumat tosina, on olemassa. Essi Arolan haastatteleman vanhemman epärointi lapsensa ymmärryksestä voidaan mieltää esimerkiksi tästä pelosta.

Essi Arola (2008, 32) on kuitenkin huomauttanut, että vaikka lapset tietäisivät ohjelman olevan fiktiota, se ei estä heitä ottamasta väkivaltaisilla malleilla siitä leikkeihinsä. Television vaikutus lasten keskusteluihin ja leikkeihin onkin seikka, joka on selkeästi tiedostettu. Lähes kaikissa tutkimusteksteissä ilmenee, että lapset omaksuvat moninaisia tietoja ja taitoja televisio-ohjelmista ja niillä on roolinsa lasten, eritoten poikien, leikeissä.

Kutenkin on myös ymmärretty, ettei pelkästään televisiota voida syyttää lasten ja nuorten äkillisesti muuttuneesta käytöksestä. Muun muassa Werner ja Valkonen tuovat tutkimusteksteissään esille,

kuinka esimerkiksi television väkivaltaohjelmat ovat vain yksi syy lapsen tai nuoren aggressiivisen käytöksen takana. Väkivaltaiset ohjelmat toimivat vain yhtenä vihamielistä käytöstä vahvistavana tekijänä ympäristössä, jossa tällaista toimintaa ilmenee jo muutoinkin esimerkiksi vanhempien toimesta. Werner myös huomauttaa, että etukäteisasenteilla on merkitystä (1996, 119). Mikäli lapsi on entuudestaan aggressiivinen, hän jäljittelee helpommin televisio-ohjelmassa näytettyjä asioita kuin rauhallinen lapsi. Näistä huomioista ja tutkimuksista huolimatta viihdemediat, ja erityisesti väkivaltaohjelmat ja –pelit, nimetään useasti ainakin osasylliseksi lapsen tai nuoren huonontuneeseen käytökseen tai rikollisiin tekoihin.

Tässä kohtaa on mielestäni sopivaa nostaa esille aiemmin mainittu moraalipaniikki. Kuten on jo todettu, jonkin uuden asian potentiaalisesti uhatessa vakiintuneita arvoja ja asenteita ihmiset alkavat pelätä senhetkisen sosiaalisen järjestyksen puolesta. Valkosen (2012, 74) mukaan perinteisinä sosiaalistavina instituutioina on pidetty kirkkoa, perhettä ja koulua, joiden on katsottu olevan hyviä opastajia lasten elämässä verrattuna televisioon, jonka on koettu opettavan lapsille näille sopimattomia asioita. Ensiksi mainitun rooli ihmisten arkielämässä on pienentynyt 2000-luvulle tultaessa huomattavasti, eivätkä muutkaan instituutiot ole välttyneet muutoksilta vuosien saatossa. Sana *perhe* ei ole merkitykseltään sama kuin esimerkiksi 1950-luvulla ydinperheen käsityksen murruttua ja muutettua muotoaan aikojen saatossa. Koulu, sen rooli ja asema lasten elämässä, sekä siihen kohdistuvat vaatimukset ovat niin ikään muotoutuneet uudelleen. Tietyt odotukset ja asenteet ovat kuitenkin pysyneet samoina muutoksista huolimatta ja näiden odotusten ja asenteiden olemassaolo on omiaan herättämään ja voimistamaan moraalipaniikkia muutosten ilmaantuessa.

Televisio on myös kokenut monia muutoksia vuosikymmenien aikana erityisesti internetin yleistymisen myötä. Kuten aiemmin on jo todettu, katselutottumukset ovat muuttuneet, kuten myös ohjelmien sisällöt ja ajankohdat, jolloin televisiota katsotaan. Televisiota kohtaan osoitetaan kuitenkin edelleen huomattavasti enemmän negatiivista kuin positiivista huomiota ja television katselua koskevat tutkimukset ja huomiot ovat myös enimmäkseen sävyllään vähemmän valoisia. Televisioon ja sen tarjoamiin lastenohjelmiin on kuitenkin kohdistettu moitteiden lisäksi myös erinäisiä toivomuksia.

Essi Arolan tutkimustekstissä haastatellut vanhemmat ja opettajat ovat kertoneet ominaisuuksia, joita ovat toivoneet kaupallisten kanavien animaationsarjoilta. Taulukossa, jossa on käyty läpi näitä toivomuksia, kärkisijalla ovat opettavaisuus, väkivallattomuus ja rauhallisuus (Arola 2008, 51). Kuten moraalialia ja käytöstapoja koskevan alaluvun alussa käy ilmi, myös Terhi Arolan

tutkimukseen vastauksensa antaneet vanhemmat ovat toivoneet lastenohjelmilta väkivallattomuutta ja opettavaisuutta. Näitä piirteitä ei välttämättä ole monissa kaupallisten kanavien lastenohjelmissa, joissa on tavallisesti paljon erilaisia, mieltä kiihottavia ärsykeitä ja efektejä tai oheistuotteiden kauppaamisen pyrkivä linja.

Kuten aiemmissa kappaleissa käy ilmi, monissa tutkimusteksteissä on noussut vahvasti esille, että vanhemmat kokevat Yleisradion eli Ylen kanavien tarjoamat lastenohjelmat laadukkaammiksi ja lapsille sopivammiksi. Muutamissa tutkimuksissa on myös ilmennyt, että vanhemmat ovat pyrkineet rohkaisemaan lapsiaan näiden ohjelmien katseluun kaupallisten kanavien tarjoamien ohjelmien sijaan. Syyksi tähän toimintaan on mainittu useasti sekä oletettu korkeampi laatu, että luottamus Ylen lastenohjelmatarjontaa kohtaan. Osa Ylellä näytetyistä lastenohjelmista on vanhemmille omasta lapsuudesta tuttuja ja näiden ohjelmien koetaan tavallisesti olevan lapsille hyviä ja turvallisia. Vaikka haastatellut vanhemmat eivät ole aina tarkentaneet sitä, miksi he ovat kokeneet juuri Ylen lastenohjelmatarjonnan paremmaksi kuin kaupallisten kanavien tarjonnan, heidän toivomistaan ominaisuuksista koskien television lastenohjelmien ominaisuuksia voidaan päätellä, että Ylen lastenohjelmissa on enemmän näitä toivottuja ominaisuuksia kuin kaupallisten kanavien lastenohjelmissa. Suoninen (1992, 232) tiivistää asian vähemmän mairittelevaan sävyyn toteamalla, ettei Pikku Kakkosen tarjonnan laadun kehnous haittaa, sillä se on tuttua ja turvallista ja sen ääreen lapsen voi jättää.

Nämä seikat kenties selittävät sen, miksi vuonna 2013 vanhemmat hermostuivat *Kuunalle*-animaation metsästäjän takia. Koska vanhempien näkemys Ylen lastenohjelmatarjonnasta vaikuttaisi olevan varsin korkea, tarjontaan kuuluvan ohjelman odottamattoman väkivaltaisuuden voisi ajatella rikkovan odotuksia ja poistavan aiemman turvallisuuden tunteen. Lisäksi on huomioitava se, että *Pikku Kakkonen* on nimenomaan pienemmille lapsille suunnattu televisio-ohjelma. Mitä nuorempi lapsi on, sitä tarkempia vanhemmat tavallisesti ovat siitä, mitä tämä saa katsoa ja mitä ei.

Edellä esitetyt toivomukset ja odotukset koskien television lastenohjelmia eivät ole uusia. Aiemmin mainittu Peggy Charren ja hänen perustamansa Action for Children's Television-järjestö ovat esimerkkejä siitä, kuinka vanhemmat ovat jo kauan halunneet lastensa katsovan laadukkaita ja tärkeitä opetuksia ja sanomia sisältäviä sarjoja. Nämä toivomukset ja odotukset eivät myöskään koske pelkästään television lastenohjelmia, vaan pitkälti kaikkia lapsille kohdistettuja mediasisältöjä, kuten kirjoja, sarjakuvia ja elokuvia. Myös näistä mediasisällöistä on olemassa

tunnettuja esimerkkejä, joita vanhemmat ovat pitäneet lapsille sopimattomina, ja joiden näyttämistä lapsille on yritetty rajoittaa tai kokonaan kieltää.

Kirjallisuuskatsauksen pohjalta tehtyjen pohdintojen pohjalta voitaneen vetää johtopäätös, että vanhempien päätöksiin rajoittaa tai kieltää jonkin lastenohjelman katsominen kokonaan vaikuttavat paljolti kasvatukselliset ja opetukselliset syyt. Vanhemmat eivät tahdo lastensa oppivan epäsuotuisaa käytöstä ja toimivan yleisten hyvien käytöstapojen vastaisesti. He haluavat lastensa päinvastoin oppivan tärkeitä elämänopetuksia ja käytöstapoja television lastenohjelmista.

3. MILLÄ PERUSTEELLA?

Tässä luvussa ja sen alaluvuissa aion tarkastella vanhempien television lastenohjelmia koskevia tiedonhaku-, informaatio- ja medialukutaitoja, sekä pohtia tapoja, joilla vanhemmat tavallisimmin saavat tietoa lastenohjelmista. Tarkoitukseni on vastata kysymykseen, *millaiset tiedot vanhemmilla on kritisoimiensa lastenohjelmien sisällöistä*. Tätä ennen palaan hetkeksi aikaa kysymykseen *miksi ja millä perusteella* vanhemmat näkevät jonkin television lastenohjelman sopimattomaksi.

Tieto tietyn lastenohjelman sopimattomasta sisällöstä voi kulkeutua vanhemmille eri kanavien kautta. Lastenohjelma ja sen sisältö on saatettu esimerkiksi mainita ajankohtaisohjelmassa käydyssä keskustelussa tai jollakin alustalla, kuten sanomalehdessä tai verkkosivuilla, julkaistussa tutkimuksessa. Tieto on saattanut tulla lähipiiriin kuuluvalta, asiantuntijan tai auktoriteetin asemassa olevalta henkilöltä, kuten opettajalta tai psykologilta. Myös toiset vanhemmat ovat saattaneet varoittaa jonkin ohjelman sopimattomasta annista tai epätoivotusta vaikutuksesta lasten käytökseen. Tieto voi tulla myös suoraan lähteestä, eli vanhemmat näkevät omin silmin jossakin lastenohjelmassa jotain, mitä he eivät hyväksy ja päättävät tämän havainnon pohjalta kieltää lapseltaan kyseisen ohjelman katsomisen. Vanhemmat voivat tehdä päätöksensä jonkin lastenohjelman kieltämisestä myös lasten käytökseen tai puheisiin liittyvien muutosten pohjalta.

Mutta kuinka luotettavaa näiden kanavien kautta tuleva tieto on? Erehdyksen mahdollisuus on aina olemassa ja se on sitä suurempi, mitä useamman väylän kautta tieto tulee tai mitä vähemmän konkreettista ja todeksi havaittua tietoa on.

Jari Lehtinen nostaa teoksessaan esille, kuinka *He-Mania* kritisoineet vanhemmat ja psykologit olivat olleet yllättyneitä kuullessaan tarkemmin sarjan sisällöstä ja “tuntuivat katsoneen aivan eri He-Mania ja sitäkin vain kymmenen sekuntia.” (Lehtinen 2013, 243). Ohjelmaa oli täten arvosteltu ilman aiheen kunnollista tuntemusta ja ohjelmasta levinneen misinformaation perusteella.

Suonikainen puolestaan on todennut (1992, 228) tutkija Margareta Rönnerbergin sanoneen, ettei *He-Man*-sarjaa yksin voida syyttää pikkupoikien väkivaltaisista leikeistä, koska sarjassa ei juuri näytetä taistelemista tai tappamista. Rönnerbergin mukaan nämä leikit eivät välttämättä ole suoranaista televisio-ohjelman matkimista, mutta koska kyseiset leikit ovat sisältäneet ohjelman keskeisiä elementtejä, ohjelma on ollut niistä tunnistettavissa. Tämän voisi katsoa tarkoittavan sitä, että vanhemmat ovat kenties tunnistanee yksittäisiä hokemia tai muita televisio-ohjelmasta tuttuja asioita ja tulkinnee kaiken muunkin leikeissä näkemänsä, kuten taisteluliikkeet tai väkivallalla uhkaamisen, osaksi kyseisen ohjelman tapahtumia ja kokenee ohjelman täten sopimattomaksi.

Miksi tällaisia erehdyksiä tai virhearvioita tapahtuu? Edellä kuvatuissa tapauksissa on mahdollisesti ollut kyse siitä, että vanhempien tai muiden auktoriteettihahmojen, ensiksi mainitun tapauksen yhteydessä psykologien, päätökset ja perustelut ovat pohjautuneet täysin toisen käden tietoon tai vaillinaisiin tietoihin, eivätkä esimerkiksi tarkkoihin, aiheen perusteellisesta tarkastelusta kumpuaviin havaintoihin.

Erinäisissä tutkimuksissa on noussut esille se seikka, ettei osa vanhemmista ole juuri katsonut lastenohjelmia yhdessä lastensa kanssa, eivätkä täten välttämättä tunne kyseisten ohjelmien sisältöä. Esimerkiksi Terhi Arolan tutkimuksessa haastatellut vanhemmat ovat kertoneet, etteivät tule aina katsoneeksi yhdessä lastenohjelmia lastensa kanssa. Mielenkiintoisesti Arolan lähettämien kyselylomakkeiden mukaan vanhemmista kaksi kolmasosaa kertoo katselleensa televisiota lastensa kanssa (2010, 18), mutta toisaalta tutkimuksessa nousee sitten esille, että vain muutama vastanneista vanhemmista on ollut aina paikalla lasten katsoessa televisiota. Merkittävimmät syyt tälle ovat olleet Arolan mukaan huomiota vaativat velvollisuudet ja kotiaskareet, joita vanhemmat voivat hoitaa lapsen katsoessa televisiosta tulevaa ohjelmaa.

Myös Annikka Suonisen tutkimustekstissä (1993) nousee esille, kuinka televisio mielletään helposti lapsenvahdiksi, jonka ääreen lapsen voi jättää, jotta vanhemmat voivat rauhassa toimittaa asioitaan. Suonisen mukaan vanhemmat eivät ole välttämättä fyysisesti erityisen kaukana televisiota

katsovista lapsistaan, mutta he jättävät henkisesti lastensa kasvatusvastuun televisiossa esiintyville pedagogeille lukeakseen päivän lehteä tai muuten rentoutuakseen työpäivän jälkeen (1993, 40). Samoin Wernerin (1996, 104) tutkimuksessa tuodaan esille, kuinka lapset useimmiten katsovat televisiota yksin ja että televisiota käytetään lapsenvahtina enemmän huomiota vaativien pienempien lapsien viihdyttämiseksi, jotta vanhemmat saisivat kaivatun hengähdystauon ja kuinka vanhemmat haluavat välillä pitää taukoa vanhemmuudesta. Nämä toteamukset vahvistavat entisestään sitä käsitystä, että televisiota on pidetty, ja saatetaan edelleen pitää, kätevästä lastenvahtina, joka viihdyttää lasta vanhemman pyörittäessä arkea tai ottaessa aikaa itselleen.

Myös television sijainnilla on huomattava merkitys. Valkosen tutkimuksen mukaan joillakin haastatelluilla lapsilla on ollut televisio omassa huoneessaan. Paavosen ja kumppaneiden (2011, 1563) artikkelin mukaan taas lähes puolella lapsista on televisio omassa huoneessaan, ja suuri osa lapsista katselee televisiota enimmäkseen yksin. Lapsi voi katsoa televisiota myös kaverinsa luona, jonka kotona voivat vallita toisenlaiset televisionkatselua koskevat säännöt ja rajoitukset.

Kaikissa edellä kuvatuissa tilanteissa on olemassa se mahdollisuus, että lapsi jää yksin television kanssa. Tämä voi johtaa siihen, etteivät vanhemmat välttämättä tiedä, mitä lapsi tarkalleen ottaen televisiosta katsoo ja tulevat kenties vasta myöhemmin kuulleeksi jotain sellaista näistä lastenohjelmista, mistä he eivät pidä. Informaatiokatkoksen riski on sitäkin suurempi, kun ja jos lapsi ei osaa kertoa katsomansa ohjelman sisällöstä kattavasti tai selkeästi. Tällöin vanhemman mielipide ja näkemys ohjelmasta pohjautuu lapsen antamalle epäselvälle ja polveilevalle selostukselle ja siitä syntyneelle vääristyneelle mielikuvalle.

Seikka, jonka voisi katsoa vahvistavan entisestään käsitystä siitä, etteivät vanhemmat välttämättä tiedä lastensa televisionkatselutavoista ja joka asettaa sekä lasten, että vanhempien televisionkatselua koskevat lausunnot epäilyksenalaisiksi on havainto, joka tulee esiin erinäisissä tutkimuksissa. Niissä on paikoitellen noussut esille, kuinka vanhemmat ja lapset voivat antaa perheessä vallitsevista televisionkatselutavoista toisistaan poikkeavaa tietoa, mikä näkyy muun muassa Valkosen ja Wernerin tutkimuksissa.

Wernerin (1996, 134-135) mukaan esimerkiksi isien ja äitien antamat arviot television katselumääriä koskevissa tutkimuksissa poikkesivat toisistaan ensimmäisten liioittellessa ja jälkimmäisten kaunistellessa tai aliarvioidessa lasten televisionkatselun määrää. Kuten Werner itsekin tutkimuksessaan toteaa, kyse saattaa olla puhtaasta virhearvioinnista vanhempien kohdalla,

mutta kyseessä saattaa olla myös tietojen sokeroiminen, jotta vanhemman kuva kasvattajana ei kärsisi. Lapset ovat puolestaan saattaneet antaa virheellistä tietoa katsomistaan ohjelmista joko peittelemällä tai liioittelemalla tiettyjen ohjelmien katselemista joko toimiakseen aikuisten asettaman kiltin käytöksen mallin mukaisesti tai luodakseen itsestään katu-uskottavamman kuvan muiden lasten ja nuorten keskuudessa.

Myös Valkonen (2012, 142) tuo esille saman ilmiön, jossa lasten television käytön määrää ja tapaa koskevat tiedot ovat vaihdelleet sitä mukaa, keneltä asiasta on kysytty. Valkosen tutkimuksessa myös tuodaan esille, että vanhemmat ja lapset antavat keskenään ristiriitaisia tietoja siitä, mitkä ohjelmat ovat lasten suosikkeja ja mitä he saavat ja eivät saa katsoa. Yksi haastatelluista lapsista (sama, 143) kertoo esimerkiksi katsovansa kaikkia piirrossarjoja, sekä kaikkia mainoksia, vaikka hänen äitinsä mukaan lapsi ei saa katsoa aivan mitä tahansa ja että television katseluun on vedetty erinäisiä rajoja.

Syyt poikkeavien tietojen antamisella vaikuttaisivat Valkosen tutkimuksessa haastatelluilla vanhemmilla olevan melko samoja kuin mitä Wernerin tutkimuksessa mainituilla vanhemmilla, eli hyväksyttävämmän kasvatuksellisen mielikuvan antaminen. Joidenkin Valkosen haastatteleminen lapsien voisi kenties myös olettaa valehtelevan televisionkatselutottumuksistaan samoista syistä kuin Wernerin tutkimuksessa haastatellut lapset. Se mahdollisuus kuitenkin on edelleen olemassa, että yksin television kanssa jäänyt lapsi on saattanut nähdä sellaisia televisio-ohjelmia, joita hänen ei ole ollut tarkoitus nähdä.

Lasten selostuksien lisäksi myös muutokset lapsen käytöksessä vaikuttavat tutkimusaineistossa tehdyistä havainnoista päätellen merkittävältä vaikuttimelta vanhempien päätökselle jonkin lastenohjelman katsomisen rajoittamisessa tai kieltämisessä. Edeltävillä luvuilla mainitut käytökseen liittyvät syyt, eli aiempaa yleisempi levottomuus, aggressiivisuus tai pelokkuus, ovat toimineet vanhempien perusteluina sille, miksi lapsen ei olisi suotavaa katsoa jotain tiettyä lastenohjelmaa.

Vanhempien päätöksiin rajoittaa tai kieltää jonkin lastenohjelman katselu voivat vaikuttaa myös lastenohjelmia, ohjelmatyyppejä ja kanavia koskevat mielikuvat ja ennakkokäsitykset. Annikka Suonisen (1993, 27) mukaan lapset ovat oppineet mieltämään animaationsarjat ja lastenohjelmat samaksi asiaksi, koska lastenohjelmatarjonta koostuu hyvin yksipuolisesti piirretyistä. Saman syyn voidaan katsoa saamaan aikuiset ajattelemaan samalla tavalla. Satu Valkosen tutkimuksessa (2012,

139) esitetty huomio, jonka mukaan vanhemmilla on ollut vaikeuksia erottaa toisistaan aikuisille ja lapsille suunnatut animaatiot, voidaan nähdä tätä ajatusta puoltavana seikkana.

Vaillinainen tietämys animaatioista voi johtaa siihen, että lapsen saatetaan antaa katsoa animaatiota, joka ei ole kenties lapsen ikäryhmälle tai lainkaan lapsille suunnattu. Tämä voi johtaa jo aiemmin kuvailtuun tilanteeseen, jossa vanhempi kuulee vasta jälkikäteen jotain sellaista, mikä ei ole hänelle mieleen ja saa tietää kyseisen sanoman olevan peräisin lapsen katsomasta animaatiosta.

Edellä kuvattu tilanne voi käydä toteen myös tapauksissa, joissa lapsen katsoma ohjelma on ollutkin aikuisille suunnattu. *Squid Game* (2021-) on eteläkorealainen, Netflixissä julkaistu dystooppinen televisiosarja, jossa talousongelmista kärsivät hahmot ottavat osaa verisempiin versioihin lapsuuden leikeistä voittaakseen valtaisan rahapalkinnon. Pelin häviäjien kohtalona on kuolla väkivaltaisesti. Sarjan ikäraja on 16, mutta tästä huolimatta monet lapset ovat tulleet katsoneeksi sarjaa tai nähneeksi siihen liittyvää materiaalia sosiaalisessa mediassa, mikä on johtanut väkivaltaisiin leikkeihin, sekä kuolemasta ja tappamisesta keskustelemiseen.

Ilmiöstä on tehty havaintoja ympäri maailmaa ja myös Suomessa on uutisoitu ja käyty pohdintoja ohjelman vaikutuksesta tarhaikäisten ja juuri peruskoulun aloittaneiden lasten käytöksissä ja puheissa. Syy siihen, miten lapset ovat päätyneet katsomaan *Squid Gamea* tai sitä käsittelevää tai siihen viittaavaa materiaalia sosiaalisessa mediassa, on ilmeisesti johtunut muun muassa erinäisten sosiaalisen median palveluiden, kuten Youtuben tai TikTokin, ajoittain epäselkeistä ja häilyväisistä ikärajoituksista. Ikäraja-asetuksiin liittyvät epäselkeydet ovat myös johtaneet siihen, että jotkin julkaistut sisällöt on merkitty kaikille ikäryhmille sopiviksi tai lapsille suunnatuiksi, vaikka ne eivät tätä olisikaan. Vanhemmat eivät vaikuta tavallisimmin tietäneen juuri mitään kyseisestä ohjelmasta, ennen kuin sen vaikutus on alkanut näkyä lasten toiminnassa tai kun vaikutuksista on alettu varoittamaan laajemmin.

Näiden havaintojen pohjalta voidaan täten vetää johtopäätös, että joissakin tilanteissa vanhempien päätöstä rajoittaa tai kieltää jonkin lastenohjelman katsominen ohjaavat enemmän ennakkokäsitykset tietyistä lastenohjelmista tai ohjelmatyypeistä ja matkan varrella vääristyneet toisen käden tiedot kuin todeksi tiedetyt faktat tai omat perusteelliset havainnot lastenohjelman sisällöstä. Paavosen ja kumppaneiden mielestä (2011, 1567) vanhempien tulisi olla tietoisia ohjelmista, joita heidän lapsensa televisiosta katsoo ja myös ymmärtää, millaisia ohjelmia lapsi kykenee katsomaan. Näkemykseni on, että parhaiten vanhemmat voivat lisätä tietoisuuttaan katsomalla lastenohjelmia yhdessä lapsen kanssa ja käymällä keskustelua ohjelmien sisällöistä.

Lastenohjelmien katsominen yhdessä lapsen kanssa on yksi parhaimmista keinoista vanhemmalle lisätä omaa tietoisuutta television lastenohjelmien sisällöstä ja vähentää informaatiokatkosten ja misinformaation mahdollisuutta. Mitä nuorempi lapsi on, sitä tärkeämpää on, että vanhempi tarkastaa tietonsa suoraan lähteestä, eli televisio-ohjelmasta, jotta mahdollisten väärinymmärrysten mahdollisuus olisi niin vähäinen kuin suinkin.

Vanhempien lasten kanssa vanhemmat voivat käydä keskusteluja katsottujen lastenohjelmien sisällöistä. Vanhemmat lapset pystyvät jo paremmin kertomaan, mitä he pitävät jostain lastenohjelmasta, millaisia tunteita kyseinen ohjelma on heissä herättänyt ja miksi. Vanhemmat puolestaan pystyvät paremmin selittämään oman kantansa ja perustelevaan paremmin, miksi jokin lastenohjelma on hänestä lapselle täysin sopimaton tai miksi katsominen pitäisi jättää hieman vähemmälle. Vaihtoehtoisesti lapsen antama tieto ohjelmasta ja sen herättämistä tunteista voi saada vanhemman myös tarkastelemaan ohjelmaa uudesta näkökulmasta ja harkitsemaan uudemman kerran siihen liittyviä rajoituksia ja kieltoja.

Lastenohjelmien sisällöistä keskusteleminen ei kuitenkaan onnistu, mikäli vanhempi ei ole kiinnostunut niistä. Terhi Arolan tutkimuksessa ilmenee, että vanhempia ei välttämättä kiinnosta television lastenohjelmat (2010, 27). Tämä seikka on Arolan tutkimuksen mukaan toinen syy siihen, miksi vanhemmat eivät katso televisio-ohjelmia lastensa kanssa ja tätä asiaa voitaisiin tässä tutkimuksessa pitää yhtenä syynä siihen, miksi vanhemmat eivät tunne lasten televisio-ohjelmia. Arolan haastattelemat vanhemmat ovat tosin huomauttaneet, että ovat kiinnostuneita siitä, mitä heidän lapsensa katsovat ja katsoisivat enemmän lastenohjelmia mielellään näiden kanssa. Tämä huomautus tosin ei kerro vanhempien henkilökohtaisesta kiinnostuksesta itse ohjelmia kohtaan, vaan enemmänkin halusta ymmärtää lasta paremmin. Haastatellut vanhemmat ovat tosin huomauttaneet katsovansa ohjelmia mielellään, mikäli ne sisältävät jotain heidän mielestään kiintoisaa ja ovat hyvin tehtyjä (sama, 19). Mutta mistä vanhemmat tietävät, onko jokin television lastenohjelma kiintoisa ja hyvin tehty, mikäli he eivät ole tutustuneet ohjelmaan? Mikäli kiinnostusta lastenohjelmia kohtaan ei ole vanhemmilla ollut alun perinkään tai he eivät muista aiemmin mainituista syistä katsoa televisiota lastensa kanssa, miten he voisivat tietää ohjelmissa olevista teemoista ja elementeistä?

Aion seuraavissa alaluvuissa teoretisoida vanhempien tiedonhankinta, - informaatio- ja medialukutaidoista. Niissä muodostamani johtopäätökset tulevat perustumaan paitsi edellä esitettyihin tutkimuksiin ja huomioihin, myös muutamiin käsitteisiin ja teorioihin.

3.1 Vanhempien tiedonhankinta

Tässä alaluvussa pohdin vanhempien tiedonhankintatapoja ja niistä löytyviä puutteellisuuksia Reijo Savolaisen arkielämän tiedonhankintamallia ja Elfreda Chatmanin elämänpiiri-käsitteen ja normatiivisen käyttäytymisen teorian näkökulmasta.

Reijo Savolaisen arkielämän tiedonhankintamallin mukaan ihminen muodostaa valintojensa avulla itselleen mieluisan järjestyksen, joka määrittää asioiden järjestyksen ja nykytilan, sekä sen, miten asioiden tulisi olla. Tätä järjestystä kutsutaan kognitiiviseksi järjestykseksi. Mikäli asiat eivät suju tämän järjestyksen mukaan, syntyy häiriö. Tällöin yksilö pyrkii elämönhallinnalla saamaan asiat jälleen järjestykseen. Savolainen esittelee neljä erilaista elämönhallinnan ideaalityyppiä, jotka ovat optimis-kognitiivinen tyyppi, pessimistis-kognitiivinen tyyppi, defensiivis-affektiivinen tyyppi ja pessimistis-affektiivinen-tyyppi. Se, mikä on yksilön elämönhallinnan tyyli, vaikuttaa kyseisen yksilön tiedonhankinnan aktiivisuuteen.

Vanhemmalla on selkeät odotukset ja mielikuvat siitä, millaisia television lastenohjelmien tulisi olla ja mitä vaikutuksia näillä ohjelmilla tulisi olla lapsiin. Heillä on näin ollen television lastenohjelmien sisältöjä koskeva kognitiivinen järjestys. Kun vanhempi havaitsee television lastenohjelmassa jotain, minkä kokee sopimattomaksi lapselle tai huomaa lapsen käytöksen muuttuneen epäsuotuisaksi tietyn television lastenohjelman katselun myötä, syntyy häiriö, joka on saatava kuriin.

Tutkimusten pohjalta tekemiäni havaintojen perusteella katson vanhempien tavallisimman elämönhallinnan ideaalityypin olevan television lastenohjelmien suhteen vuoroin defensiivis-affektiivinen ja vuoroin pessimistis-affektiivinen.

Perusteluni tähän on, että vanhempien tekemät päätökset koskien jonkin television lastenohjelman katselun rajoittamista tai kieltämistä kokonaan määrittävät useimmiten tunneperäiset syyt. Suurimmassa osassa tutkimuksista ei ollut useimmiten mainintoja syvemmästä perehtymisestä

kritisoituun lastenohjelmaan, vaan enemmän toteavia, pelkistettyjä huomautuksia ja selityksiä sille, miksi jokin lastenohjelma on koettu sopimattomaksi. Esimerkiksi Satu Valkosen tutkimuksessa käy ilmi, että vanhemmat puuttuvat helposti lapsen televisionkäyttöön, kun se on häiriöksi lapsen leikeille tai perheen arkirutiineille (2012, 137), mutta vanhempien näkemyksiä ohjelmien sisällöistä ei juuri avata. Myös aiemmin mainitut vanhempien vähäinen animaation tuntemus ja Arolan tutkimuksessa esille noussut vähäinen kiinnostus television lastenohjelmia kohtaan viittaisi siihen, että vanhemmilla ei välttämättä löydy kiinnostusta tai oikeanlaista otetta syventää tietämystään television lastenohjelmien suhteen. Heille riittää yksittäinen tieto siitä, että jossakin lastenohjelmassa on jotain sopimattomaksi mielletävää.

Savolaisen (2019, 152) mukaan pessimistis-affektiiviselle tyyliässä ensisijaista on konkreettisen, välittömän tyydytyksen saaminen. Tämä sinällään pätee vanhempien tavassa kieltää lapsiltaan jonkin lastenohjelman katsominen. Vanhemmalle voi olla paljon helpompaa ja vähemmän työlästä vain poistaa sopimattomaksi koettu lastenohjelma lapsen elämästä kuin lähteä selvittämään, mistä kyseisessä lastenohjelmassa on kyse, mistä lapsi pitää tai ei pidä sarjassa ja mitä lapsi itse ajattelee vanhemman sopimattomaksi kokemasta aineksesta. Yksittäinen havainto tai huomautus on tällöin ainoa informaatio, jonka vanhempi kokee tarpeelliseksi päätöksentekoon ja tuo päällisin puolin tarkasteltuna sen ratkaisun, jota vanhempi häiriön aiheuttamassa ongelmatilanteessa kaipaa. Savolaisen mukaan “elämänhallinta on pitkälti käytännöllistä ongelmanratkaisutoimintaa”. (sama, 154)

Kuten aiemmin on tuotu esille, Chatmanin normatiivisen käyttäytymisen teorian mukaan arkipäivän toimintaa määrittelevät normit, maailmankuva, sosiaaliset tyytit ja tietokäyttäytyminen. Tässä kohtaa kiinnitän erityisesti huomiota normeihin ja sosiaalisiin tyyppisiin.

Lastenkasvatusta määrittävät erinäiset normit, joita noudattamalla vanhemmat pyrkivät luomaan lapselleen mahdollisimman turvallisen ja moraalisesti oikeamielisen ja johdonmukaisen ympäristön. Lapsille kohdistettua viihdesisältöä koskevat tiukat rajoitukset lapsen terveen ja tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi. Lastenkasvatukseen liittyvien normien mukaan ei ole suotavaa näyttää lapselle mitään sellaista, joka vahingoittaisi tätä kehitystä. Normien mukaan lapsien ei ole suotavaa myöskään katsoa mitään sellaista, josta he voisivat saada sosiaalisesti tai moraalisesti vähemmän miellyttäviä tai suoraselkäisiä vaikutteita.

Sosiaalisilla tyypeillä tarkoitetaan niitä henkilöihin, joihin voi luottaa ja joiden antama tieto tiedetään luotettavaksi ja hyväksi. Vanhemmille näitä henkilöitä ovat tavallisimmin toiset

vanhemmat, opettajat tai muut lapsen hyvinvointiin erikoistuneet asiantuntijat, kuten psykologit. Koska kaikki nämä ihmistyytit ovat tavalla tai toisella tekemisissä lasten kanssa ja koska ensiksi mainittu tyyppi kuuluu vanhempien kanssa “pienmaailmaan”, heidän antamiensa tietojen voisi vanhempien näkökulmasta ajatellen olevan hyvää ja luotettavaa. Jos joku näistä ihmistyypeistä ilmoittaa jonkin lastenohjelman olevan sisällöltään lapsille sopimaton, tähän tietoon todennäköisesti uskotaan.

Savolaisen ja kumppanien (2019, 145) mukaan Chatmanin elämänpiiri-käsitteessä korostuvat samassa yhteisössä toimivien henkilöiden näkemysten vaikutus muiden yhteisön jäsenten näkemyksiin ja mielipiteisiin. Päiväkotien ja koulujen kautta verkostoituneet vanhemmat, kuten myös samoihin ystävä- ja tuttavapiireihin kuuluvat vanhemmat, voivat vaikuttaa vahvasti toistensa näkemyksiin lasten mediasisällöistä vain ilmaisemalla oman mielipiteensä niistä. Yhden ryhmään kuuluvan näkemys jonkin lastenohjelman sisällöstä voi helposti muuttua kaikkien ryhmän jäsenten näkemykseksi, koska he kaikki ovat samassa elämäntilanteessa, etsivät tukea toisistaan lapsiperheen arjen pyörittämiseen ja luottavat toistensa antamiin neuvoihin ja varoituksiin enemmän kuin ryhmään kuulumattoman näkemyksiin.

Vastaavasti voi käydä myös niin, että samaan ryhmään kuuluvat jäsenet vahvistavat jo aiempia käsitteitä ja ajatusmalleja. Mikäli vanhempi on ollut aikaisemmin huolissaan jonkin television lastenohjelman sisällöstä, voivat samaan elämänpiiriin kuuluvien vanhempien yhteneväiset näkemykset entisestään vahvistaa kyseiseen ohjelmaan liittyviä ennakkokäsityksiä ja pelkoja.

Lastenkasvatukseen liittyvien seikkojen tunteminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tuntisi myös lastenohjelmia ja niiden sisältöjä. Terhi Arolan tutkimuksessa esiin noussut vanhempien vähäinen mielenkiinto television lastenohjelmia kohtaan, sekä myös Suonikkaan tutkimuksessa mainittu tapa jättää lapsi yksin television ääreen osoittavat, kuinka vähän aikaa vanhemmat käyttävät television lastenohjelmiin tutustumiseen. Nämä seikat, sekä Suonikkaan huomio siitä, kuinka vanhempia ei ole kiinnostanut He-Manissa muu kuin ohjelman mahdollinen väkivaltaisuus, kertovat vanhempien mielessä vallitsevasta arvojärjestyksestä, jossa lastenohjelmat eivät ole erityisen korkeassa asemassa. Niihin kiinnitetään huomiota vasta silloin, kun ne aiheuttavat häiriön vanhempien kognitiivisessa järjestyksessä.

Johtopäätös, jonka olen vetänyt näiden havaintojen, huomioiden ja pohdintojen pohjalta on, että vanhempien lastenohjelmia koskeva tiedonhankinta on ollut hyvin pintapuoleista, paikoin jopa

olematonta. Tiedonhankinta ja siitä seurannut päätöksenteko ovat kummunneet suurimmalta osin vanhempien halusta palauttaa asiat ennalleen kognitiivisen järjestyksen mukaisiksi ja voivat jäädä pitkälti yksittäisten havaintojen ja omaan elämänpiiriin kuuluvien lausuntojen varaan.

3.2 Vanhempien media- ja informaatiolukutaidot

Tässä alaluvussa tarkastelen vanhempien media- ja informaatiolukutaitoja koskien television lastenohjelmia, sekä tapoja, joilla parantaa näitä taitoja.

Medialukutaidolla tarkoitetaan paitsi yksilön kykyä lukea ja ymmärtää mediassa julkaistuja sisältöjä, myös kyvystä arvioida ja tulkita sisällöistä kerättyä tietoa. Medialukutaidon avulla ihminen pystyy esimerkiksi päättelemään, onko hänen lukemassaan uutisartikkelissa käytetty luotettavia lähteitä.

Informaatiolukutaidossa puolestaan kyse on yksilön kyvystä tunnistaa ja määrittellä tiedontarve, suunnitella tiedonhakuprosessia ja arvioida ja käyttää löytämäänsä tietoa kriittisesti. Informaatiolukutaidon avulla ihminen kykenee esimerkiksi suunnittelemaan tiettyä aihetta käsittelevää koulutyötä koskevaa tiedonhakua, soveltamaan löytämäänsä tietoa annetun tehtävän mukaisesti ja liittämään keräämänsä informaation luonnolliseksi osaksi aiempia tietojaan.

Edellä mainittujen taitojen kehittäminen ja ylläpitäminen voi nykyään olla yksilölle hankalaa ottaen huomioon erilaisten mediamuotojen määrän mittavan kasvun, sekä julkaistun tiedon luotettavuuden vaihtelun ja tämän tiedon leviämisen nopeuden. Näistä syistä yksilö voi helposti langeta erilaisiin sudenkuoppiin, kuten esimerkiksi uskomaan valeuutisia todeksi ja levittämään misinformaatiota kertoessaan lukemastaan eteenpäin muille.

Reijo Kupiainen ja Sara Sintonen puhuvat teoksessaan *Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus* (2009) erinäisistä medialukutaidon malleista. Yksi näistä on yhdysvaltalaisen professorin W. James Potterin kehittämä kognitiivinen medialukutaitomalli, jonka esittelen seuraavaksi ja jonka kautta aion tarkastella ja pohtia vanhempien media- ja informaatiolukutaitoja koskien television lastenohjelmia.

Kupiaisen ja Sintosen (2009, 108) mukaan Potter on lausunut medialukutaidon olevan perspektiivi, jota ihminen käyttää ottaessaan median lähettämiä viestejä vastaan ja että perspektiivi rakentuu tietorakenteista, joita ihminen puolestaan rakentaa taitojaan, sekä todellisuudesta ja todellisesta elämästä saatua informaatiota hyödyntäen.

Edellä esiin tuodut tietorakenteet ovat Potterin medialukutaitomallin perustana. Nämä tietorakenteet ovat mediasisältö, mediateollisuus, mediavaikutukset, informaatio todellisuudesta, sekä itse havainnoiva yksilö. Näiden tietorakenteiden pohjalta rakentuvat taidot, joita tarvitaan medialukutaidon harjoittamiseen. Tulen kiinnittämään näissä tietorakenteissa erityisesti huomiota mediasisällön, mediavaikutuksien, todellisuuden ja itsen käsitteisiin, sillä koen niiden olevan erityisen tärkeitä tutkimuksen aiheen kannalta.

Mediasisällön käsitteessä Potter korostaa erityisesti sisällön kaaviota, kokonaisuuskuvaa, sekä sisällön arvoja. Sisällön kaavalla tarkoitetaan kerronnan rakenteita, tapoja, joilla mediaesitykset esittävät informaatiota. Kokonaiskuvalla viitataan käsitykseen mediasisältöjen laajuudesta, esimerkiksi kun tarkastellaan tietyn mediamuodon sisältöjen yleistilaa. Kupiainen ja Sintonen (2009, 114-155) ovat nostaneet esimerkiksi Aamulehden lööppien väkivaltaisuuden lisääntymistä tarkasteleva kyselyn, jonka innoittamana Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikössä tehtiin tutkimus, joka vahvisti ilmiön todeksi.

Tutkimusaiheen kontekstissa mediasisällön käsitettä voidaan tarkastella lastenohjelman saralla. Mitä kaikkia elementtejä ohjelmaan kuuluu? Millä tavoin ne esitetään? Millaisia arvoja ohjelman avulla yritetään lapsille opettaa? Millaisen kaavan mukaan ohjelman tapahtumat toistuvat vai onko olemassa mitään tiettyä selkeää, toistuvaa kaavaa?

Tavallisimmin television lastenohjelmien jaksoissa on tietynlainen joko tarinan tai tapahtumien puolesta toistuva kaava. Jos otamme esimerkiksi taaperoikäisille suunnatun ohjelman *Teletapit*, voi siitä helposti huomata vahvaa toistuvuutta. Hahmot toistavat usein samoja sanoja tai lauseita ja toistavat tiettyjä askareita ja toimintoja jokaisessa jaksossa pitkälti samassa järjestyksessä.

Myös vanhemmille lapsille suunnatuissa ohjelmissa voi havaita erinäisten elementtien ja juonikuvioiden toistuvuutta. Näihin kuuluu tavallisimmin hyvän ja pahan välinen kamppailu, joka päättyy lähes poikkeuksetta aina ensiksi mainitun voittoon, sekä äärimmäisen selvä jako hyvien ja pahojen hahmojen välillä, mikä näkyy esimerkiksi jälkimmäisenä mainittujen tavassa rypeä omassa

ilkeydessään ja kerrata nautiskellen katalia suunnitelmiaan. Television lastenohjelmissä näytetyssä hyvän ja pahan välisessä kamppailussa voi havaita myös tietynlaisia arvoja ja opetuksia, kuten esimerkiksi ero oikeiden ja väärin tekojen välillä tai se, kuinka paha saa aina lopulta palkkansa.

Mediasisällön tietorakenteen voisi katsoa olevan erityisen merkittävä vanhemmille, kun huomioidaan muun muassa Essi Arolan haastattelemien vanhempien esittämiä toivomuksia koskien lastenohjelmien opettavaisuutta

Mediavaikutuksien käsitteessä on taas kyse mediavaikutusten ja muiden prosessien laajemmasta ymmärtämisestä, sekä erinäisten tekijöiden tuntemisesta.

Mediavaikutusten merkitys on tämän tutkimuksen aihetta ajatellen erityisen tärkeä. Sillä on ollut merkittävä rooli lasten televisiotutkimuksessa, minkä voi nähdä esimerkiksi tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu televisioväkivallan vaikutusta lasten käytökseen. Näissä tutkimuksissa on huomioitu myös muiden mediamuotojen, sekä todellisen elämän vaikuttajien merkitys, mikä tulee esille kirjallisuusanalyysissä tarkastelluissa tutkimusteksteissä.

Mediasisällön lisäksi mediavaikutuksien tietorakenteella on selkeä ja vahva merkitys lasten medialukutaitoja ajatellen, sillä vanhempia on selkeästi huolettanut lasten tapa ymmärtää ja omaksua niitä. Vaikka eri tutkimusteksteissä korostetaan lasten tietävän television lastenohjelmien olevan satua, niiden vaikutus leikeissä ja keskusteluissa on kuitenkin selkeä.

Aiemmin tässä tutkimuksessa on tarkasteltu sitä, kuinka vaikeaa vanhempien on ennakoida television lastenohjelmien vaikutusta heidän lapsiinsa. Tämä on korostunut erityisesti televisiopelkoja tarkastellessa, sillä kuten Arolan *Karvakuonot*-esimerkki osoittaa, lapsi voi pelätä asioita, joita vanhempi ei olisi osannut edes ajatella mitenkään pelottaviksi. Tämän ilmiön johdosta voidaan myös pohtia, kuinka paljon tämä pätee myös muihin lastenohjelmien synnyttämiin tuntemuksiin. Onko varmaa, että jokin tietty lastenohjelma herättää jokaisessa lapsessa väistämättä aggressiivisuuden tunteita? Kupiainen ja Sintonen (2009, 118) toteavatkin vaikutustutkimusten enemmänkin osoittavan eri tekijöiden välisiä korrelaatioita kuin esittävän tarkkoja tuloksia eri televisio-ohjelmien vaikutuksista. Tietyt tekijät voivat lisätä tietynlaisen vaikutuksen todennäköisyyttä, mutta se ei ole ainoa mahdollinen lopputulos.

Todellisuuden käsitteellä tarkoitetaan todellisuuden ja median välisen rajan ymmärtämistä. Lasten kyvyistä erottaa televisio-ohjelmien tapahtumat ja todellisuus toisistaan on esitetty moninaisia mielipiteitä. Monesti lasten on koettu ottavan varauksetta vastaan kaiken televisiossa näkemänsä ja pitävän sitä totena. Toisaalta on tutkijoita, niin kuin esimerkiksi Werner, jonka tiedämme jo todenneen, että lapset kyllä tiedostavat eron todellisen elämän ja katsomansa televisio-ohjelman välillä. Aikuisten taas katsotaan yleisesti ymmärtävän, ettei kaikki televisiossa näytetty ole todellista, mikä ei toisaalta estä heitä silti vertaamasta todellisuutta ja televisio-ohjelmaa keskenään.

Erinäiset mediasisällöt, tässä tapauksessa televisio-ohjelmat, ovat jossain määrin liioittelevia, eivätkä kuvaa arkielämän asioita aina erityisen realistisesti. Jälkimmäinen huomio koskee erityisesti television lastenohjelmia, joiden hahmoina voi nähdä puhuvia eläimiä, kaukaisilta planeetoilta kotoisin olevia taistelurobotteja tai mielikuvituksellisia hirviöitä. Sadunomaiset sijainnit ja hahmot tekevät ohjelmista ja niissä käsitellyistä aiheista lapsille helpommin lähestyttäviä. Fiktiivisten ja faktapohjaisten elementtien keskenään sekoittuminen voi kuitenkin hämmentää paitsi lasta, myös aikuista. Mikä on vain satua, mihin taas tulisi suhtautua vakavammalla mielellä? Mitä tarkoittaa tämä ruudulla nähty elementti? Miten se tulisi tulkita lastenohjelman kontekstissa?

Vanhempaa askarruttavat kysymykset saattavat myös koskea lapsen todellisuudentajua. Ymmärtääkö lapsi, että lastenohjelmassa juuri näkyneet asiat eivät ole totta tai että niissä tehtyjä asioita ei tulisi mielellään toistaa todellisessa elämässä? Ottaako lapsi mallia televisio-ohjelmassa nähdystä toiminnasta siksi, koska hän uskoo sen olevan todellisessa elämässä hyväksyttävää vai koska näkee pitämänsä hahmon teot oikeana? Muun muassa Essi Arolan tutkimuksessa voidaan havaita, kuinka vanhemmat eivät täysin luota lastensa kykyyn erottaa toisistaan fiktio ja todellisuus. Vaikka lasten tiedostetaan olevan kykeneväisiä tekemään eron niiden välillä niin Essi Arolan kuin Wernerin tutkimusteksteissä, tätä seikkaa tunnutaan edelleen jossain määrin epäilevän.

Mikäli vanhempi itse ei kykene keksimään vastauksia näihin kysymyksiin, hän saattaa kääntyä internetin, lehtiartikkeleiden tai aihetta käsittelevien ajankohtaiskeskusteluohjelmien jaksojen puoleen. Näihin mediamuotoihin nojaaminen ei kuitenkaan ole pidemmän päälle tehokas ratkaisu, mikäli vanhemman itsen liittyvä tietorakenne on vajaanlainen.

Itsellä puolestaan tarkoitetaan mediaa käyttävän henkilön itsetuntemusta. Itsen käsitys on sekä vanhempaa, että lasta ajatellen tärkeä, sillä lapsi on siinä elämänvaiheessa, jossa hän vielä

muodostaa omaa identiteettiään ja opettelee erilaisia taitoja esimerkiksi eri medioita hyödyntäen. Vanhemman kohdalla tämä on tärkeää siksi, koska mediamuotojen alati muuttuessa tulee kaiken aikaa uutta opittavaa ja vanhemman on monta kertaa määritettävä taitonsa ja tietonsa uudelleen. Kummallakin osapuolella on erinäisiä haasteita itsensä ja median välisen suhteen ymmärtämisessä ja määrittämisessä.

Kupiaisen ja Sintosen (2009, 122) mukaan vahvan medialukutaidon omaavalla ihmisellä on useimmiten selkeä käsitys itsestään, mediasuhteistaan ja taidoistaan. Kuten on jo aiemmin mainittu, jatkuvasti muuttuvassa mediaympäristössä voi olla haastavaa pysyä uusien mediamuotojen ja -sisältöjen perässä ja oppia tulkitsemaan ja arvioimaan niitä oikealla tavalla.

Eri mediamuodot merkityksellistävät ja arvottavat toistensa sisältöjä monin eri tavoin. Mediamuotojen sisältöihin ja muotoiluun liittyviin valintoihin vaikuttavat erilaiset arvot ja asenteet, jotka asettavat sisällön objektiivisuuden kyseenalaiseksi. Kellnerin ja Sharen (Kupiainen ja Sintonen 2009, 115) mukaan medialukutaidon perusajatuksista onkin, että kaikki mediaesitykset sisältävät ideologioita, ennakkoluuloja, asenteellisuuksia, sekä suoria ja epäsuoria viittauksia, eivätkä täten ole arvoneutraaleja. Aiemmillä luvuilla tehtyjen havaintojen ja johtopäätösten mukaan voidaan ajatella, että vanhemmat toivovat lastenohjelmissä olevan humaaneja, sosiaalisesti hyväksyttävään käytökseen kannustavia arvoja.

Potter on tuonutkin teoriassaan esille myös emotionaalisten, esteettisten ja moraalisten ulottuvuuksien merkityksen. Näiden ulottuvuuksien olemassaolo korostuu eritoten arviointia tehdessä. Esimerkkitapauksena voitaisiin mainita juuri vanhempi, joka tarkastelee television lastenohjelman sisältöä ja havaita siinä jotain moraalisesti kyseenalaista tai muuta epämiellyttävää.

Ongelmia voi syntyä, jos vanhempi ei osaa suhtautua kriittisesti eri mediamuotojen tarjoamiin tietoihin tai jos hän ei pysty tulkitsemaan tai havaitsemaan sisältöihin kätkeytyviä tunnelatauksia ja motiiveja. Nämä seikat voivat entisestään sekoittaa ja hämärtää vanhemman käsitystä itsensä ja mediamuotojen välisestä suhteesta. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos vanhempi lukee jonkin television lastenohjelmaa kritisoivaa artikkelia tai osallistuu nettifoorumilla käytyyn keskusteluun lastenohjelmassa häiritsevistä elementeistä ja kiihtyy lukemastaan. Tällöin vanhempaa hallitsevat tunteet ja luetun tekstin herättämät pelot ja hän tulee tehneeksi päätöksiä näiden tuntemusten perusteella. Näin voi käydä myös silloin, kun vanhempi tulee nähneeksi yhden lapsille

sopimattomaksi tai muutoin vastenmieliseksi kokemansa elementin television lastenohjelmassa ja antaa sen pelkästään määritellä näkemystään kyseisestä ohjelmasta.

Edellä esitetyt tietorakenteet vaativat hyvän tason ylläpitämiseksi ja ajankohtaisuuden varmistamiseksi erinäisiä taitoja. Potterin mukaan medialukutaitoon kuuluu seitsemän erilaista taitoa, jotka ovat analyysi, arviointi, ryhmittely, induktio, deduktio, synteesi ja abstrahointi (Kupiainen & Sintonen 2009, 111). Näiden taitojen avulla valitaan mediasisällöstä merkitykselliset elementit, arvioidaan, määritetään ja arvotetaan niitä, luodaan yleiset kaavat ja periaatteet niiden pohjalta ja sovelletaan niitä uusia rakenteita ja kuvauksia luodessa.

Edellä esitetyistä taidoista arviointi, ryhmittely, induktio ja deduktio ovat mielestäni tutkimusaiheittani koskien erityisen tärkeitä, sillä niiden voisi katsoa olla avainasemassa television lastenohjelmien sisältöjä tarkastellessa. Näiden taitojen avulla lastenohjelmaa katsova henkilö, kuten lapsen vanhempi tässä tapauksessa, valitsee lastenohjelmasta mielestään merkittäviä elementtejä ja muodostaa näkemyksensä näiden elementtien toistuvuudesta, niiden välisistä suhteista, sekä asemasta kyseisessä lastenohjelmassa. Näiden taitojen käyttämistä voi myös havaita, kun tarkastellaan vanhempien esittämiä mielipiteitä lastenohjelmista ja kuvailtuja katselutilanteita ja -tottumuksia tutkimusteksteissä.

Neljään eri taitoon keskittyminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät myös muut taidot olisi hyödyksi television lastenohjelmien ja niiden sisältöjen analysoimisessa. Koen päinvastoin, että kaikkien näiden taitojen omaaminen ja kehittäminen olisi hyväksi vahvan medialukutaidon luomiseksi ja ylläpitämiseksi ja että vanhempien olisi hyvä oppia ne. On kuitenkin selkeää, ettei kaikkia näitä taitoja harjoiteta tasapuolisesti, vaan osaa käytetään enemmän kuin toisia.

Arvioinnissa on kyse juuri sanan mukaisesti mediasisällöstä napattujen elementtien arvioimisesta. Kun elementtejä verrataan toisiinsa jonkin tietyn kriteerin mukaan, kyse on arvottamisesta (Kupiainen & Sintonen 2009, sama). Esimerkkitalanteena voidaan esittää vanhempi, joka katsottuaan jotain television lastenohjelmaa alkaa vertailla näkemäänsä muihin tuntemiinsa television lastenohjelmiin. Vanhempaa voi esimerkiksi askarruttaa, miten hänen näkemässään ohjelmassaan on käsitelty erilaisia aiheita, kuten käytöstapoja tai konfliktin ratkaisua verrattuna muiden ohjelmien esitystapoihin verrattuna tai kuinka

Arvioinnin ja arvottamisen voisi katsoa olevan vanhempien eniten käyttämiä taitoja aiemmin esitettyjen lastenohjelmia koskevien näkemysten, mielipiteiden ja vertailujen pohjalta.

Arvottamisen voi nähdä esimerkiksi tavassa, jolla vanhemmat ovat verranneet kaupallisten kanavien ja Ylen lastenohjelmien sisältöjä toisiinsa ja nähneet ensiksi mainitut heikompina verrattuna jälkimmäisiin.

Ryhmittelyssä taas määritetään, mitkä elementit ovat keskenään samanlaisia ja mitkä erilaisia. Esimerkkitalanteessa vanhempi tehtyään arvioinnin jostakin lastenohjelmasta asettaa sen tiettyyn kategoriaan, johon hän kokee kyseisen ohjelman sisältönsä perusteella kuuluvan. Ryhmittelyn avulla mediaesitykset ja -sisällöt jaetaan esimerkiksi erilaisiin genreihin, kuten jännitys, romantiikka tai fantasia. Näitä esityksiä ja sisältöjä voidaan myös ryhmittelyn avulla lajitella eri kohdeyleisöille, kuten naisille tai lapsille, suunnatuiksi.

Vanhempien voi katsoa tutkimustekstien pohjalta harjoittaneen myös ryhmittelyä. Tämä näkyy esimerkiksi tavassa, jolla lastenohjelmat on jaettu esimerkiksi tyttöjen ja poikien ohjelmiin. Tyttöjen ohjelmissa on prinsessoja ja poneja ja väkivallan määrä on huomattavasti pienempi verrattuna poikien ohjelmiin, jotka sisältävät enemmän toimintaa ja taistelukohtauksia. Näin vanhemmat jakavat tietyn kaavan tai elementtien toistuvuuden pohjalta lastenohjelmat tyttöjen ja poikien ohjelmiin. Toisena esimerkkinä ryhmittelystä voidaan pitää tapaa, jolla vanhemmat tekevät eron korkealaatuisten ja laadullisesti heikkojen lastenohjelmien välillä. Huonolaatuisina pidettyjä television lastenohjelmia ja niiden ominaispiirteitä kuvaillaan eri tutkimusteksteissä hyvin samantapaisesti, mikä selkeästi asettaa ne omaan kategoriaansa.

Induktiossa on puolestaan kysymys sisällön kaavan päättelemisestä valikoitujen elementtien perusteella ja kyseisen kaavan soveltamisesta vastaaviin elementteihin. Esimerkkitalanteen vanhempi alkaa tässä kohtaa päätellä, että koska hänen katselemaisensa lasten televisio-ohjelma on sisällöltään ja tyylyltään tietynlainen ja kuuluu näiden ominaisuuksien johdosta tiettyyn kategoriaan, ohjelman tapahtumien voi katsoa etenevän tietyllä tavalla ja samaan kategoriaan kuuluvien ohjelmien voi myös katsoa etenevän saman kaavan mukaisesti.

Esimerkkinä induktiosta voitaisiin käyttää tapaa, jolla vanhemmat ovat tarkastelleet kaupallisten kanavien elementtejä ja päätelleet niiden olevan väkivaltaisia ja sisällöltään tyhjiä. Näiden päätelmien pohjalta on selkeästi vedetty johtopäätös, jonka mukaan kaupallisten kanavien lastenohjelmien tapahtumat etenevät pitkälti samalla tavalla.

Deduktiossa pyritään Kupiaisen ja Sintosen (2009, 113) mukaan yleisestä yksityiseen, eli yleisesti hyväksytyillä periaatteilla selitetään yksittäistapauksia. Esimerkkitapauksen vanhempi soveltaa täten seuraavaa television lastenohjelmaa katsoessaan aiempien lastenohjelmien pohjalta luomaansa kaavaa tarkastellakseen, kuinka samankaltainen kyseinen lastenohjelma tyyliiltään ja tapahtumiltaan on kaavan kanssa tai kuinka paljon se päinvastoin poikkeaa tästä kaavasta.

Näkemyks He-Manista väkivaltaisena ohjelmana voidaan nähdä esimerkkinä deduktiosta. Poikien television lastenohjelmat on usein koettu väkivaltaisemmiksi kuin esimerkiksi tyttöjen ohjelmat. Koska ohjelma on ollut pojille suunnattu ja pojat ovat käyttäneet ohjelmassa käytettyjä sanoja ja ilmaisia taisteluleikeissään, monet vanhemmat ovat olettaneet ohjelman sisältävän väkivaltaa.

Induktio ja deduktio ovat usein linkittyneet toisiinsa, koska jälkimmäisenä mainitun kautta tarkastellaan ensiksi mainitun avulla tehtyjä kaavoja ja niiden toistuvuutta tai poikkeavuutta yksittäisessä teoksessa.

Voidaan kuitenkin pohtia, kuinka usein television lastenohjelmaa tarkastelevilla vanhemmilla deduktio seuraa induktiota sillä tuloksella, että vanhempi huomaisi ohjelman poikkeavan sisällöltään, tyyliiltään tai muilta elementeiltaan yleisesti hyväksytyistä periaatteista ja kaavoista. Jos tarkastellaan esimerkiksi vanhempien tapaa nähdä kaupallisten kanavien lastenohjelmat laadullisesti heikkoina, väkivaltaisina ja tarpeettoman äänekkäinä ja levottomina, tästä näkemyksestä ei ole juuri havaittavissa poikkeavia näkemyksiä tai yksittäisiä havaintoja.

Tämän seikan voi havaita esimerkiksi Essi Arolan tutkimuksessa haastateltujen vanhempien käyttämiä adjektiiveja kaupallisten kanavien animaatio-ohjelmista tai esittämiä mielipiteitä kyseisistä sarjoista. Nämä lausumat ovat sävyiltään lähes poikkeuksetta negatiivisia. Ilmaisuu, jonka merkityksestä ei voida olla aivan varmoja, on yhdeltä Essi Arolan (2008,42) haastattelemissa vanhemmista, joka ilmaisee kokevansa tutkimuksessa mainitut kaupallisten kanavien animaatio-ohjelmat mielikuvitusta ruokkiviksi. Tämä ilmaisusta ei tosin selkene, nähdäänkö tämä ominaisuus positiivisessa vai negatiivisessakin valossa, minkä Arola itsekin nostaa tutkimuksessaan esille.

Voidaan myös esittää kysymys, kuinka paljon vanhempien suorittamat induktio ja deduktio perustuvat itse ohjelmasta tehtyihin havaintoihin ja näiden havaintojen pohjalta muodostettuun kaavaan. Koska vanhempien päätökseen rajoittaa tai kieltää kokonaan jonkin television lastenohjelman katsominen ovat monesti vaikuttaneet lapsen käytöksessä tai leikeissä nähdyt

muutokset, on syytä pohtia, perustuvatko vanhempien harjoittamat induktio ja deduktio vain näihin lapsissa ja heidän toiminnassaan havaittaviin seikkoihin. Jos esimerkiksi otetaan vanhempi, joka on havainnut lapsen matkivan kaupalliselta kanavalta katsomansa lastenohjelman taisteluliikkeitä tai toistavan ohjelmasta vanhemman mielestä sopimattomia ilmaisia ja näiden toimintojen takia hän kieltää lapseltaan kyseisen lastenohjelman katselemisen, voi selkeästi nähdä, mitkä tekijät ovat ensisijaisina vaikuttajina päätöksenteossa.

Nämä pohdinnat liittyvät jo aiemmin pohdittuun kysymykseen siitä, tuntevatko vanhemmat tarpeeksi hyvin kritisoimansa lastenohjelman sisältöä. Voivatko vanhemmat harjoittaa kunnolla induktion ja deduktion taitoa, mikäli heillä ei ole tarpeeksi tietoa kritisoimiensa ohjelmien sisällöstä tai tietyn ohjelmakategorian ohjelmissa toistuvasta tapahtumakaavasta?

Essi Arolan tutkimuksen mukaan kaupallisilla kanavilla näytetyt animaatio-ohjelmat ovat kyllä monille vanhemmille tuttuja. Arolan haastatteleuille vanhemmille *Pokémon* on ollut kaikista tutuin *Winx Clubin* ollessa toisena ja *Transformerin* kolmantena (2008, 45). Arolan haastattelemat vanhemmat esittävät myös erinäisiä huomioita edellä mainittujen ohjelmien piirteistä, sekä syitä siihen, miksi he rajoittavat näiden ohjelmien katselua tai rohkaisevat lastaan katsomaan jotain muuta näiden ohjelmien sijaan. Nämä huomautukset ja lausunnot todistavat, että vanhemmat tietävät jotakin kyseisten sarjojen sisällöistä.

On kuitenkin eri asia tietää jostakin television lastenohjelmasta kuin tuntea se. Vaikka vanhemmat tietäisivät joitain elementtejä television lastenohjelmasta, se ei välttämättä tarkoita, että heillä olisi selkeää kokonaiskuvaa kyseisestä ohjelmasta. Jos mietitään esimerkiksi aiemmin esille tuotua Rönningin huomautusta *He-Mania* koskevista leikeistä ja vanhempien näiden leikkien pohjalta muodostamista olettamuksista, voidaan hyvin olettaa, että vanhemmat tietävät kyllä jotain lastensa katsomista ohjelmista, mutta eivät tarpeeksi muodostaakseen yleisesti kattavia, eri mediasisältöihin sovellettavia tiivistelmiä ja ajatusmalleja.

Edellä on käsitelty Potterin esittämiä vahvaan medialukutaitoon kuuluvia taitoja, joista on ollut jonkinlaisia merkkejä tutkimusteksteissä. Niiden hyödyntämisen ja hallitsemisen tasosta ei kuitenkaan ole erityisen selkeää näyttöä, mikä jättää sen tutkimisen jossain määrin arvailun varaan. Muiden taitojen kohdalla mahdollinen näyttö on vielä heikompaa, joten niiden analysointi ja pohdinta on pitkälti

Synteessin ja abstrahoinnin taitojen käytöstä on ollut huomattavasti vähemmän tai ei ollenkaan havaintoja verrattuna edellä käsiteltyihin taitoihin. Synteessi on luova prosessi, jossa analysoinnissa ja arvioinnissa esiin nousseet elementit kootaan uudeksi kokonaisuudeksi. Siinä on kyse uusien merkityksien luomisesta aiempien sisältöjen ja elementtien pohjalta.

Abstrahoinnissa puolestaan on kyse tiivistävän, yleispätevän kuvauksen muodostamisesta ja esittämisestä jonkin mediasisällön pohjalta. Kupiainen ja Sintonen (2009, 114) käyttävät esimerkkinä abstrahoinnista elokuvakokemuksen kertomista, jossa nostetaan esille tarinasta kaikkein olennaisin ja kuvataan se mahdollisimman tiiviisti.

Vanhempien esittämät lyhyet kuvaukset heidän vieroksumistaan television lastenohjelmista voidaan periaatteessa nähdä abstrahointina. On kuitenkin syytä ottaa huomioon se vaihtoehto, että vanhempien huomautukset saattavat perustua yksittäisiin havaintoihin ja arvioihin, jolloin kyse ei ole olennaisten, tarinallisten elementtien yhteen tiivistämisestä. Kun pohditaan esimerkiksi Essi Arolan haastattelemien vanhempien esittämiä näkemyksiä kaupallisten kanavien animaatioarjojen ominaisuuksista, ne ovat lyhyitä ja yksiselitteisiä. Tämä voi viitata erilaisten katselukokemuksien kautta tulleen tiedon tiivistämiseen tai sitten vain yksittäisiin, sattumalta tai sivusilmällä tehtyyn havaintoihin. Nämä adjektiivit eivät myöskään välttämättä kerro mitään lastenohjelman tarinallisista tai taiteellisista ominaisuuksista, vaan ainoastaan vanhempien omista tuntemuksista, jolloin niitä ei voida mieltää abstrahoinnin tuloksiksi.

Synteessin ja abstrahoinnin taidon voitaisiin katsoa olevan ristiriidassa edellisellä luvulla tutkittujen defensiivis-affektiivisen ja pessimistis-affektiivisen elämänhallinnan ideatyyppien kanssa. Jos vanhempien tavoitteena oletetaan olevan nopean ratkaisun löytäminen näiden kognitiivista järjestystä häiritsevään pulmaan ja siihen ei liity ongelmaksi koetun asian syvempää tarkastelua ja analysointia, voiko heidän olettaa harjoittavan aikaa, sekä syvällisempää mediasisältöjen sisältöjen, tyylien ja niiden välisten yhteyksien tuntemusta vaativia taitoja? On myös otettava huomioon aiemmin esille noussut seikka, joka osoittaa lasten usein katsovan televisiota yksin vanhempien rentoutuessa tai toimittaessa arjen askareita. Jos vanhempi ei ole ollut tarpeeksi kauan läsnä televisionkatseluhetkessä oppiakseen tuntemaan syvemmin jonkin tietyn television lastenohjelman tärkeät, määrittävät elementit, miten hän voisi muodostaa yleispätevän tiivistelmän kyseisestä ohjelmasta, puhumattakaan koko kanavan lastenohjelmatarjonnasta?

Koska kummassakin edellä mainitussa taidossa on kyse eri mediasisältöjen yhteensovittamisesta ja uusien, yleisesti pätevien kuvailujen ja kaavojen muodostamisesta, voidaan olettaa, että mikäli vanhemmat näitä taitoja käyttävät, niiden mahdollinen harjoittaminen jää vanhemmilla vähäiseksi tai pinnalliseksi. Tätä pohdintaa tukevat esimerkiksi aiemmat havainnot koskien vanhempien vähäistä kiinnostusta television lastenohjelmia kohtaan, sekä eri ohjelmalajeja koskevat ennakkokäsitykset.

Analyysia vanhempien voidaan katsoa myös harjoittaneen, sillä ilman sitä ei arviointia ja arvottamista ei voitaisi tehdä. On kuitenkin tärkeää pohtia, että kuinka perusteellisesti tai tarkkaan vanhemmat ovat voineet tätä taitoa harjoittaa. Yksittäisistä kohtauksista ja elementeistä voidaan tehdä analyysseja ja arviointeja, mutta voiko näiden katsoa pätevän koko sarjan osalta? Entä jos vanhempien analyysin kohteena on jälleen lapsen televisio-ohjelmaan liittyvä leikki tai lausuma, eikä itse ohjelmasta havaittu sisältö? Nämä kysymykset ovat mielestäni perusteltuja ottaen huomioon, kuinka vaihtelevasti vanhemmat ovat eri tutkimustekstien mukaan ottaneet osaa televisionkatseluun.

Vielä voidaan nostaa esille kolme Potterin nimeämää medialukutaidon kannalta tärkeää analyysitapaa, jotka Kupiaisen ja Sintosen (2009,110) mukaan ovat kohdistava pinta-analyysi (eng. focal plane analysis), osa-analyysi (eng. component analysis), sekä jäsentävä analyysi (eng. outline analysis). Pinta-analyysissa etsitään kaivattua tietoa oikeasta paikasta juuri oikeilla sanoilla ja termeillä. Osa-analyysissa puolestaan on kyse mediasisällön eri osien tarkastelusta, kun taas jäsentävässä analyysissa verrataan mediasisällön eri osien välisiä suhteita keskenään.

Koen jokaisen edellä esitetyistä analyysitavoista olevan tutkittua aihetta koskien tärkeitä, sillä kukin niistä omalla tavallaan koskettaa tutkittavaa aihetta. Jos kuvitellaan tilanne, jossa vanhempi havaitsee televisiossa näytetyssä lastenohjelmassa jotakin joko suoraan ohjelmasta tai uutisen, artikkelin tai muun informoivan mediasisällön kautta, vanhemman kuuluisi ainakin teoriassa kyetä hyödyntämään joitakin näistä analyysitavoista. Jos esimerkiksi jonkun tutkijan kirjoittaman artikkelin mukaan jokin tietty television lastenohjelma on haitallinen erinäisistä syistä, mutta toisessa artikkelissa samalla sarjalla nähdään päinvastoin olevan hyvä vaikutus lapsen kehitykseen, vanhemman tulee kyetä hyödyntämään jäsentävän analyysin taitoa tarkastellakseen, millaisessa suhteessa nämä mielipiteet ovat keskenään ja millä tavalla samat elementit ja teemat huomioidaan eri artikkeleissa. Pinta-analyysin avulla vanhempi tietäisi, millä hakusanoilla ja miltä sivuilta tai teoksista hänen tulisi etsiä tarvitsemaansa tietoa. Osa-analyysia vanhempi puolestaan tarvitsee

poimiakseen merkityksellisimpiä ja tärkeimpiä osia ja elementtejä lastenohjelmasta toteuttaakseen myöhemmin jäsentävän analyysin.

Potterin luettelemat kolme analyysityyppiä ovat sellaisia, joiden harjoittamiseen tarvitaan tiedonhakutaitoja, sekä syvempää ja kriittisempää medialukutaitoa. Ottaen huomioon aiemmassa kappaleessa esitetyn johtopäätöksen koskien vanhempien television lastenohjelmia koskevia tiedonhankintataitoja, sekä kappaleissa 1.6.1 ja 2 esille nousseet havainnot ja huomiot vanhempien asenteista, ennakkoajatuksista ja toimintatavoista television lastenohjelmia ja niiden katsomisen säätelyä koskien, vanhemmat eivät vaikuta juuri hyödyntävän edellä esitettyjä analyysitapoja.

Voidaan myös pohtia, kuinka vahvasti he todella hallitsevat eri tietorakenteita. Koska vanhempien päätöksiä rajoittaa tai kieltää kokonaan jonkin television lastenohjelman katsominen ohjailevat pitkälti lapsen käytöksessä ja puheissa nähty muutos ja joko itse tehdyt tai välikäden kautta tulevat pinnalliset huomiot kyseisen ohjelman sisällöstä, on syytä epäillä, etteivät vanhemmat juuri hyödynnä tai hallitse aiemmin esiteltyjä analyysitapoja ja tietorakenteita. Tämän voi puolestaan nähdä tarkoittavan sitä, ettei heidän television lastenohjelmia koskeva medialukutaitonsa ole kovin vahva.

Tässä kohtaa voidaan pohtia edellä tehtyjen havaintojen ja päätelmien pohjalta, millaisia vanhempien informaatiolukutaidot mahdollisesti ovat. Vanhempien medialukutaidoissa on voinut Potterin mallin näkökulmasta tarkastellessa päätellä olevan erilaisia puutteita, mutta mitä johtopäätöksiä informaatiolukutaitonsa tasosta voidaan tehdä tutkimusaineistoista ilmenneistä havaintojen ja päätelmien perusteella?

Kun etsitään informaatiota, tulisi tiedonhakijan olla tietoinen siitä, millaisia tietotarpeita hänellä on. Ottaen huomioon, kuinka vähän kiinnostusta esimerkiksi Terhi Arolan tutkimuksessa haastatellut vanhemmat ovat osoittaneet television lastenohjelmia kohtaan, voidaan olettaa, että vanhempien tiedontarve niitä koskien ei ole kovinkaan suuri. Vanhempien tiedonhankintaa käsittelevässä luvussa muodostuneen johtopäätöksen nojalla voidaan kuitenkin ajatella, että tiedontarpeen tiedostaminen voi tapahtua esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhempi huomaa lapsen huonompaan suuntaan menneen käytöksen leikeissä tai muissa sosiaalisissa tilanteissa häiritsevän kognitiivista järjestystä ja haluaa tietää, mistä tällainen käytös kumpuaa.

Vanhempi ei myöskään välttämättä tunne omaa tiedontarvettaan. Hänellä saattaa esimerkiksi olla kysymyksiä koskien jotakin television lastenohjelmassa nähtyä tiettyä elementtiä tai ohjelman

mahdollisesta vaikutuksesta lapseen, mutta hän ei osaa muodostaa tarkkaa kuvaa siitä, mikä on perimmäinen ongelma ja mitä hän tarkalleen ottaen tahtoo tietää. Tällöin vanhempi ei pysty muodostamaan selkeää kuvaa tiedontarpeestaan, eikä täten kykene luomaan asianmukaista tai kattavaa tiedonhakuprosessia tiedontarpeensa tyydyttämiseksi. Tämä puolestaan voi johtaa siihen, että vanhemman löytämät tiedot eivät ole hänen tiedontarpeensa mukaisia, eikä hän saa muodostettua oikeanlaista kuvaa häntä askarruttaneesta kysymyksestä. Vääristymistä voi pahentaa entisestään vanhemman kriittisen lukutaidon puute, jonka takia vanhempi voi ottaa löytämänsä tiedon vastaan ilman, että pohtisi tiedon objektiivisuutta tai luotettavuutta.

Tutkimustekstien antaman vaikutelman, sekä tiedonhankintaa koskevassa luvussa syntyneen johtopäätöksen pohjalta voidaan olettaa, että vanhempien tiedonhankintatavat ja –prosessi rajoittuvat pitkälti lasten televisio-ohjelmia koskevista leikeistä ja selostuksista, sekä satunnaisista televisio-ohjelmien sisällöistä tehtyihin havaintoihin. Tämä ei välttämättä tarkoita, etteivät vanhemmat koskaan saisi tietoa esimerkiksi artikkeleista tai nettikeskusteluista, mutta ottaen huomioon, kuinka paljon enemmän erinäisissä tutkimusaineistoissa keskitytään juuri lapsien suunnalta tulevaan informaatioon ja kuinka vanhempien viittaukset minkäänlaisiin artikkeleihin tai keskusteluihin ovat pitkälti olemattomat, niiden käyttömäärästä ja –tavasta ei voida sanoa mitään perusteellista.

On eräs huomio, joka osoittaa lasten leikit epäluotettaviksi tiedonlähteiksi, mitä tulee television lastenohjelmien sisältöihin. Werner (1996, 108) tuo myös esille, kuinka lapset, varsinkin tytöt, tuovat leikkeihinsä elementtejä eri asioista, jolloin leikeissä saattaa olla aineksia eri television lastenohjelmista, sekä perinteisistä, televisioon liittymättömistä lähteistä. Tämä huomio yhdessä aiemmin esille tuotuun Rönningin huomioon *He-Man*-aiheisista leikeistä osoittaa, että lasten leikit eivät ole luotettavia tiedonlähteitä, mitä tulee television lastenohjelmien sisältöihin. Vanhemmat vaikuttavat kuitenkin tutkimusteksteistä tehdyistä havainnoista päätellen nojanneen hyvin paljon lasten leikeistä tehtyihin huomioihin ja päätelmiin.

Eräs havainto Valkosen tutkimuksessa (2012, 138-139) saa myös epäilemään, että lapsien antamat kuvaukset eivät aina ole korrekkeja, eivätkä täten täysin luotettavia tiedonlähteitä. Yksi haastatelluista lapsista on Valkosen haastatteleman vanhemman mukaan nähnyt *Tarzanissa* kohtauksen, jossa hahmolta on riistetty taikakeinoja käyttäen sydän rinnasta ja tämän kohtauksen takia lapselta oli kielletty *Tarzanin* katsominen. Kuvattu kohtaus kuitenkin kuulostaa sangen paljon elokuvassa *Indiana Jones ja tuomion temppeli* (*Indiana Jones and the Temple of Doom*, 1984)

olevalta kohtaaukselta, mikä herättää kysymyksen, onko lapsi mahdollisesti sekoittanut kaksi mediasisältöä keskenään ja täten nimennyt väärän mediasisällön järkytyksen ja hämmennyksen lähteeksi. Sekin mahdollisuus on olemassa, että haastateltu äiti tai Valkonen itse on vahingossa nimennyt väärän mediasisällön tutkimuksen teon aikana. En kuitenkaan pidä ensimmäisenä esitettyä tilannetta mahdottomana tai epätodennäköisenä.

Kyseisen vaihtoehdon todennäköisyyttä lisää Valkosen tutkimuksessa (2012, 149) ilmenevä seikka, joka liittyy myös televisiopelkoihin. Yksi haastatelluista lapsista ilmaisee olevansa kyvytön kertomaan häntä pelottaneista televisiosisällöistä, sillä hän ei omien sanojensa mukaan “osaa kertoa tai muista nimeäkään”. Tämä on johtunut siitä, että isä on aiemmin kontrolloinut lapsen televisionkatselua videoiden avulla kelaillen ja hyppien eri osuuksien yli, jolloin lapsen käsitys siitä, mitä televisiosta on kulloinkin tullut tai mikä kanava edes voisi olla kysymyksessä, on mennyt sekaisin. Tämä on johtanut siihen, ettei hän ole aina tiennyt, mitä televisiosta on ylipäänsä tullut ja mistä ja milloin hän olisi kyseisen ohjelman nähnyt.

Myös Kupiaisen ja Sintosen (2009, 29-30) esittämä esimerkkitalanne, jossa nelivuotias tyttö kuulee televisiosta uutisen, sekoittaa ja ymmärtää väärin uutisesta kuulemiaan sanoja ja välittää muodostamansa tietoisikun eteenpäin vanhemmalleen, antaa aiheita olettaa, että vastaavanlainen tilanne, jossa lapsi jotenkin ymmärtää näkemänsä mediasisällön sävyn, muttei täysin hahmota siitä ilmeneviä merkityksiä, voi olla todellisessa elämässä mahdollinen. Lapsen kokemattomuus ja ymmärryksen puute, sekä vielä toistaiseksi olematon informaatio- ja medialukutaito johtavat helposti väärinkäsityksiin ja tiedon vääristymiseen. Vanhempi voi kyllä joissakin tilanteissa ymmärtää, että kyse on väärinymmärryksestä, mutta ottaen huomioon aiemmin esiin tuodut television lastenohjelmia koskevat, leikkien ja puheiden pohjalta syntyneet väärät tulkinnat on perusteltua olettaa, että osa väärinymmärryksistä jää korjaamatta.

Näin ollen voidaan todeta, että ilman kunnollista mediasisältöjen tuntemusta lasten leikkien ja lausumien pohjalta tehdyt havainnot ja päätelmät voivat olla virheellisiä ja täten mahdollisesti hyvin harhaanjohtavia. Ne yksinään eivät riitä kattavan tietokokonaisuuden muodostamiseen, vaikka tarjoavatkin tietoa siitä, millaisia tuntemuksia televisio-ohjelmat lapsissa herättävät. Tästä syystä vanhempien voisi olla hyvä opetella katsomaan television lastenohjelmia oppiakseen tuntemaan niitä.

Luvulla 3 nostin jo esille, kuinka tärkeää televisio-ohjelmien katseleminen yhdessä lapsen kanssa on. Kaikkein yksinkertaisin ja suorin tapa aloittaa tiedonhankinta pohdinnan ja huolen aiheena olevasta televisio-ohjelmasta on katsoa itse ohjelmaa. Aiemmin tässä tutkimuksessa on noussut esille, kuinka vanhemmat eivät aina ehdi, jaksata tai ole tarpeeksi kiinnostuneita katsoakseen televisio-ohjelmia lastensa kanssa, mutta eri tutkimusteksteissä korostetaan tästä toimintatavasta koituvia hyötyjä.

Terhi Arola (2010, 4-5) kertoo katsoneensa enemmän lasten televisiota yhdessä lapsensa kanssa huomattuaan tämän pelkäävän *Karvakuonoja* ja havainneensa, että lapsi on pelännyt tavallisia TV2:lla näytettyjä lasten televisio-ohjelmia. Lisäksi lapsi oli halunnut keskustella ohjelmissa askarruttaneista asioista.

Terhi Arolan kuvailema tapaus voidaan nähdä yhtenä esimerkkinä paitsi siitä, kuinka vanhemmat eivät välttämättä osaa ennakoida television lastenohjelman vaikutusta lapseen, vaan myös siitä, kuinka tärkeää on, että vanhemmat ottavat osaa lasten television katseluun oppiakseen lastensa ajatuksista ja peloista. Lapsilla voi olla monia ajatuksia ja kysymyksiä koskien katsottua televisio-ohjelmaa, mihin ohjelmaan perehtymätön vanhempi ei välttämättä osaa vastata. Television toimiessa tietynlaisena kolmantena osapuolena, joka antaa lisätietoa keskustellusta aiheesta ja näin tukee vanhemman ja lapsen keskustelua.

Myös Valkonen (2012, 165) toteaa, että hänen, Pennosen ja Lahikaisen mukaan televisiota, sen käyttöä ja sen sisältöjä koskevat keskustelut avaavat lapsen kehitykselle kontekstin, jossa lapsen ja aikuisen välinen suhde tulee määritellyksi ja että aktiivisella osallistumisella vuorovaikutukseen, jossa myös televisio on yhtenä osapuolena, hän sosiaalistuu mediakulttuuriin ja tulee oppimaan sen ominaisuuksia ja tuottamia monia merkityksiä.

Aku Kallion (2021, 35) esittämä huomio, joka liittyy ehkä enemmän medialukutaitoon, mutta jota voidaan myös soveltaa informaatiolukutaidon kehittämisessä, tuo esille, kuinka lapsi ja vanhempi voivat oppia toisiltaan asioita. Kallion mukaan tekniikan osalta taitavampi lapsi voi opettaa vanhemmalle eri laitteiden ja tekniikoiden käytöstä, kun taas vanhempi voi olla lapselle avuksi eri mediasisällöissä olevien tekijöiden tarkoituksien ymmärtämisessä.

Edellä esitetyt huomiot ja lausumat vahvistavat entisestään näkemystä siitä, että vanhempien tulisi olla enemmän läsnä lasten televisionkatseluhetkissä. Koska lasten leikeissä saattaa olla elementtejä

toisista television lastenohjelmista tai lukuisista muista lapsen elämään kuuluvista asioista, ne eivät ole mediasisältöjä heikosti tunteville vanhemmille luotettavia tiedonlähteitä. Lapselta ei myöskään välttämättä saa suoraa tai koherenttia selitystä televisio-ohjelmien sisällöistä ja niiden herättämistä tunteista, mitä todistavat muun muassa Valkosen tutkimustekstissä ilmenevät lausunnot. Monet seikat voivat vaikuttaa siihen, miksi lapsi jättää kertomatta televisio-ohjelman tapahtumista ja niiden herättämistä tuntemuksista tai sekoittavat eri sisältöjä tai asioita keskenään. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö lapset koskaan kertoisi vanhemmilleen television lastenohjelmien herättämistä tuntemuksista ja ajatuksista tai että nämä kuvaukset olisivat aina virheellisiä, mutta nämä ilmiöt ovat kuitenkin tutkimusteksteistä tehdyistä havainnoista päätellen melko tavallisia.

Aku Kallio (2021, 38) tosin katsoo, että yhdessä katselulla on myös negatiivinen vaikutus lapsen mediakriittisyyteen, koska hän voi oppia vanhemman television katselun olevan merkki siitä, että tämä hyväksyy televisiossa näytetyn ohjelman. Kallio tosin toteaa, että tämä riippuu myös siitä, millaista ohjelmaa televisiosta katsotaan. Jälkimmäisenä esitetyn seikan voisi katsoa entisestään korostavan vanhemman vastuuta televisionkatseluhetkestä, eritoten siinä tapauksessa, kun katseluhetkessä on mukana pienempi lapsi.

Vanhempien television lastenohjelmiin liittyvien media- ja informaatiolukutaidoissa ilmeneviin puutuksiin voisi katsoa olevan Potterin esittämistä tietorakenteista uupuvat tiedot, sekä vahvaan medialukutaitoon kuuluvien taitojen epätasaisuus. Vanhemmalla ei ole tutkimusaineistojen pohjalta tehtyjen havaintojen perusteella tarpeeksi tietoa television lastenohjelmien sisällöistä tai vaikutuksista voidakseen muodostaa tarkkoja yleiskuvia näistä ohjelmista ja niiden merkityksistä. Vanhemmalla ei myöskään ole välttämättä selkeää näkemystä itsensä ja median tai eri mediamuotojen ja -sisältöjen välisestä suhteesta tai omista medianlukutaidoistaan. Vanhemman medialukutaidot saattavat esimerkiksi olla vanhentuneet tai hän antaa median liiaksi hallita tunteitaan ja näkemyksiään tiettyjen aihealueiden suhteen. Lisäksi uteliaisuuden ja kiinnostuksen puute voivat johtaa siihen, etteivät vanhemmat kehittä entuudestaan omaksumiaan taitoja syvemmälle, jolloin minkäänlaista kehitystä mediasisällön tai –vaikutusten tietorakenteissa ei tapahdu. Tällöin mahdolliset ennakkokäsitykset ja –asenteet voivat päästä vaikuttamaan vanhemman media- ja informaatiolukutaitoa koskeviin valintoihin.

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen vahvan monilukutaidon, kriittisen ajattelutavan ja syvemmän uteliaisuuden omaaminen ovat tärkeitä ominaisuuksia media- ja informaatiolukutaitojen ylläpitämisessä ja vahvistamisessa. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkia aiemmin mainittuja taitoja

tulisi harjoittaa tasaväkisesti, jotta voitaisiin muodostaa kokonaisvaltaisia kaavoja eri ohjelmatyypeistä ja niiden välisistä suhteista.

Tärkeää olisi muistaa, että media- ja informaatiolukutaidot kehittyvät aktiivisella harjoittamisella. Sintonen ja Kupiainen (2009, 32-33) itse asiassa vertaavat medialukutaidon harjoittamista jonkin musikaalisen instrumentin soittotaidon opetteluun, missä kyvyt kehittyvät asteittain soittotaidon eri osa-alueitten tullessa oppijalle tutuiksi tiettyyn pisteeseen päästessä.

Tähän vanhemmat eivät välttämättä kykene perhearjen vaativuuden ja hektisyyden takia, jolloin nopeisiin, välittömän tyydytyksen tuoviin ratkaisuihin on paljon helpompaa ja mielekkäämpää tarttua kuin aikaa ja energiaa vaativaan tiedonprosessointiin. Myös aiemmin esille tuotu kiinnostuksen puute aiheuttaa siihen, että valitaan helppoja toimintatapoja. Mutta kuten Kupiainen ja Sintosen tiedetään todenneen, medialukutaitojen oppiminen etenee asteittain ja aina uusiin osa-alueisiin vähitellen siirtyen. Kun oppimisprosessi lähtee lopulta käyntiin, tarvittavat tiedot ja taidot tulevat tutuiksi ja hioutuvat ajan saatossa paremmiksi.

Tässä alaluvussa tehtyjen pohdintojen ja huomioiden pohjalta voidaan täten esittää johtopäätös, että vanhempien media- ja informaatiolukutaidoissa on erinäisiä puutteita. Näiden puutteiden olemassaolo voidaan päätellä muun muassa tarkastelemalla vanhempien tapaa kommentoida television lastenohjelmia ja vaikuttimia televisionkatselun kontrollointiin liittyen. Joidenkin taitojen hyödyntämisestä voidaan katsoa olevan jonkinlaisia merkkejä tutkimusaineistoissa, kun taas toisista taidoista ei löydy juuri lainkaan merkkejä tai sitten niiden hyödyntämisen määrää voidaan vain arvuutella vanhempien ja lasten antamista selostuksista television katselusta ja sen hallinnoinnista.

Tässä alaluvussa on noussut esille myös, kuinka tärkeää television yhdessä katsominen on tärkeää vanhemman ja lapsen välisten väärinymmärrysten vähentämiseksi ja kummankin osapuolen medialukutaitojen oppimisen tehostamiseksi ja tukemiseksi.

4. LOPPUPÄÄTELMÄ

Olen tässä tutkielmassa yrittänyt löytää vastausta siihen, mitä ja millaisia lastenohjelmia vanhemmat eivät ole halunneet lastensa katsovan ja millaisten tietojen pohjalta he tekevät päätöksensä rajoittaa tai kieltää kokonaan jonkin lastenohjelman lapseltaan.

Suomalaisvanhempien suurin lastenohjelmia koskeva huolenaihe on tutkimusaineistojen pohjalta tehtyjen havaintojen ja päätelmien perusteella selkeästi ollut ohjelmissa näytetty väkivaltainen tai ylienerginen toiminta, josta lapset voisivat ottaa vaikutteita leikkeihinsä tai muihin sosiaalisiin tilanteisiin tai joka aiheuttaisi heissä pelkoa tai levottomuutta. Lastenohjelmat, joita muiden maiden vanhemmat ovat kritisoineet erinäisistä muista syistä, ovat herättäneet suomalaisvanhemmissa huolta ensisijaisesti mahdollisen väkivallan tai levottomuuden osalta. Vaikka suomalaisvanhemmat ovat tunteneet huolta ja paheksunutta myös muista, aiemmilla luvuilla esitetyistä syistä, kuten esimerkiksi kaupallisuudesta, pelko lastenohjelmien väkivaltaisuudesta ja niiden vaikutuksista lapsen käytökseen ja psyykeeseen on pysynyt hallitsevana aiheena lasten ja television välistä suhdetta koskevissa keskusteluissa muiden huolenaiheiden jäädessä jossain määrin taka-alalle. Esimerkiksi televisio-ohjelmien herättämä pelko on seikka, josta vanhemmat ovat kyllä tiedostaneet ja jota kohtaan he tunteneet myös huolta, mutta josta ei puhuta samaan tapaan kuin televisioväkivallan antamasta käytösmallista.

Vanhempien sopimattomaksi kokemia lastenohjelmia on havaintojen perusteella näytetty paljolti kaupallisilla kanavilla. Yleisradion esittämät lastenohjelmat vaikuttavat olleen yleisesti vanhempien hyväksymiä kaupallisten kanavien lastenohjelmien saadessa osakseen huomattavasti enemmän negatiivista palautetta. Kaupallisten kanavien lastenohjelmien on katsottu yleisesti olevan laadullisesti heikkoja ja sisältävän lasten aggressiivisuutta tai levottomuutta lisääviä tekijöitä.

Syy tällaiseen vastustukseen näkyy selkeästi kasvatuksellisissa ja opetuksellisissa tekijöissä. Vanhemmat toivovat television lastenohjelmien olevan paitsi laadullisesti erinomaisia, myös opettavan lapsille tärkeitä asioita, kuten käytöstapoja tai moraaleja. Väkivaltainen käytös ei ole yleisesti sallittua ja lasten ei haluta oppivan, että siihen turvautuminen olisi oikea ratkaisu esimerkiksi konfliktitilanteissa. Samasta syystä vanhemmat ovat vastustaneet myös levotonta käytöstä lisääviä lastenohjelmia, koska ne ovat vaikuttaneet negatiivisesti lasten käytökseen ja lisänneet epätoivottujen toimintojen määrää esimerkiksi leikeissä ja arjen askareissa. Kaupallisten kanavien lastenohjelmia on puolestaan vastustettu siitä syystä, että ne on koettu paitsi

väkivaltaisiksi, myös sisällöltään tyhjiä ja mielettömiä. Tämä on vastoin vanhempien usein toistunutta toivomusta, jonka mukaan lastenohjelmien tulisi olla paitsi rauhallisia, myös opettavaisia.

Havainto, jonka olen tehnyt eri vuosikymmeninä julkaistujen tutkimusaineistojen pohjalta, on kuinka vähän television ja ylipäänsä median tarjoamaan, lapsille suunnattuun ohjelmatarjontaan liittyvät pelot ja huolenaiheet ovat muuttuneet. Huoli aggressiivisesta ja väkivaltaisesta käytöksestä on alati toistuva teema kaikissa tutkimusteksteissä ja samoihin ongelmiin tunnutaan palaavan yhä uudelleen. Myös television katselua koskevat negatiiviset ajatusmallit tuntuvat edelleen hallitsevan tutkimusten sävyä, vaikka myös positiivisiin seikkoihin on vuosien saatossa alettu kiinnittää enemmän huomiota.

Tämän tutkimuksen aikana on noussut esille, kuinka vähän tietoa vanhemmilla lopulta on kritisoimistaan lastenohjelmista. Erinäisten tutkimusten mukaan monet vanhemmat eivät juuri katso vaihtelevista syistä lastenohjelmia yhdessä lastensa kanssa, eikä heillä voi täten olettaa olevan aina selkeää kokonaiskuvaa kritisoimansa lastenohjelman sisällöstä. Vanhempien päätökseen rajoittaa tai kieltää kokonaan jonkin television lastenohjelman katsominen on mahdollisesti vaikuttanut eniten lasten käytöksessä, leikeissä ja muissa sosiaalisissa kanssakäymisissä havaittu muutos, sekä häiriöt arkisissa toiminnoissa.

Olen nostanut tutkimuksessa esille sen vaihtoehdon, että vanhempien mielipiteeseen tietyistä lastenohjelmista ovat voineet tämän lisäksi vaikuttaa myös piirrettyihin ja näyteltyihin ohjelmiin liittyvät ennakkokäsitykset, kuten animaatio-sarjojen mieltäminen lastenohjelmiksi. Toiseksi mahdolliseksi tekijäksi nimesin ulkopuoliselta taholta tulevan vääristyneen tai vajaanlaisen tiedon perustuen muun muassa Jari Lehtisen kuvaamaan tilanteeseen *He-Man*-sarjan kanssa tai Rönnerbergin ja Wernerin esittämiin huomioihin johtopäätöksistä, joihin vanhemmat ovat tulleet satunnaisten televisioaiheissa leikeissä käytettyjen elementtien pohjalta.

Vanhempien media- ja informaatiolukutaidoissa on tutkimusten pohjalta tehtyjen havaintojen ja Kupiaisen ja Sintosen teoksessa esitellyn Potterin kognitiivisen mallin avulla tehtyjen huomioiden nojalla erinäisiä vajavaisuuksia. Nämä vajavaisuudet johtuvat puutteista vanhempien tietyissä tietorakenteissa, mitkä näkyvät vanhempien heikosti hahmottamista mediasuhteista niin eri mediamuotojen kuin itsensä ja muiden mediamuotojen välillä. Lisäksi vanhempien voidaan olettaa hyödyntävän erilaisia medialukutaitoon kuuluvia taitoja vaihtelevasti. Tiettyjen taitojen

käyttämistä voi tehdä havaintoja tutkimusteksteistä, kun taas toisten taitojen käyttämisestä ei ole samalla tavalla näyttöä.

Näin ollen voidaan todeta, että vanhempien ja television lastenohjelmien välinen suhde on tavallisesti ollut melko hataralla pohjalla. Vanhempien vähäinen kiinnostus television lastenohjelmia kohtaan ja niistä tavallisimmin välillistä kautta saatu tieto, kuten myös vaillinaiset tai pintapuoliset tiedonhankinta-, informaatio- ja medialukutaidot aiheutta koskien, ovat johtaneet yleisesti negatiiviseen näkemykseen erinäisistä television lastenohjelmista tai jo olemassa olevien olettamusten vahvistumiseen.

Myös tämä ongelma vaikuttaisi olevan pitkäaikainen, sillä eri vuosina julkaistuissa tutkimusaineistoissa toistuvat huomiot yksin television kanssa jätetyistä lapsista ja merkinnät syistä siihen, miksi niin toimitaan. Monesti esille on noussut se, kuinka televisiota käytetään eritoten pienten lasten harhauttamiseen ja viihdyttämiseen, jotta vanhemmat saisivat rentoutua tai keskittyä kotiaskareisiin. Lapsen jäädessä yksin television kanssa tämä voi tulla nähneeksi asioita, joita vanhempi ei halua näkevätkä ja jotka voivat vaikuttaa häneen negatiivisesti ilman, että vanhemmat tästä tietävät. Asiaa vaikeuttaa se, ettei lapsi aina erinäisistä syistä puhu siitä, millaisia tunteita jokin television lastenohjelma on hänessä herättänyt tai sekoittaa mielessään televisiosta näkemäänsä elementtejä.

Tärkeää olisikin, että vanhemmat osoittaisivat enemmän kiinnostusta television lastenohjelmia kohtaan ja katsoisivat niitä yhtäjaksoisesti lastensa kanssa. Tämä ratkaisu on esitetty aiemminkin erinäisissä tutkimuksissa ja olen myös taipuvainen yhtymään tähän ajatukseen. Misinformaation ja väärinkäsitysten mahdollisuus pienenee ja vanhempien tiedonhankinta-, informaatio- ja medialukutaidot saivat vahvistusta. Lisäksi yhteinen television katselutuokio toisi lisää läheisyyttä vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen muun muassa antamalla lapselle ja vanhemmalle keskustelun aiheita. Terhi Arolan *Karvakuonoista* tehty havainto ja siitä lähtenyt television katselu lapsen kanssa ja ohjelmien sisällöistä keskusteleminen muun muassa osoittavat vanhemman ja lapsen yhteisen televisiokatseluajan tärkeäksi.

Havaintsin tätä tutkimusta tehdessä, että käsittelemääni aiheutta voitaisiin tarkastella myös metakognitiivisesta näkökulmasta. Tähän tutkimukseen en voinut tätä näkökulmaa luonnollisesti liittää, mutta näen tässä mahdollisuuden mahdollisia tulevia tutkimuksia ajatellen.

Näin ollen voidaan todeta, että lasten televisionkatseluun liittyvät ongelmat ja vanhempien lastenohjelmiin liittyvät huolenaiheet ovat kautta vuosikymmenien pysyneet pitkälti samanlaisina. Näille ongelmille on esitetty ratkaisuja, mutta samojen aiheiden ja huolenaiheiden toistuva esilletuonti voi olla merkki siitä, ettei näihin ratkaisuihin ole välttämättä tartuttu ja että uudet sukupolvet ovat langenneet jossain määrin samoihin toiminta- ja ajattelumalleihin kuin aiemmatkin. Tutkimusteksteistä voidaan kuitenkin päätellä, että lapsen ja median välisen suhteen moninaisuuteen on kiinnitetty ajan myötä suuremmissa määrin huomiota ja että ymmärrys tätä moninaisuutta ja sen vaikutusta lapsen taitoihin ja kehitykseen on lisääntynyt. Jotkin tutkimusteksteissä tehdyt havainnot esimerkiksi television positiivisesta vaikutuksesta lapsikatsojiin myös osoittavat, että pienimuotoista muutosta mediavaikutusta koskevissa asenteissa on tapahtunut. Lapsia ja nuoria koskeva mediatutkimus on täten kokenut erinäisiä muutoksia vuosikymmenien aikana ja voidaan olettaa, että niitä tulee olemaan tulevaisuudessa yhä enemmän.

Lähteet

Arola, Essi 2008: *“No mulle tulee siitä semmonen pirtee olo” - Animaatiosarjojen vaikutukset 8-vuotiaisiin lapsiin.* Vaasa, Vaasan yliopisto

Arola, Terhi 2010: *Lasten televisio: ilmainen lapsenvahti vai virikkeitä tarjoava kotiopettaja?* Metropolia Ammattikorkeakoulu

Ferrari, Rossella 2015: *Writing narrative style literature reviews.* Milano, Medical Writers

Haasio, Ari; Harviainen, Tuomas J.; Savolainen, Reijo 2019: *Johdatus tiedonhankintatutkimukseen.* Helsinki, Avain

Kallio, Aku 2021: *Lasten televisionkäytön valvonta perheen vuorovaikutuksellisinä käytänteinä.* Tampere, Tampereen yliopisto

Kupiainen, Reijo; Sintonen, Sara 2009: *Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus.* Helsinki, Palmenia

Lehtinen, Jari 2013: *Animaation historia.* Helsinki, Finn Lectura

Lähteenmaa, Jaana; Näre, Sari 1992: *Letit liehumaan: tyttökuultuuri murroksessa.* Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Paavonen, Juulia E; Roine, Mira Korhonen, Piia; Valkonen, Satu; Pennonen, Marjo; Partanen, Jukka; Lahikainen, Anja-Riitta 2011: *Media ja lasten hyvinvointi.* Tampere, Duodecim

Suoninen, Annikka 1993: *Televisio lasten elämässä.* Jyväskylä, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö

Valkonen, Satu 2012: *Television merkitys lasten arjessa.* Tampere, Tampere University Press

Vilkka, Hanna 2023: *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Helsinki, Art House Oy, E-kirja

Vilkka, Hanna 2007: *Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi

Werner, Anita; Rättyä, Kaisu; Suoninen, Annikka 1996: *Lapset ja televisio*. Helsinki, Gaudeamus